

**VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
KULTŪROS IR MENO EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS
MENINIO UGDYMO KATEDRA**

Edita Radvilavičienė

**MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMAS
MOKANT SKAMBINTI KANKLĖMIS MUZIKOS MOKYKLOJE**

Magistro darbas
Muzikos edukologija

Darbo vadovė: **doc. Vida Palubinskienė**

Vilnius, 2006

Darbo autorius:

Edita Radvilavičienė

.....
(parašas)

Darbo vadovas:

doc. Vida Palubinskienė

.....
(parašas)

TURINYS

ĮVADAS	4
I. ASMENYBĖS ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO TEORINĖS PRIELAIDOS	9
1.1. Etninė kultūra – tautiškos asmenybės pagrindas.....	9
1.2. Asmenybės ir etninio ugdymo samprata	11
1.3. Etninės muzikos reikšmė asmenybės ugdymui.....	17
II. MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMO KANKLIŲ PAMOKOJE PEDAGOGINĖS SĄLYGOS	21
2.1. Kankliavimo mokymo raida	21
2.2. Mokytojo pasirengimo ir kompetencijos reikšmingumas etniškumo ugdymo procesu	26
2.3. Mokymo dokumentų ir programų apžvalga etniškumo ugdymo kankliuojant aspektu	31
III. MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMAS MOKANT SKAMBINTI KANKLĖMIS MUZIKOS MOKYKLOJE	38
3.1. Mokinių požiūris į mokymąsi skambinti kanklėmis	38
3.2. Mokytojų požiūris į mokinių etniškumo ugdymą kanklių pamokose	44
3.3. Eksperimentinio tyrimo organizavimas.....	50
3.4. Mokinių etniškumo ugdymo galimybių tyrimo analizė	55
IŠVADOS	66
SANTRAUKA	67
SUMMARY	68
LITERATŪRA	69
PRIEDAI	72

IVADAS

Temos aktualumas. Pagrindinė bendrojo lavinimo sistemos siekiamybė – visapusiškas asmenybės ugdymas. Ugdymas yra holistinis procesas, o tai įpareigoja formuoti visybinį mokinių pasaulio suvokimą. Asmenybės esmė – žmogaus dvasinė prigimtis, kurios turinį sudaro vidinė išmintis, meilė ir gera valia. Tuo kiekvienas žmogus yra vertybė, jo asmenybė – nepakartojama, unikali. Nūdienos pedagoginėje literatūroje šiuo klausimu plačiai diskutuojama. Tačiau vieningos nuomonės, kaip formuoti asmenybę ir kokiomis konkrečiomis priemonėmis to pasiekti, nerandama. Todėl tiek pedagogams, tiek moksleiviams, taip pat ir likusiai visuomenės daliai, svarbu suvokti, kad visapusiškas asmenybės ugdymas bei ugdymasis neįmanomas be meno, be muzikos.

„Lietuvos švietimo koncepcijoje“ vienu svarbiausių ugdymo uždavinių išskiriamas asmens tautinės bei kultūrinės savimonės ir nuostatos brandinimas, čia teigiama, kad ugdytinis turi būti „ne tik gimtosios kultūros vartotojas, bet ir kūrėjas, atsakingas už jos raidą bei etnokultūrinio identiteto išsaugojimą“ (1992, p. 327).

Kaip rašo M.Lukšienė, visos mūsų „švietimo sistemos pagrindas – žmogus ir kultūra“ (Lietuvos švietimo reformos gairės, 1993, p. 25). Ugdymo procese žmogus yra aukščiausia vertybė ir reikia ieškoti galimų būdų bei sudaryti sąlygas jo individualumui skleisti kultūros vertybių kontekste. Žmogus ir kultūra tiesiogiai susiję: „per kultūrą siekiama sudaryti optimalias sąlygas žmogaus brandai bei realizavimuisi, savo ruožtu per žmogų siekiama tautos ir žmonijos kultūrą tęsti ir puoselėti“ (ten pat). Pedagogika įsipareigoja žmogui ir kartu kultūrai.

Anot V.Matonio – „individualybės unikalumas yra vienas didžiausių kultūros laimėjimų“. Jis rašo, kad iškiliausi JAV meninio ugdymo teoretikai (B.Reimeris, R.A.Smithas, H.Gardneris) individualybės unikalumui ugdyti tinkamiausiu laiku didįjį meną. Šedevrų unikalumas, tobulumas, sensitivityvumas ir tikrumas, jų galingas dvasinis estetinis krūvis laisvos, kūrybingos individualybės kultūrinį pasaulį „pakylėja idealo link ir kartu maksimaliai padeda atsiskleisti kaip tik individualiems subjekto bruožams“ (Šiuolaikinės meninio ugdymo... 2000, p. 8).

Kaip rašo S.Šalkauskis, iš visų pagrindinių kultūros lyčių menas skaidriausiai apreiškia kultūros esmę: jis ne tik „kultivuoja arba estetina žmogaus prigimtį, bet dargi išsina aikštėn išviršiniu būdu savo kūrinuose“ (1990, p. 293).

Šiandien, kai visuomenė labiausiai vertina tuos dalykus, kurie gali duoti apčiuopiamą naudą, muzikos mokymasis dažnai netenka „paklausos“. Tenka pripažinti, kad į muzikinį ugdymą dabartinė mokymo sistema žiūri kaip į antraeilį ar net trečiaeilį dalyką. Mokiniamis būtina suprasti muzikos bei apskritai meno reikšmę savo asmenybei, jos pilnatvei.

Nūdienos mokinių muzikos ir jos mokymosi supratimą veikia „masinė kultūra“. Pasaulį užtvindžiusi naujoji mada į antrą planą nustūmė tokias vertybes kaip gėris, grožis, tiesa, dvasinė stiprybė. Šiandieninėje jaunimo muzikoje neretai ryškios prievartos, jėgos, nešvankumo ir brutalumo apraiškos, kurios vis giliau veržiasi į moksleivių psichiką. Popsas, rokas, dažnai išliekamosios meninės vertės neturinti muzika, kurios pagrindas – įkyrus ritmas, bukina sielą ir protą. Šiame kontekste mokymas skambinti kanklėmis, supažindinimas su lietuvių liaudies kūryba, bendrosios ir muzikinės kultūros perteikimas ugdant tautiškai sąmoningą asmenybę, įgauna naują, vis vertingesnę prasmę.

Dauguma mokinių nesiklauso liaudies, akademinės (rimtosios) muzikos, ja nesidomi, nes ši muzika, anot jų, yra neįdomi, „pasenusi“ ir t.t. Dažnai ji moksleiviams nesuprantama, o tai ir sukelia nenorą domėtis, pažinti, gėrėtis. Juk to, ko nepažįsti, nesupranti ar nenori suprasti, ir negali pamilti. Šios priežastys dažniausiai ir sąlygoja moksleivių abejingumą bei nenorą liaudies ar akademinės muzikos turinyje išvelgti estetinių dvasinių vertybių.

Šiuo metu, kai dvasinė žmonių kultūra yra gana smukusi, muzikos mokytojas turi tapti tuo žmogumi, kuris atvertų jaunajai kartai dvasinius ir dorovinius tikslus, atskleistų grožio jausmą. Dėl įvairių priežasčių dauguma vaikų mokydamiesi muzikos pradeda jos nemėgti. Be galo svarbu ne mokyti apie muziką, bet žadinti meilę muzikai ir jos poreikį. Pedagogas, organizuodamas muzikos mokymo procesą, turi nuolat galvoti apie tai, kad jo pamokose gauta informacija, patirtos teigiamos emocijos ir išgyvenimai turės įtakos ne tik mokinių požiūriui į muzikos mokymąsi pamokų metu, bet ir požiūriui į muziką bei gyvenimą už mokyklos ribų.

Mokyti kankliuoti išleista vadovėlių ir kitų leidinių: bendraautorių (R.Apanavičius, V.Palubinskienė, V.Alenskas, E.Virbašius, N.Visockaitė) monografija „Senosios kanklės ir kankliavimas“ I (1990), II (1994), A.Česienės „Skambantys kankleliai“ (1995), I.Lipinskienės „Išmokime kankliuoti“ (1997), P.Puskunigio, M.Baltrėnienės, P.Stepulio, V.Palubinskienės ir kt. Darbuose nemažą repertuaro dalį užima liaudies dainų atlikimas. Didelę reikšmę kankliavimo įgūdžių formavimui turi Kauno I muzikos mokyklos pedagogės A.Česienės parengta mokymo programa (2003), kurioje liaudies daina yra neatsiejama mokymo proceso dalis.

Mokydami kankliuoti, pirmiausia turėtume atsigręžti į praeitį, išmokti pažinti, suprasti, pajusti liaudies kūrybos savitumą. Į muzikos mokyklą atėjęs mokinys, turėdamas kad ir nedaug muzikos žinių ir įgūdžių, jaučia poreikį laisvai reikšti jausmus, emocijas, išgyvenimus ir jį užplūstančias mintis. Bandydamas susipažinti su muzika, ugdytinis susiduria su liaudies daina, kurios melodija yra paprasta ir suprantama. Kad ir koks mokytojas rašytų mokymo programą, pirmieji kūrinėliai yra liaudies dainos. Dainuojant greičiau įsimenama melodija, pajuntama dainelės nuotaika, ritmas. Dainavimas padeda atlikti kūrinėlį muzikaliau. Taigi dainuodamas vaikas gali ryškiau atskleisti savo sugebėjimus, lavinti mąstymą, ugdyti kūrybinį dvasingumą, puoselėti estetinį skonį.

Štai kaip jaunimo tautiškumo ugdymo būklę apibūdina Lietuvių etninės kultūros draugijos pirmininkė dr. Dalia Urbanavičienė (pagal K.Jaskelevičių, 2006): „...tautinės savimonės ugdymas ir etnokultūrinis lavinimas yra nepakankamas, pasireiškia net menkėjimo tendencijos, labai trūksta tautiniam ugdymui skirtų metodinių priemonių, neparengta jokių tautinę savimonę ir etnokultūrinę saviraišką skatinančių programų, neatliekami šios srities sociologiniai tyrimai, nenorima pastebėti menko jaunimo išprusimo tautinės kultūros srityje“.

Muzikiniame pasaulyje vyksta diskusija, ar šiuolaikinės koncertinės kanklės yra lietuvių liaudies, ar apskritai muzikos instrumentas, prilygstantis kitiems tobuliems Europos instrumentams. Iš tiesų aukštas kankliavimo meno lygis verčia susimąstyti apie tradicijų ir nūdienos sąsajas, opius repertuaro, instrumentų modifikavimo bei atlikimo klausimus. Ugdytinio sąmonėje padėjus tautinį pagrindą, galima daugiau dėmesio bei pastangų skirti klasikų ir šiandienos kompozitorių kūrybai nagrinėti, techninio atlikimo aukštumoms siekti.

Manytume, kad muzikos mokyklose, ypač žemesnėse klasėse, kanklių pamokose turėtų vyrauti lietuvių liaudies kūryba, nes daugiausia per ją galime ugdyti asmenybės tautinį tapatumą. Nepaisant plačių, sudėtingų atlikimo galimybių, kankliavimo repertuaro pagrindą turėtų sudaryti lietuvių liaudies dainos, šokiai. Koncertinės kanklės labai skiriasi nuo senųjų tradicinių, ir būtent per atliekamą liaudies muziką, manytume, įmanoma išlaikyti tai, kas labai artima, sava, jautru, būdinga. Literatūros šiuo klausimu nėra daug, todėl pedagoginiame darbe išskyla nemažai neaiškumų.

Tyrimo naujumas. Pedagogikoje lietuvių liaudies dainos vaidmuo tyrinėtas nedaug, nėra daug ir bendrųjų žinių apie lietuvių etninės kultūros reikšmingumą ugdant mokinių etninį tapatumą kanklių pamokose, todėl manome, kad šiuo darbu galėtume prisidėti prie dvasingos ir išsilavinusios asmenybės tobulinimo.

Minėti klausimai kanklių pedagogikos sferoje reikalauja platesnio teorinio bei praktinio nagrinėjimo. Ši **pedagoginė problema** ir nulėmė darbo temos „Mokinio asmenybės etniškumo ugdymas mokant skambinti kanklėmis muzikos mokykloje“ pasirinkimą.

Tyrimo objektas – asmenybės etniškumo ugdymas mokant kankliuoti.

Tyrimo tikslas – atskleisti asmenybės etniškumo ugdymo galimybes kanklių pamokoje.

Tyrimo hipotezė. Į mokymo repertuarą įtraukiant daugiau lietuvių liaudies muzikos kūrinų ir teikiant platesnių etninės kultūros žinių mokymosi skambinti kanklėmis procese mokinių etniškumo ugdymas taps efektyvesnis.

Tyrimo uždaviniai

1. Analizuoti su tirama problema susijusią filosofinę, estetinę, psichologinę, pedagoginę, metodinę literatūrą, atskleidžiančią etninės muzikinės kultūros sampratą ir jos įtaką asmenybės ugdymui;
2. Atskleisti mokinių etniškumo ugdymo kanklių pamokoje problemos būklę praktikoje;
3. Nustatyti pedagoginio poveikio galimybes, padėsiančias ugdyti mokinių etniškumą mokant kankliuoti;
4. Parengti mokinių etniškumo ugdymo mokant skambinti kanklėmis programą.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: literatūros analizė.

Empiriniai: pedagoginis stebėjimas, apklausa (žodžiu, raštu), pedagoginis eksperimentas (konstatuojamasis ir formuojamasis).

Kiekybiniai ir kokybiniai: tyrimo duomenų analizė ir apibendrinimas.

Tyrimo organizavimas ir eiga

Nuo 2005 metų sausio mėnesio iki 2006 metų sausio mėnesio Alytaus muzikos mokykloje vykdytas pedagoginis eksperimentas. Atliekant eksperimentinį tyrimą sudarytos ir tirtos eksperimentinė (12 mokinių) bei kontrolinė (14 mokinių) kanklių klasės mokinių grupės. Anketinis tyrimas taikomas ir kitose Lietuvos muzikos mokyklose, tiriant kankliuoti besimokančius mokinius ir kanklių pedagogus.

I etapas: 2004-ųjų rugsėjis – 2005-ųjų gegužė. Studijuojama su darbo tema susijusi filosofinė, psichologinė, pedagoginė, metodinė literatūra, nagrinėjami valstybiniai švietimo dokumentai, ugdymo programos.

II etapas: 2004-ųjų gruodis – 2006-ųjų vasaris. Rengiamos tyrimo priemonės, organizuojamas tyrimas, renkami, sisteminami duomenys.

III etapas: 2006-ųjų sausis – 2006-ųjų gegužė. Analizuojami ir apibendrinami tyrimo rezultatai, pateikiamos išvados, baigiamas rašyti magistro darbas.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), literatūros sąrašas ir priedai. Darbe pateikta 6 lentelės, 13 paveikslų, 5 priedai. Panaudoti 57 literatūros šaltiniai. Darbo apimtis – 72 puslapiai.

I. ASMENYBĖS ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1. Etninė kultūra – tautiškos asmenybės pagrindas

„Filosofijos žodyne“ pateikiamas toks kultūros apibrėžimas: „Kultūra – visuma materialinių ir dvasinių vertybių, kurias sukūrė bei kuria žmonija visuomenės istorinės praktikos procese ir kurios apibūdina istoriškai pasiektą visuomenės išsivystymo pakopą“ (1975, p. 230).

S.Šalkauskis, nagrinėdamas kultūros esmę, teigia: „kultūra yra sąmoningas žmogaus veikimas, kuriuo keičiamas pirmykštis kokio nors dalyko stovis pagal aukštesnę idėją“ (1990, p. 169). Autorius rašo, kad kultūros problema turi labai didelę reikšmę pedagogikos teorijai ir praktikai. Jis teigia, kad tik nusimanydamas apie kultūros esmę, jos vykdymo dėsnius, pedagogas galės „tinkamai sutvarkyti savo veiksmo sistemą ir pilnai atsakyti savo uždaviniams“ (ten pat, p. 168).

A.Maceina, kalbėdamas apie kultūrą, pabrėžia tautiškumo reikšmę jos vertingumui. Jis teigia, jog „tautiškumas kultūrai yra būtina priemonė, kad galėtų būti suvokiamas visas universalių idėjų turinio reikšmingumas“ (Maceina, 1991, p. 304). Pasak minėto autoriaus, nors kultūros pagrindas yra visuotinis žmogiškumas, tačiau „tautiškumas kultūrą padaro regimą ir originalią“ (ten pat, p. 183). Tautinė individualybė yra ne įgimta, bet įgyjama. Kaip rašo A.Maceina, tautos nariu individas turi tapti, įaugdamas į savo tautos gyvenimą, išgyvendamas savyje tautos likimą bei pasisavindamas jos sukurtą kultūrą.

Pasak I.Čepienės, „etnine kultūra (gr. *ethnos* – tauta) laikomas praeities kartų sukauptas patyrimas, reiškiašis tradicine dvasine ir materialine tautos kultūra“ (1995, p. 5). Etninės kultūros savitumą lemia įvairūs faktoriai: žmonių antropologiniai ir charakterio ypatumai, gamtinės, istorinės, socialinės tautos būties sąlygos ir kt. Kaip rašo minėta mokslininkė, „nepaisyti etninės kultūros, vadinasi, prarasti tautinį identiškumą“ (Lietuvos švietimo reformos gairės, 1993, p. 226). Tradicinės kultūros vertybės yra tautos kultūros pamatas ir neišsenkantis profesionaliosios kūrybos šaltinis.

Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme rašoma: „Etninė kultūra - visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą“ (Valstybės žinios, 1999, Nr.82, p. 5). Taigi etninė kultūra

atskleidžia konkrečios visuomenės, bendruomenės savitumą ir išskirtinumą. Ji neatsiejama tautos kultūros visumos dalis.

Vienas pagrindinių šiandienos Lietuvos mokyklos švietimo principų – tautiškumo (nacionalistiškumo) principas, kuriuo siekiama išlaikyti tautinę kultūrą. Ji moko pažinti ir vertinti etninės kultūros reiškinius, ugdo tradicine tautos kultūra pagrįstas dorines nuostatas, humanistinius idealus.

Etninio tapatumo formavimas švietimo sistemoje neatsiejamas nuo mokinių tautinės sąmonės ugdymo, kuris vykdomas pasitelkiant tam tikrus mokymo programos aspektus, metodus ir priemones. Ypatingą vaidmenį čia atlieka etninė kultūra - jos pažinimas, sugebėjimas vertinti ir perimti tradicijas, kurios sudaro nenykstančias tautos dvasines vertybes. Tradicinė lietuviška kultūra saugoma ir jos vertybės yra svarbios tiek tautos išlikimui, tiek žmogaus ugdymui. I.Čepienė pažymi, jog "svarbiausias etninės kultūros ugdymo uždavinys mokykloje - formuoti išprususią, tautiškai sąmoningą, kūrybingą, dorą asmenybę" (1997, p. 6).

Mokinius mokant meilės ir pagarbos tautos kultūros palikimui, ugdomas etninio identiškumo, asmens ryšio su tauta suvokimas. Etninę kultūrą atspindi gimtoji kalba, bendrijos narių dorovė, religija ir mitologija, tautosaka, choreografija, muzika, tautodailė. Svarbiausias etninės kultūros mokykloje ugdymo uždavinys – formuoti išprususią, kūrybingą, dorą asmenybę. Tradicinės kultūros pradmenis mažylis gauna šeimoje, gimtojoje aplinkoje. Mokykla – tai tarpinė grandis tarp šeimos ir tautos. Svarbu sugrąžinti į šeimą etnines tradicijas, dorines nuostatas, elgesio normas, dvasingumą. Ateidamas į mokyklą vaikas atsineša iš namų čia įgytą patirtį, šeimos įpročius ir papročius, kuriuos mokykla privalo puoselėti, tobulinti, išplėsti iki tautos bei pasaulio kultūros suvokimo.

„Lietuvos švietimo koncepcijoje“ pabrėžiama, kad Lietuvos švietimo sistemos pertvarka grindžiama humaniškumo, demokratijos, nacionališkumo ir atvirumo principais. Mokyklai keliamas atsakingas uždavinys: „... brandinti asmens tautinę kultūrą ir savimone bei nuostatą, kad jis yra ne tik gimtosios kultūros vartotojas, bet ir kūrėjas, tradicijų tęsėjas, atsakingas už jos raidą bei kultūrinio palikimo identiteto išsaugojimą“ (1992, p. 5).

Bendrojoje kultūroje (plačiaja prasme) etninei muzikinei kultūrai tenka reikšminga vieta. Liaudies kūryba (tautosaka, papročiai, muzika, dainos ir kt.) yra nacionalinio savitumo išlaikymo prielaida, ji kupina liaudies išminties, fantazijos, poetiškumo. Per amžius išlikusiame liaudies mene iškeliamos, propaguojamos dvasinės vertybės yra ir turi būti aktualios ugdant jauną žmogų, jo asmenybę.

Aiškinantis etninės muzikinės kultūros sampratą, reikėtų pažymėti, kad jos pagrindą sudaro liaudies kūryba, kuriai, pasak J.Kudirkos, dvasinės kultūros sferoje teko reikšminga

vieta. Liaudies kūryba – daugiašakis, sudėtingas, gyvybingas reiškinys. Nuo to, kaip mokiniai su ja supažindinami, „priklauso visuomenės požiūris į liaudies kūrybą, iš dalies – ir mūsų krašto estetinis vaizdas bei savitumas“ (Vaikai ir liaudies kūryba. 1989, p. 4).

Muzikos mokyklose kanklių pamokose mokiniai susipažįsta ar turėtų susipažinti ne tik su lietuvių liaudies muzikos pavyzdžiais, bet ir lietuvių tautos praeities tradicijomis, papročiais, menu, apeigomis, darbo įrankiais, tradiciniais kostiumais, valgiais ir kt. Čia vaikai turi pajusti tikrą tautos dvasią. Plačiausia ir prieinamiausia terpė etninei muzikinei kultūrai puoselėti, manytume, yra muzikinis ugdymas kanklių pamokose. Labai svarbu ugdyti vaikų, atėjusių mokytis kankliuoti, norą pažinti senovės lietuvių tradicijas, papročius, per etninės muzikinės kultūros puoselėjimą stiprinti mokyklos ir šeimos ryšį, padėti vaikui suvokti save tautos ir žmonijos atžvilgiu.

Įsisąmoninti liaudies tradicijas ir įgyti muzikinių įgūdžių labai sunku. Vaikystėje patirti etninės kultūros išpūdžiai, skambėjusios intonacijos yra svarbios žmogui visą gyvenimą. Nepaisyti savo etninės kultūros, vadinas, prarasti tautinį identišumą.

Etninė muzikinė kultūra, jos puoselėjimas, perteikimas, žinių gausinimas kanklių pamokose turi užimti reikšmingą vietą. Šiam tikslui įgyvendinti reikia pasirinkti tinkamą mokomąją medžiagą, mokymo priemones ir formas. Manytume, kad mokinių muzikinis bei etnis ugdymas galėtų tapti efektyvesnis. Apibendrinant galima teigti, kad bendrosios kultūros kontekste etninė muzikinė kultūra užima reikšmingą vietą. Ji, remiantis A.Maceina, J.Kudirka, I.Čepiene ir kt., yra nacionalinio savitumo išlaikymo prielaida, nenykstanti vertybė, kuri ugdo ir palaiko žmogiškumą, perduoda per ilgą laikotarpį sukauptą patirtį.

Mokinių etninės muzikinės kultūros ugdymas – ypač svarbus bendrojo ir muzikinio ugdymo uždavinys. Formuojant jauno žmogaus etninę muzikinę kultūrą, didelis vaidmuo tenka muzikos mokyklai, lietuvių liaudies muzikos instrumentų skyriui. Kad būtų išsaugota lietuvių etninės muzikos kultūra, muzikinio ugdymo turinyje jai turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

1.2. Asmenybės ir etninio ugdymo samprata

Žmogus tampa asmenybe tik žmonių aplinkoje sąveikaudamas su artimaisiais ir visuomene. Be šios sąveikos asmenybė nesiformuoja. Asmuo savo asmenybę suvokia kaip savąjį Aš, o tai žmogaus savigarba, siekiai, įsivaizdavimas savęs dabartyje ir ateityje. Asmuo, remdamasis savo patirtimi, keičia savo elgesį, gali

užsiimti savimoka ir saviuokla. Studijuoti asmenybę, vadinasi, atskleisti, kaip žmogus tampa tuo, kuo jis yra.

Ugdymas – svarbiausias žmogaus, taigi ir asmenybės, tapsmo veiksnys.

Ugdymas, kaip rašo V.Jakavičius, „turėtų būti suprantamas kaip asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis“ (1998, p. 9). Ugdyti asmenybę, vadinasi, skatinti potencialių galimybių, kryptingumo ir veiklos plėtotę ugdytojo numatyta linkme.

Šiuo metu pedagogikos psichologijoje bene dažniausiai vartojamas G.Allporto apibrėžimas: „asmenybė yra dinaminė organizacija psichofizinių žmogaus organizmo sistemų, kurios lemia mintis, jausmus, savitą elgesį ir rodo žmogaus santykį su tikrove“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p.18).

Anot V.Jakavičiaus (1998), asmenybė – tai asmens ypatybių visuma, kurias jis įgyja gyvendamas, pastovi jų sistema, nusakanti asmens vietą žmonių bendrijoje. Asmuo (protingas individas) tampa asmenybe, kai jis aktyviai veikia ir reiškiasi kaip visybė, jungianti aplinkos pažinimą su išgyvenimais. Asmenybei būdinga aktyvumas (pastangos veikti plačiau, negu to reikalauja situacija ir veikiančiojo padėtis), kryptingumas (pastovi vyraujančių poreikių, tikslų, motyvų, mokymų, interesų, problemų ir įsitikinimų sistema), giluminiai prasminiai procesai, per kuriuos išsikristalيزuoja žmogaus sąmoningas santykis su tikrove ir kt.

Norėdami ugdyti žmogų, pirmiausia turime stengtis jį visapusiškai pažinti. Ugdytojui svarbu pažinti ugdytinio įvairiapusiškumą (fizinius, socialinius skirtumus bei panašumą), ugdymą lemiančius veiksnius.

Asmenybė – žmogaus socialinė esmė, pasireiškianti per jo individualybę. Knygoje „Mokymasis ir asmenybės brendimas“ (1996) išskiriami svarbiausi asmenybės komponentai:

- Asmenybės tapsmo galimybė. Tai pirmiausia žmogaus fizinė sveikata, lemianti asmenybės formavimąsi.
- Asmenybės kryptingumas. Jis – socialinį kryptingumą parodanti žmogaus socialinė sąmonė.
- Veikla. Tai asmenybės kryptingumo išraiška per sąmoningą, tikslą turinčią elgseną.

Minėti asmenybės komponentai yra tiesiogiai susiję, ir kiekvienas žmogus, atsižvelgiant į galimybes, juos išreiškia skirtingai. Asmenybės kryptingumas ir veikla kinta dėl ugdymo ir saviugdodos įtakos. Šiame procese aiškinimo nepakanka, svarbiausia, kad žmogus būtų įtrauktas į veiklą, kuri skatintų jį keistis. Žodiniai pamokymai ugdant asmenybę, kaip žinoma, nėra labai efektyvūs.

Mokinys, kaip ir kiekvienas kitas žmogus, yra dvasinė, valinga, protinga, emocinė ir socialinė būtybė. Mokinio asmenybei būdinga aktyvumas ir veržlumas, pastangos veikti plačiau, nei to reikalauja situacija. Jo asmenybės kryptingumas pasireiškia vis pastovesne motyvų, norų, lūkesčių, tikslų, interesų ir įsitikinimų sistema. Be tėvų, mokytojų ir kitų žmonių pavyzdžio vaikų estetinė ir teisinė nuovoka negali formuotis iki prigimties duotų galių ribos.

Asmenybei augant didelį vaidmenį atlieka ne tik įgimti gabumai, bet ir žmogų (mokinį) supančios aplinkos veiksniai. Mokyklinio amžiaus vaikai daug laiko praleidžia mokykloje, taigi čia vykstantys procesai turi labai didelę reikšmę asmenybės formavimuisi. Daugiausia įtakos šiam procesui daro pedagogai, todėl jų vaidmuo itin svarbus. Pasak B.Bitino (2000), mokytojas turi imtis asmeninės atsakomybės už ugdytinio asmenybės tobulėjimą ir nesėkmės atveju priežasčių privalo ieškoti savo veikloje.

Kiekvienas pedagogas turi savo asmenybinę poziciją. Ugdomo procese siekiama, kad ji susiformuotų, kad kiekvienas ugdytinis atrastų savo asmenybinę poziciją. „Asmenybės pozicijos terminu apibūdinamas žmogaus santykis su tikrove – gamta, žmonėmis, daiktais“ (Jakavičius, 1998, p. 41). Šis santykis – tai požiūriai, vertinimai bei juos atspindinti veikla.

Vienas svarbiausių principų, aiškinant poveikio žmogui ypatumus, yra dvasinių ir fizinių asmenybės savybių santykis. „Asmenybės dvasinio pasaulio formavimas be emocinės kultūros ugdomo nėra pilnavertis. Teigiamų emocijų poreikiai didžiuliai. Šis „socialinis užsakymas“ pirmiausiai tenkinamas meninėje veikloje, kurioje ypač išbujojusios masinės muzikavimo formos. Roko muzikos bumui tam tikrą atsvarą ėmė daryti muzikinio folkloro sąjūdis. Tačiau neleistinais pasyvi tebėra šiuolaikinių akademinės muzikos žanrų propaganda. Atgimusiame kultūriniam gyvenimui reikia, kad didieji muzikos meno laimėjimai taptų asmenybės dvasinio pasaulio savastimi, tvirtintų aukštesnio lygio meninių emocijų kultūrą“ (Matonis, 1991, p. 24).

Mokykla – viena iš institucijų, įsipareigojusių išsaugoti savo tautos meno tradicijas, nes šį per amžius kurtą meną, jo neperteikus jaunajai kartai, lengva prarasti. Taip jau nutiko kai kurioms išsivysčiusioms šalims, kurios visai pamiršo savo tautos etninę kultūrą ir daug dėmesio skyrė vien tik technikos pažangai. Todėl Lietuvos mokytojai, norintys sužadinti mokinių meilę etninei kultūrai, vienam iš tautos simbolių – kanklėms, sprendžia klausimą, kaip turėtų būti įgyvendinamas ugdomo turinys, kad jis atitiktų reformuoto švietimo keliamus uždavinius.

Savo istorijos tēkmėje tauta, jos žmonės kuria savitą dvasinę ir materialinę kultūrą: tautosaką, papročius, daile, įrankius, žinią ir kt. Vadinasi, anot L.Jovaišos, tauta, kaip savita būtybė, yra veikli, kurianti pagal savo gimtuosius gabumus, polinkius, poreikius. „Tauta – žmonijos evoliucijos ir istorijos sukurta savita sutelktinė būtybė, susidedanti iš šeimų, susieta bendra kalba, papročiais, istoriniu likimu“ (Jovaiša, 2003, p. 143).

Lietuvių tauta per savo ilgą istoriją įrodė bendrumo dvasią, vieningumą, nors jai teko daug išbandymų. Daugelis lietuvių, atlaikydami išorinių jėgų poveikį gebėjo išsaugoti tautinį idealą. Jie rūpinosi savo tautos kultūra, ekonomika, švietimu. Tautos dvasinės didybės, jos vienybės ir kūrybos idealas, pasak L.Jovaišos (2003), dar tvyro lietuvių sielos gelmėse. Todėl tautinis auklėjimas, tautiškumo ugdymas įgyja labai didelę reikšmę. Tautos, kaip ir žmogaus, prigimtis sudaro biologinių, psichinių ir dvasinių pradų vienvė. Ugdymas turi padėti šiems pradams išsiskleisti, sukurti darnią ir adekvačią tautos savimonę, gebėjimą užtikrinti savo egzistenciją ir išreikšti save pasauliui.

Tautiškumas, kaip tautinės individualybės apraiška individe, yra formalus dalykas, kaip ir apskritai tautinė individualybė. Tautiškumas įgyjamas per tautinę kultūrą. Maža tauta, norinti išlikti savita tarp kitų didelių tautų, turi kruopščiai puoselėti savo tradicijas, papročius, kalbą, etninę muziką. Pagrindinė bendrojo lavinimo sistemos siekiamybė – visapusiškas asmenybės ugdymas. Ugdymas yra holistinis procesas, o tai įpareigoja formuoti visybinių mokinių pasaulio suvokimą. Todėl tiek pedagogams, tiek mokiniams, taip pat likusiai visuomenės daliai, svarbu suvokti, kad visapusiškas ugdymas bei ugdymasis neįmanomas be meno. Tautinio tapatumo ugdymo procese žmogus yra aukščiausia vertybė, todėl reikia ieškoti galimų būdų bei sudaryti sąlygas jo individualumui skleisti kultūros vertybių kontekste. Žmogus ir kultūra tiesiogiai susiję, nes per kultūrą siekiame sudaryti optimalias sąlygas žmogaus brandai bei realizavimuisi, savo ruožtu per žmogų siekiame tautos ir žmonijos kultūrą tęsti bei puoselėti.

Tauta yra gyva atskirų asmenų tautybė, tai yra viešu savo tautinės priklausomybės pareiškimu, atsiskleidžiančiu žodžiais ir darbais. Ji yra stiprus priklausomybės išgyvenimas, skatinantis siekti „tautos idealo – tautinės darnos ir lygiateisio buvimo pasaulyje“ (Jovaiša, 2003, p. 147).

„Mažos tautos išlikimo ir pilnutinio prasiskleidimo bei gyvenimo sąlygos: ugdyti kiekvieną savo narį, kad jis būtų subrendęs kaip asmuo ir kaip tautos bendrijos narys“ (Lukšienė, 2000, p. 147).

Įtaigias mintis apie asmenybės tautinį tapatumą, jo formavimą pateikia J.S.Paransevičius (2000) pranešime „Tautinis auklėjimas pagal A.Maceiną“. Anot pranešėjo, ugdymas kaip menas ir kaip praktika išsisklaido pagal konkrečias žmogaus būsenas ir pagal

konkrečias gyvenimo sritis. Kai suaugusiųjų karta išplėtoja kūdikio patirtį ir rengia ją šeimos gyvenimui, ji atlieka šeimyninio auklėjimo darbą. Kai ji išplėtoja visuomeninius jaunuolio polinkius ir rengia jį visuomenės gyvenimui, ji dirba visuomeninio auklėjimo srityje. Kai pagaliau išplėtojama žmogaus tautinė būseną, arba tautinė individualybė, ir kai jis rengiamas specifiškam tautos gyvenimui, šiuo atveju turime tautinį auklėjimą, ruošiantį tautiniam gyvenimui. „Tautinė individualybė ir tautinis gyvenimas yra du pagrindiniai tautinio auklėjimo pradai. Tautinis auklėjimas ugdo žmogaus tautinę individualybę ir ją tam tikra prasme jame sukuria. Jis kuria žmogų kaip tautietį, arba kaip tautinį individą“ (Paransevičius, 2000, p. 1). Tautinis auklėjimas, galima teigti, yra ne kas kita kaip kultūrinė savo tautos vystymo bei vystymosi tąsa. Į ką tauta linksta vidinių prigimties veiksnių vedama, kas joje išsiplėtoja pagal vidinio tikslingumo dėsnius – visa tai tautinis auklėjimas skatina. „Tautinis auklėjimas nėra tik tautos ugdymas. Jis yra ir ugdymas tautai. Tauta, kuri ugdoma, yra tautinė tikrovė. Tauta, kuriai ugdoma, yra tautinis idealas“ (ten pat). Tautinė tikrovė suteikia tautiniam auklėjimui pagrindą, o tautinis idealas nustato tautiniam auklėjimui gaires.

Žmogaus tautinė individualybė, kitaip tariant, tautinis tapatumas, yra sykiu ir įgimta, ir įgyjama. Pasak A.Maceinos (1991), pati tautybės prigimtis lemia ir nurodo dvi pagrindines tautinio auklėjimo funkcijas: plėtrą ir perteikimą. „Žmogaus prigimčiai išsiskleisti padeda ugdymas. Gamta žmogų apdovanoja įvairiais pradais, bet visi jie yra tik užuomazgos ir linkimai, visi jie ilgisi ugdomosios pagalbos savo išsiskleidimui“ (Maceina, 1991, p. 93). Tikru tautiniu individu žmogus tampa tik patyręs tautinį auklėjimą. „Kol tautinė individualybė yra tik prigimtoji užuomazga, kol žmogus neturi ryškios tautinės lyties, tol jo darbai nėra vertingi, tol tauta nesusilaukia asmenybių. Plėtros funkcija yra pagrindinė tautinio auklėjimo pareiga“ (ten pat). Mokyklai tenka didžiulis vaidmuo tęsiant ir formuojant etnines tautos kultūros tradicijas, formuojant asmenybės tautinį tapatumą.

Išorinė tautybės apraiška yra tautiškumas. Jis reiškiasi tuo, kuo būdingas tautos savitumas – jos individualybė: etniniu tipu, gimtąja kalba, papročiais, siekiais ir t.t. Kaip rašo L.Jovaiša (2003), tautiškumas – tai būdas, forma, kuria reiškiasi tauta. Tai kartu ir tautinės saviraiškos priemonė, kurios turinyje „glūdi neišsemiamos vertybės, atspindinčios tautos kūrybinę dvasią, jos bendražmogiškuosius turtus, tai, kas priimtina ne tik šiai tautai, bet ir žmonijai“ (2003, p. 148).

Tautiškumui ugdyti turima daug šaltinių: gimtoji kalba, tautosaka, lietuvių liaudies muzikinė kūryba, tradicijos, šventės, tautinė literatūra, Lietuvos istorija. Juos privalu panaudoti ugdymo turinyje ir, manytume, kanklių pamoka yra tam dėkinga terpė.

Tautinio auklėjimo pagrindas yra tautiškumo ugdymas. „Tautinio auklėjimo metodų visumą sąlygoja mokymo ir lavinimo metodai ir formos, nes žmogus ugdomas vykdyti tautinį

pašaukimą ir siekti tautos idealo – tautinės darnos bei harmonijos“ (Jovaiša, 2003, p. 156). Taigi tautinis auklėjimas iš esmės sutampa su žmogaus ugdymu atsižvelgiant į jo tautybę.

Pasak A.Maceinos (1991), tautiškumas yra įgyjamas per tautinę kultūrą. „Ugdymas jau nuo pat pradžios turi būti tautiškas“ (1991, p. 146), o „žmogiškumas gali būti tikrai išauklėtas tada, kai jis kuo tobuliausiai susigyvena su tautiškumu“ (ten pat, p. 147).

Labai svarbu puoselėti, saugoti tautinį tapatumą, rasti sąlyčio tašką tarp tradicijų ir naujovių. Iki šiol, praėjus 15 nepriklausomybės metų, nėra tvirtos ir aiškios tautiškumo ugdymo mokykloje koncepcijos. Pedagoginėje spaudoje ir mokytojų susibūrimuose daug diskutuojama apie ugdymo metodų įvairovę, žinių vertinimo sistemas, profiliavimą, tačiau retokai kalbama, kokia turėtų būti toji tautinė mokykla, kaip išsaugoti ir įtvirtinti tradicines mūsų tautos vertybes ir kartu perimti iš pasaulio ateinančią informaciją. A.Maceina rašė, jog „tautos gyvenimo tikslas yra josios tautinis idealas, kuriam realizuoti ji yra pašaukta, kuriam pasiekti yra kuriama tautinė kultūra, dėl kurio tauta vykdo savo žygius ir kuriuo ji pateisina savo buvimą.“ (1991, p. 100).

Nuo seno humaniškos ir harmoningos asmenybės pagrindinė ugdymo priemonė buvo menas, ir ypač muzika. Ši samprata pamažu grįš, o galbūt jau grįžta į gilios dvasinės krizės apimtą mūsų visuomenę. Todėl mokant kankliuoti būtina gerokai daugiau rūpintis ugdytinio jausmų pasaulio, kultūros, intelekto, dvasinio gyvenimo turtinimu. Svarbu, kad mokiniai ne tik galėtų dainuoti, muzikuoti, klausytis muzikos, bet ir norėtų pažinti, įsisavinti muzikos ir meno vertybių estetinį bei dvasinį turinį, kad tai jiems teiktų gyvenimo išminties, gerumo. Svarbiausia muzikinio ugdymo paskirtis, pasak J.Kievišo (2001), yra plėtoti žmogaus dvasinių vertybių sistemą, apskritai dvasinę kultūrą, kuri yra asmenybės branduolys.

Apibendrinant galima teigti, kad asmenybė kuriasi, formuojasi ugdymo procese. Asmenybės ugdymas, mokant meno dalykų – labai svarbi tema. Kanklių mokytojas asmenybę ugdo daugiausia per muziką, o juk muzika – žmogaus dorovingumo, dvasingumo, grožio puoselėtoja. Ji formuoja visavertę asmenybę ir dorovingą visuomenę, kurioje turėtų vyrauti aukštos moralės principai, grožis, gėris, harmonija.

1.3. Etninės muzikos reikšmė asmenybės ugdymui

„Per vargus, darbus, nepriteklus, per ašaras mūsų seneliai su daina, lyg koku žiburiu, švietėsi sau gyvenimo kelią. Daina buvo viltis, vaistas, užsimiršimas, džiaugsmas,“ – sakė garsi lietuvių liaudies dainų atlikėja V.Povilionienė.

Liaudies dainos – ryškiausia folkloro dalis, joms teikiamas svarbiausias vaidmuo tradicinėje liaudies kultūroje. Lietuvių dainuojamoji tautosaka labai turtinga, įvairi ir turi didelę poetinę ir muzikinę vertę. Tikroji liaudies dainos vieta – tai gyvenimas: butis, papročiai, apeigos. Kiekviena daina turėjo savo vietą ir paskirtį. Lietuviai dainuodavo pritardami kanklėmis, lamzdeliais, skudučiais. Gamino šiuos ir kitus lietuvių dvasiai artimus, iki mūsų dienų išlikusius muzikos instrumentus.

Daina – bene svarbiausia žmogaus dvasingumo išraiška – lietuvių aplinkoje gyveno tarsi vienas brangiausių, mylimiausių šeimos narių. Ji, perduodama iš lūpų į lūpas, buvo ypatinga grandis nuolat pasikartojančioje tradicijoje, papročių, tautos išminties ir kūrybos grandinėje, glaudžiai susiejančioje kelias žmonių kartas. Daina ėjo iš vienos kartos į kitą kaip brangiausias palikimas.

Dainavimas, kaip specifinė intonacinė žmonių jausmų išraiškos forma, yra vienas ankstyviausių emocinių ryšių. Kūdikis šį ryšį su motina ir aplinka jaučia nuo gyvybės pradžios; dainuodami, niūniuodami lopšines žmonės bendrauja, geriau supranta vienas kitą, nes gyvena bendra emocine būsena. Šia forma pasireiškia dvasinis ryšys, o tai labai svarbu bendraujant. Kūdikio, nepatyrusio tokio ryšio, jausmai skurdesni, tuomet kur kas sunkiau formuoti estetinę, dorovinę savimone, dorovinių elgesį. Vengrų muzikos pedagogas Z.Koday, ypatingą dėmesį savo darbuose skirdamas liaudies dainai, dainavimą laiko pagrindine sielos auklėjimo priemone. Jis pažymi, jog net atskiri dainos elementai yra puiki lavinimo priemonė: ritmas ugdo dėmesį, padeda susikaupti, melodija atveria jausmų pasaulį, o dinamika ir tembras plėtoja garsinį suvokimą.

Dainuojant liaudies dainas, jų klausantis, ugdoma vaiko tautinė dvasia, gebėjimas pajusti, pamilti gimtosios gaidos specifinius tautinius intonacinius, o kartu ir dvasinius bruožus. Liaudies dainos reikšmingos savo žodiniais tektais. Vaikas praturtėja žinių apie tautosakoje atspindėtą gamtą, žmonių darbus, papročius, krikščionišką ir kitokias istorines bei etnines šventes. Per dainą formuojasi santykis su liaudies kultūrinėmis vertybėmis. Tačiau liaudies daina neturėtų tapti tik pažinimo objektu, ji turėtų būti vaiko savastis ir saviraiškos priemonė.

Liaudies muzika pasižymi ne tik meniniu turtingumu, bet ir paprastumu, prieinamumu. Remiantis liaudies muzika ugdomi visi muzikiniai gabumai, muzikalumas. Naudojant vis sudėtingesnes, įvairesnes liaudies dainas ir instrumentinius kūrinius, lavėja vaikų balsas, muzikavimo ir muzikos pažinimo sugebėjimai, jie lavinami liaudies kultūros dvasia. Liaudies muzikos išmanymas, išugdyta meilė jai padeda geriau pažinti ir originalią lietuvių kompozitorių muziką, pajusti lietuviškąjį jos koloritą, tautinę dvasią.

Pasaulyje plačiai žinoma Z.Kodajaus muzikinio ugdymo sistema, apimanti visą mokymo laikotarpį, pradedant šeima ir baigiant aukštąja mokykla, iškelia liaudies muzikos reikšmingumą mokinių ugdymui. Kaip rašo J.Kievišas (1997), minėtoje sistemoje muzikinė patirtis ugdoma, remiantis nacionaline liaudies muzika, nuosekliai ugdymo požiūriu susistemintu repertuaru. Pažįstant muzikinį raštą, sukuriama galimybė pažinti ir įvairesnę muziką, muzikuoti, remiantis kitų tautų bei profesionaliąja muzika. Perėjimas nuo liaudies prie profesionaliosios bei kitų tautų muzikos grindžiamas jau įgyta vaiko patirtimi, nes, kaip teigia P.Džardanis (pagal J.Kievišą, 1997, p. 48-49), per visą muzikinio ugdymo laikotarpį laikomasi tų pačių principų:

- liaudies muzika yra vaiko muzikinė kalba, kurią jis išmoksta, todėl ir tolesnis muzikinis ugdymas grindžiamas būtent ja;
- ši kalba yra muzikinio ugdymo pagrindas, nes ja pažįstama ne tik nacionalinė kultūra, bet ir bendrosios muzikinės kultūros savitumai – nacionalinei muzikai būdinga pentatonika grindžiamos intonacijos jau mokymo pradžioje įgalina perteikti dainavimo, muzikos rašto skaitymo įgūdžius, plėtoti patirtį ugdant „vaiko širdį ir protą“
- liaudies muzika yra gyva gyvenimo muzika. Tai aukščiausiosios rūšies muzika. Ja plečiama muzikinio raštingumo patirtis įgauna gilų žmogiškąjį turinį.

Liaudies daina, muzika - tai vieno ar kito laiko tarpsnio žmonių gyvenimo būdo, dvasinio pasaulio, minčių išraiška. Meninis pojūtis paveldimas iš tėvų, kurie vaikams nuo lopšio perduoda meilę liaudies dainai.

Liaudies daina ugdo tokias žmogiškąsias savybes kaip subtilumas, emocinis jautrumas. Ja sužadinas žodžiais nenusakomas gerumas, taurumas, palaikantis glaudų emocinį ryšį su savo protėviais, krašto istorija, papročiais. Dainingoje aplinkoje augantis ir gyvenantis žmogus išgyvena didžiulį dvasinį pakilimą, randa sielos ramybę, dainoje kalbėdamas su dievais, medžiais, paukščiais, žvaigždėmis.

Liaudies muzikai atlikti reikia ugdyti asmenybes. Muzikantas, kad ir kelisšimtą kartą grodamas kūrinį, savo meniniu sąmoningumu turi sugebėti kaskart jam suteikti vis naujų spalvų ir pratęsti nemarią liaudies muzikos atlikimo tradiciją. Aišku, nepaprastai svarbi yra ir įgimta meilė muzikai – be meilės negyvas būna ir didžiausias intelektas, meistriškumas.

Atliekant kanklių muziką, mokant kankliuoti, svarbiausia neužmiršti liaudies meno dvasios, jos esmės. Kiekvienas mokytojas, meninio kolektyvo vadovas tą supranta savaip. Matyt, čia ir yra viena iš liaudies ansamblio ar orkestro kūrybos ypatybių.

Vieni, atlikdami liaudies kūrinius, stengiasi atkurti autentiškąjį muzikavimą, arba tiksliau – sudaryti liaudiškojo muzikavimo įspūdį. Kiti, imdami etnografinių elementų turinčius kūrinius bei harmonizacijas, sudaro savo programas pagal visiems koncertiniams pasirodymams būdingus dėsnius. Pasak prof. A. Vyžinto (2004), liaudies muzikos instrumentų skambesiui reikia gražinti visas prarastas spalvas ir siekti mažiau išorinės, o daugiau vidinės dvasinės išraiškos. Muzikos instrumentas visais laikais buvo pirmiausia dvasinės išraiškos įrankis. Vadinasi, ne vien techninio virtuoziško siekimas sudaro tautinio instrumento esmę. Jam lemta paliesti jautriausias žmogaus jausmų stygas.

Manytume, svarbi šiuolaikinio muzikavimo kanklėmis liaudiškumo prielaida yra ta, kad nedideliuose liaudies kūrinėliuose – dainose, šokiuose, instrumentiniuose kūriniuose suformuoti liaudies kūrybos principai būtų taikomi visam pasirodymui. Tiek visa programa, tiek atskiri jos kūriniai turi atspindėti liaudies temperamentą, charakterį ir kitus būdinguosius nacionalinius bruožus.

Kaip tai pasiekti – priklauso nuo kiekvieno menininko individualių polinkių. Svarbiausia, kad būtų sąmoningai ir kryptingai taikoma per ilgus amžius sukaupta liaudies socialinė ir emocinė patirtis.

Dainavimas Lietuvoje turi galias tradicijas. Lietuviai dainavo visur ir visada: dirbdami, ilsėdamiesi, linksmindamiesi, raudodami, karo žygiuose ir kt. Žmonės apdainuodavo visą savo gyvenimą – nuo gimimo iki pat mirties. Jie tikėjo didžiule muzikos galia, tikėjo, kad ji stebuklingai veikia žmones, gamtą, žvėris. Motinos lopšinėmis migdydavo mažylius ir per dainą, dainingas kalbos intonacijas jiems diegdavo gerumą, švelniausius jausmus. Vaikai dainų intonacijomis mėgdžiodavo gamtos garsus, dainuodavo gindami gyvulius į laukus, ganydami, varydami juos namo, dainuodavo žaisdami ir liūdėdami. Visi suaugusiųjų darbai – lauko arimas, sėja, šienapjūtė, rugiapjūtė, malimas, verpimas, skalbimas ir kt., taip pat kiekviena šventė, kiekvienas metų laikas turėjo savo dainas, kuriomis žmonės apdainuodavo savo vargus ir džiaugsmus. Lietuviai dainavo ir kūrė dainas perduodami jas iš lūpų į lūpas, iš trobos į trobą, iš kaimo į kaimą. Taip pamažu suaugusiųjų repertuarą perimdavo vaikai, kurie vėliau perduodavo

savo vaikams, ir taip iš kartos į kartą daina skriejo praturtėdama naujų vaizdų, naujų melodinių vingių bei pagražinimų.

Bene svarbiausias lietuvių liaudies dainų bruožas – žodžių ir melodijos vienovė. Perteikiant dainos turinį, idėją, nuotaiką ir žodžiai, ir melodija atlieka svarbų vaidmenį. Melodija įprasmina, išryškina žodžius, suteikia jiems meninę, jausminę išraišką. Dainos meninę vertę, jos populiarumą dažniausiai ir lemia melodijos grožis. Juk gražią melodiją norisi kartoti ir kartoti, kuo ilgiau gėrėtis ir mėgautis ja. Pagrindinis lietuvių dainų tekstų bruožas – mažybinių malonybinių žodžių vartojimas, suteikiantis dainai švelnumo, gerumo, vidinės šilumos.

Didžiulė tautos dvasinių turtų saugotoja – liaudies daina. Kiekvieno Lietuvos krašto savitumai ryškiai atsispindi ir dainų melodijose, jų intonacinėje sandaroje, dainavimo būde. Liaudies daina, muzika ne tik puošia, praturtina dvasinį pasaulį, bet ir sužadina žodžiais nenusakomą gerumą, taurumą, palaikantį glaudų emocinį ryšį su mūsų gimtojo krašto istorija, tautos papročiais ir tradicijomis. Liaudies dainos reikšmingos savo žodiniiais tekstais. Vaikai praturtėja žinių apie tautosakoje atspindėtą Lietuvos gamtą, jos grožį, žmonių darbus, papročius, krikščionišką ir kitas istorines bei etnines šventes. Perimamos ne tik tiesiogiai perteiktos žinios, per dainą formuojasi ir santykis su etninės kultūros vertybėmis.

Jaunimas kuo toliau, tuo mažiau domisi savo tautos kultūriniu palikimu. Mokiniai, o neretai ir muzikos pedagogai į liaudies meną žiūri gana atsainiai. Visa, kas buvo svarbu ir brangu mūsų tėvams, seneliams, dabar atrodo vis mažiau aktualu ir reikšminga. Mūsų visų pareiga gerbti ir mylėti savo istoriją bei jos palikimą.

Liaudies dainų, etninės muzikos mokymo svarba asmenybės ugdymui akivaizdi. Klausant, dainuojant, muzikuojant etninę muziką, vis turtingesnė darosi tautinė sąmonė, pamažu ugdoma vaiko tautinė dvasia, gebėjimas pajusti, pamilti gimtosios gaidos specifinius intonacinius, tautinius bei dvasinius bruožus. Etninių dainų intonacinis turinys teikia ugdytiniui jausminę ir dvasinę informaciją.

Mokytojas, kuriam patikėta ugdyti mokinių muzikinę kultūrą, lavinti muzikinius gebėjimus, skonį ir dvasingumą, turėtų žinoti, kad tiesiausias ir teisingiausias kelias – liaudies menu paremtas asmenybės ugdymas.

II. MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMO KANKLIŲ PAMOKOJE PEDAGOGINĖS SĄLYGOS

2.1. Kankliavimo mokymo raida

Lietuvių etninėje kultūroje kanklės visais laikais užėmė labai reikšmingą vietą, jos tarsi tautos simbolis. Kankles ir kankliavimą gaubia tolimos gdynės paslaptis, kurios atskleidimas reikalauja ilgo ir kruopštaus tyrinėtojų darbo, sutelkiant dėmesį į pačias archajiškiausias kultūros liekanas bei rašytinius šaltinius. Prasibrauti į senųjų amžių žmonių gyvenimo būdą, tikėjimą, ritualus ir apeigas padeda gaivi mūsų krašto žmonių tradicija - perduoti būdingas menines vertybes iš kartos į kartą, dažniausiai ne rašytu, o gyvu žodžiu ir asmeniniu pavyzdžiu.

Kanklės - senųjų baltų, ikikrikščioniškosios kultūros palikimas. Jose užkoduota tam tikra sakralinė funkcija, besireiškianti paties instrumento savybėmis, jų panaudojimu ritualiniuose papročiuose. Štai šiaurės rytų Aukštaitijoje kankliavimas laikytas ypatinga meditacija. Skambinta kambaryje, tik sau ir savo artimiesiems ir tik griežtai reglamentuotu laiku, kai šviesusis paros metas pereina į tamsųjį. Tradicija liepia dirbdintis kankles, kai miršta artimas žmogus. Juoda instrumento spalva siejama su vyriškuoju pradū, be to, su mirties tema. Tikėta kankles turėjus galią išgelbėti artimą žmogų nuo mirties. Kanklių muzika žmonės dažnai gindavosi nuo visokių negandų. Esama paminėjimų, jog kanklių muzika gaudindavę maro metu giltine, kad šioji paliktų žmones gyventi. Yra padavimų, nurodančių, jog senovės vaidilos kanklėmis skambindavę, apdainuodami karo žygius, laidotuvėse aukodami dievams aukas, atlikdami kitus sakralinius ritualus.

Moksliniuose darbuose nagrinėjama kanklių kilmė, jų paplitimas, rūšys, pateikiama žinių apie senuosius kanklininkus, kanklių gamybą: R.Apanavičius (1990); M.Baltrėnienė (1980, 1997); M.Baltrėnienė, R.Apanavičius (1999); V.Palubinskienė (1990, 1994, 2001), A.Bagdonienė (2001) ir kt. Šiais darbais remsimės apžvelgdami kankliavimo raidą.

Senosios kanklės skiriasi savo forma, stygų skaičiumi, derinimu, skambinimo būdais. Kanklės skirstomos į 3 tipus:

1. Šiaurės rytų aukštaičių.
2. Šiaurės vakarų aukštaičių ir žemaičių.
3. Šiaurės vakarų žemaičių ir suvalkiečių.

Kanklių tipus autoriai aprašo ir išsamiau. Dauguma pirmojo tipo kanklių turi 5 stygas (pasitaiko 3-8 stygos) ir yra derinamos pagal sutartinių garsyną (pentachordu). Antrojo tipo kanklės turi 9-12 (gali būti 8-14), o trečiojo - 9-13 stygų.

Kankliuojant šiaurės rytų aukštaičių kanklėmis, stygos braukomos nuo savęs antrojo piršto nagu, į save - piršto pagalvėle. Kartais jos užgaunamos ir pirmuoju kairės rankos pirštu. Paprastai suvirpinama tik viena arba dvi stygos. Braukiant per dvi stygas staigiau, girdėti sekundinis sąskambis, lėčiau - pirmasis garsas skamba kaip foršlagas. Dešinės rankos pirštais braukiant per stygas, kairės rankos riešas laikomas atremtas į kanklių korpuso drūtgalį. Visais šios rankos pirštais slopinamos nereikalingos stygos. Kartais stygos visai netildomos - jos aidi susiliedamos su naujais garsais. Labai retai kairės rankos antruoju pirštu stygos dar ir virpinamos užgaunant.

Skambinant šiaurės vakarų aukštaičių ir žemaičių kanklėmis, stygos užgaunamos lanksčiu mediniu, kauliniu ar paukščio plunksnos branktuku arba dešinės rankos antrojo piršto nagu. Kankliuojant branktuku, stygos virpinamos nuo savęs tercijos intervalu arba akordais. Kairės rankos pirštais kitos stygos pridengiamos iš viršaus arba iš šono. Kartais kaire ranka dar išgaunami ir įvairūs melizmai.

Skambinant suvalkiečių kanklėmis, stygos užgaunamos branktuku arba branktuku ir kairės rankos pirštais. Skambinimo technika tokia pat kaip ir šiaurės vakarų aukštaičių bei žemaičių kanklėmis, tik labiau išplėtotą. XX a. pradžioje šis grojimo būdas buvo susistemintas, o vėliau juo pagrįstas profesionalus kankliavimas.

Pirmojo tipo kanklių muzikavimo galimybės riboja siauras garsynas (daugiausia pentachordas). Tačiau jų pakanka tradiciniam kanklių repertuarui – sutartinėms – atlikti. Antrojo ir trečiojo tipo kanklių garsynas platesnis, didesnės atlikimo galimybės, įvairesnė grojimo technika. Instrumentu galima skambinti liaudies dainas ir šokius.

Kankliuojant autentiškomis kanklėmis, dinaminės galimybės beveik nenaudojamos. Užgaunant stygą piršto galu, ji nedaug suvirpinama, todėl išgaunamas švelnus, dusloko atspalvio tembras. Užgaunant stygą mediniu, kauliniu, plunksniniu ar kitokiu branktuku, ji deformuojama labiau - susidaro didesnė virpesių amplitudė, garsas ryškesnis, garsesnis.

Skambinimas autentiškomis kanklėmis nereikalauja ypatingo pasirengimo. Jomis gali groti net ir kanklininkas mėgėjas, turintis tik minimalių muzikinių žinių. Be to, jos nesunkiai derinamos, lengvos, jas galima nešiotis ir groti pamokose, namie ir pan. Skambinimas kanklėmis padeda ne tik išreikšti savo emocijas, bet ir geriau suprasti bei atskleisti lietuvišką dvasią, formuoti skonį ir požiūrį į tikrąsias vertybes. Todėl grojimas jomis toks reikšmingas asmens kultūrai ugdyti.

Kankliavimo tradicija, anot A.Bagdonienės (2001), Lietuvoje niekuomet nebuvo nutrūkusi, tačiau XX a. pradžioje ji tarsė iš naujo atgimė. Pradėta ieškoti tobulesnių kankliavimo būdų, imta rūpintis kanklių gamyba, jų modifikavimu, pradėti rengti vieši koncertai.

1926 m. spaudoje pasirodė trumpos žinutės apie kanklininkus P.Lapienę, P.Puskunigį. Periodikoje taip pat buvo diskutuojama dėl kanklių muzikos ateities perspektyvų. 1934-1940 m. dirbdamas Lietuvos tautosakos archyve ir domėdamasis teoriniais liaudies instrumentinės muzikos klausimais, Z.Slaviūnas - Slavinskas parašė studiją „Lietuvių kanklės“, straipsnius apie lietuvių liaudies muzikos instrumentų ypatumus.

Svarų indėlį kankliavimo raidai įnešė P.Puskunigis. Jis buvo profesionalus liaudies kanklininkas, ansamblių vadovas ir kankliavimo pedagogas. 1906 m. organizavo Skriaudžių, 1914 m. – Kauno spaustuvės kanklininkų ratelius. Pastarasis 1916 m. surengė pirmąjį lietuvių muzikos istorijoje viešą kanklių muzikos koncertą. 1924-1925 m. P.Puskunigis kankliavimo mokė Kauno 26-ojoje pradinėje, 1930-1932 m. - kanklių muzikos mokykloje.

Didelį darbą populiarinant kankles atliko P.Puskunigio iniciatyva 1925 m. Kaune įkurta Kanklininkų draugija, kuri steigė kankliavimo skyrius ir rūpinosi, kad būtų atidaryta kanklių muzikos mokykla. 1930 m. buvo atidaryta Kanklių muzikos mokykla, kurioje remtasi P.Puskunigio (1932 m.), J.Strimaičio (1935 m.), J.Švedo (1936 m.) metodiniais leidiniais - vadovėliais. Mokyklai reikėjo tobulesnių, su didesniu garsynu instrumentų. Čia daug jėgų ir sveikatos mylimam instrumentui tobulinti ir populiarinti skyrė iniciatyvus P.Puskunigio mokinys J.Strimaitis. Būtent jis 1932 m. ėmėsi konkretaus darbo: padidino kanklių korpusą, praplėtė stygų skaičių iki 23 ($g-a^3$), sukonstravo trijų oktavų vyniotomis stygomis bosines ($C-c^2$) bei kontrabosines kankles. 1933 m. šios kanklės dar patobulinamos, pritaikant joms kaitiklius, įgalinusius stygos garsą paaukštinti arba pažeminti puse tono. J.Strimaitis sumanė naują, savąjį kankliavimo būdą, kurį vadino „laisvuoku“, tačiau jis neprigijo.

Kanklių muzika ir kankliavimas labai paplito, modifikuotais instrumentais tapo įmanoma atlikti ne tik tradicines kankliavimo melodijas, bet ir nesudėtingus profesionalios muzikos kūrinėlius. Pradėjo kurtis kanklių ir mišrūs lietuvių tautinių instrumentų ansambliai, 1955 m. respublikinėje dainų šventėje pirmą kartą kankliavo jungtinis 300 kanklininkų ansamblis.

Naują puslapį lietuvių liaudies muzikos istorijoje atvėrė J.Švedas. Jis buvo paskirtas 1940 m. prie Lietuvos valstybinės filharmonijos įkurto Liaudies dainų ir šokių ansamblio orkestro vadovu (dabartinis ansamblis „Lietuva“). Jo tikslas buvo visus liaudies muzikos

instrumentus sujungti į vieną kolektyvą. Pirmojo lietuvių liaudies instrumentų orkestro kūrėjui reikėjo gerai apgalvoti orkestro struktūrą, instrumentų sudėtį. Iš gausių liaudyje paplitusių atmainų reikėjo atrinkti tobuliausius, geriausios konstrukcijos, dinamikos ir tinkamiausių tembro savybių instrumentus. Nuo tos dienos prasidėjo nauja liaudies muzikos era. Tačiau neišvengta problemų dėl instrumentų techninių ir akustinių galimybių. Todėl daugelį jų teko toliau tobulinti, ieškant naujų techninių galimybių, kartu saugant liaudies instrumentams būdingas etnografines savybes, instrumento tembrą. Šis ansamblis tarsi tapo liaudies instrumentų eksperimentine laboratorija, kurioje didinamos ir kanklių skambesio galimybės, plečiamas diapazonas. J.Švedas - pirmasis lietuvių kompozitorius, pradėjęs kurti repertuarą kanklėms ir lietuvių liaudies instrumentų orkestrui.

Kanklių grupei vadovavo J.Strimaitis, o 1941 m.-1962 m. - P.Stepulis. „Liaudies“ ansamblio repertuarui vis gausėjant, kanklės buvo tobulinamos, sudėtingėjo kankliavimo technika. P.Stepulio iniciatyva 1954 m. praplėstas aukštųjų kanklių garsynas. 1964 m. sukonstruota šiuolaikinių kanklių šeima, 1952-1953 m. sukurtas eksperimentinis pedalais valdomas instrumentas, 1967 m. - chromatinio garsyno bosinės kanklės be kaitiklių.

J.Švedo iniciatyva 1945 m. Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) įkūrus Liaudies instrumentų katedrą, buvo pradėta ruošti profesionalius instrumentininkus – kanklininkus ir birbynininkus. Kanklių discipliną dėstė šio instrumento puoselėtojas P.Stepulis. Dar 1948 m. jis parašė mokslinį darbą „Brauktukinis kankliavimas“, kuriame suformulavo dabartinio brauktukinio kankliavimo teoriją, pateikė 64 kūrinius kanklėms. 1952 m. įdiegė pirštinių kankliavimo būdą, praturtinusį kankliavimą naujomis techninėmis galimybėmis ir naujais tembrais. Šie būdai 1955 m. buvo priimti kankliavimo norma. Tais pačiais metais, sukaupęs kankliavimo metodinę medžiagą, P.Stepulis parašė vadovėlį „Kanklės“. Taip pat reikšmingas jo mokslinis darbas „Kanklių sutartinės“ (1993m.). 1966 m. pakoregavęs ir suformulavęs paskelbė iš esmės naują pradinio kankliavimo metodiką.

1954-1955 m. įsteigti liaudies instrumentų skyriai muzikos mokyklose, jaunimas liaudies muzikavimo galėjo mokytis nuo pat vaikystės. J.Švedas domėjosi skyrių darbu, analizavo jį, skyrė pedagogus, rašė metodinius patarimus, apžvalgas, apie tai plačiai kalbėdavo respublikiniuose pasitarimuose. Liaudies instrumentų klasės įsteigtos Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio muzikos mokyklose. Susikūrė nauji liaudies dainų, instrumentinės muzikos ir šokių ansambliai. Todėl kanklės pradėta gaminti Vilniaus „Dailės“, Kauno baldų kombinate, liaudies instrumentų dirbtuvėse Varnių rajone.

Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Liaudies instrumentų katedra - tai lopšys, išauginęs ir subrandinęs gausų būrį profesionalių liaudies muzikos atlikėjų, pedagogų, liaudies muzikos puoselėtojų.

Kankliavimo raidoje išsiskyrė kanklininkė Ona Mikulskienė, kanklių muzikos puoselėtoja ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Dar būdama Lietuvoje O.Mikulskienė subūrė kanklininkių orkestrą Klaipėdoje, vėliau – Vilniuje. 1941 m. su šešiomis kanklininkėmis įstojo į J.Švedo prie Vilniaus filharmonijos organizuotą ansamblį, kuriame dirbo kaip kanklininkė ir kanklių mokytoja. 1942 m. subūrė kitą kanklių orkestrą ir prisijungė prie A.Mikulskio vadovaujamo Tautinio meno ansamblio "Čiurlionis". Su šiuo ansambliu O.Mikulskienė nuėjo dramatiškų įvykių kupiną 50 metų kelią. Tai ir okupacijų, ir karo metai, ir emigracijos klajonių vargai Vakarų Europoje bei Amerikoje. Tačiau ansamblio vadovė nepalūžo - buvo viso kolektyvo siela, telkusi jo narių jėgas ir vargo, ir džiaugsmo akimirkomis. O.Mikulskienė ne tik dirbo ansamblyje, bet ir populiarino kankles platesniu mastu. Ji išugdė daug kanklininkių Lietuvoje ir emigracijoje. 1965-1985 m. veikė privati Onos ir Alfonso Mikulskių kanklių studija, kurioje buvo išeinamas visas Lietuvos konservatorijos Liaudies instrumentų katedros praktinio kankliavimo ir muzikos teorijos kursas.

O.Mikulskienė kankliavimo mokė Toronte, Niujorke, Detroite, Čikagoje ir kitur. 1958-1972 m. Kanklių muziką ji dėstė Klivlendo vyskupo M.Valančiaus gimnazijoje, kur organizavo mokinių kanklių ansamblį. Su šiuo ansambliu 1963 m. įkankliavo 14 kūrybinių plokštelių „Lietuvos kanklės“. Dar dvi plokštesles įrašė su „Čiurlionio“ ansamblio orkestru ir kanklininkėmis solistėmis: „Vaidilų kanklės“ (1978m.). 1972-1979 m. O.Mikulskienė mokė kankliuoti Šv. Kazimiero lituanistinėje mokykloje Klivlende. Čia taip pat subūrė kanklių ansamblį ir surengė nemažai koncertų.

Sunkiomis emigracijos sąlygomis O.Mikulskienė atliko labai nelengvą darbą, kaupdama, sergėdama ir tvarkydama lietuvių tautinės muzikos „Čiurlionio“ ansamblio kūrybinį archyvą. Vienas šio archyvo ypatingų dokumentų yra ansamblio „Aukso knyga“, kurioje kaip veidrodyje atsispindi ansamblio nueitas kelias, žymių visuomenės veikėjų ansamblio meninio bei patriotinio darbo vertinimas. Tačiau garsioji kanklininkė neapsiribojo vien archyvo rinkimu. Jos rūpesčiu ir kruopščiu darbu buvo išleistos kompozatoriaus A.Mikulskio muzikos kūrybinių knygų: „Dainos ir giesmės“ (1987m.), „Skambėkite, kanklės“ (1990m.), „Tau, brangi Tėvyne“ (1991m.), V.Kavoliūno monografija „Gimtosios žemės giesmė“ apie „Čiurlionio“ ansamblį.

Žymų pėdsaką kankliavimo raidoje paliko I.Mintaučkienė, D.Šimakauskaitė, L.Naikelienė, R.Tamošaitienė, Z.Stepulienė, A.Česienė, J.Turauskienė, I.Balčitytė ir daugelis kitų puikių pedagogių, išugdžiusių nemažą būrį garsių kanklininkų.

Apžvelgdami Lietuvos kankliavimo raidą, galime pastebėti, kad ji daug kuo siejasi su visų Baltijos tautų – Latvijos, Estijos, Suomijos, Karelijos – kankliavimo raida. Visose šalyse buvo intensyviai kuriami naujų koncertinių kanklių modeliai, rašomas specialus koncertinis repertuaras, formuojami nauji grojimo būdai. Koncertinės kanklės visur tapo akademinio grojimo instrumentais, kuriais mokoma groti visose, tarp jų ir aukščiausio muzikinio lavinimo, grandyse.

Neatskiriama mūsų kultūros dalis – liaudies menas. Šis menas turtingas savitų muzikos instrumentų. Iš jų išsiskiria kanklės. Tai įdomus ir plačiai naudojamas instrumentas. Kaip rašo A.Bagdonienė (2001), šiandien kanklės – tai ne tik muzikuoti tinkamas instrumentas. „Mokymas kankliuoti yra ir savitas asmens muzikinės kultūros ugdymo būdas. Tuo jis reikšmingas ir moksleivių muzikiniam ugdymui“ (Bagdonienė, 2001, p. 142).

2.2. Mokytojo pasirengimo ir kompetencijos reikšmingumas etniškumo ugdymo procese

Vedant mokinius į muzikos pasaulį, ugdant asmenybes, labai svarbus pedagogo vaidmuo. Mokytojas ir mokinys yra tos pačios veiklos partneriai. Mokytojo asmenybė, jo gebėjimas bendradarbiauti yra svarbiau už gerą kabineto įrangą ar itin palankias darbo sąlygas. Mokytojo darbo esmė – tai nuolatinė jo ir mokinio tarpusavio sąveika. Jų bendradarbiavimo tikslas – išmokimas.

Pertvarkoma bendrojo lavinimo mokykla, taip pat muzikos mokykla negali prarasti tradicinės humanitarinės kultūros skleidėjos pozicijų. Manoma, kad ją sustiprinti gali mokytojo kultūra. Daug vilčių teikia valstybės požiūris į švietimą, naujosios mokytojų kartos rengimą.

Ugdomųjų tikslų bei uždavinių įgyvendinimas tiesiogiai susijęs su nauja mokytojų nuostata etninės kultūros atžvilgiu. Mokytojų profesinis tobulinimas „turi būti siejamas su etninės kultūros ugdymo programų parengimu ir realizavimu, etnokultūros žinių suteikimu, supažindinimu su integravimo į dalykinę sistemą bei profiliuoto etnokultūros mokymo metodais“ (Čepienė, p. 229).

Mokytojo sąveika su mokiniais yra nuolat kintanti, daugialypė, nereguliari. Jis turi elgtis lanksčiai, ypač susidūręs su netikėtomis situacijomis. Mokymas yra toks unikalus, kad jo neįmanoma nei detaliai aprašyti, nei apibrėžti. Jį galima patirti ir išgyventi. Profesinis pasirengimas ir kolegų patirtis gali tik sudaryti sąlygas autentiškam savo asmenybės atskleidimui per individualų muzikos mokymo stilių.

Išsilavinimas – vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka pripažinta, asmens tam tikro lygio brandą liudijanti kompetencija, žinios, įgūdžiai, gebėjimai ir vertybinės nuostatos.

Kompetencija – mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma.

Mokytojo profesija yra labai sudėtinga ir be galo reikšminga. Jo darbo objektas yra augantis ir kas akimirką besikeičiantis žmogus. Pedagogo darbo esmė – tai nuolatinė sąveika tarp jo kaip žmogaus, kaip mokytojo ir mokinio. Šios sąveikos pasekmės lemia ne tik jos tikslai ir būdai, bet ir visa kintanti aplinka, mokytojo ir mokinio patirtis, emocinės būsenos, lūkesčiai, troškimai, vertybės, žinios, įgūdžiai ir sugebėjimai. Mokytojas neturi svarbesnės darbo priemonės už save patį, o jo atsakomybė be galo didelė.

Patyrimas, išgyvenimas, paties vaiko veikla – tai tie keliai, kuriais turi eiti mokykla. Remiantis „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiomis programomis“ (1997), galima teigti, kad mūsų valstybei reikia mokytojų, kurie sugebėtų kuo efektyviau plėtoti vaiko prigimtines, fizines, psichines ir dvasines galias. Svarbu, kad kiekvienas ugdytinis galėtų skleisti kaip individualybė ir tobulėti kaip asmenybė, o pedagogas būtų kūrybinga asmenybė – žmogaus ugdytojas, o ne tik dalykinių žinių perteikėjas. Jis turi gebėti pedagoginę sąveiką grįžti dialogu, tolerancija, pagarba, teisingumu, reiklumu. Tik brandžios asmeninės kultūros mokytojas gali organizuoti tokią sąveiką. Tam reikia ne tik profesinės kompetencijos, bet ir bendro nusiteikimo keisti jaunąją kartą, ugdyti ją geresnę. Tinkamai parengti pedagogai bus ne tik visuomenės edukatoriai, bet ir supratingi vaikų draugai.

Ieškodamas kelio į kiekvieną vaiką, mokytojas turi sugebėti individualizuoti mokymą. Tai daryti įmanoma tik nuolat stebint ugdytinį, sudarant reikiamas sąlygas jo veiklai skleisti, pritaikant tinkamus būdus jam mokytis.

Mokytojas – tai tas žmogus, kuris pirmasis pajunta ir skatina tobulesnės visuomenės raidą. Mokinys, ypač jaunesniojo mokyklinio amžiaus, įsivaizduoja mokytoją kaip niekad neklystančią asmenybę. Tad labai svarbu, kad ugdytojas tuo nepiktnaudžiautų, į kiekvieną mokinį žvelgtų su pagarba. Juk realiai kiekvienas pedagogas turi tiek privalumų, tiek ir trūkumų. Esant tokiems santykiams, išlieka pagarba mokytojui ne kaip „aukščiausiai būtybei“, o kaip „paprastam mirtingajam“. Taip bendradarbiaujant susiformuoja atmosfera,

kuri stimuliuoja tolesnę abipusę mokytojo ir mokinio draugystę. Taip skatinamas ateičiai reikšmingas mokinio aktyvumas, nes be vaikų iniciatyvos neįmanomas ir joks kultūrinis švietimas. „Vaikas, aktyviai susidūręs su tautinėmis gėrybėmis, labiau jas pergyvena ir su jomis suauga negu tas, kuris jas pasiima pasyviai” (Maceina, 1991, p. 131). Jei mokytojas ugdytinį įkyriai stebi ir nuolat kontroliuoja, varžo, jo vystymasis ir iniciatyva mažėja. Per aktyvumą vaikas įgyja ir savaimingą polinkį kurti, o kultūrinės patirties savyje kaupimas ateina iš vidinio poreikio sužinoti ką nors nauja. Plečiantis kultūrinei terpei, jis bręsta socialiai. Per kultūrą mokytojas išmoko vaiką džiaugtis gyvenimu, suprasti, kas jame vertinga ir kas netoleruotina.

Tik nuolat mokinį palaikant už teisingus veiksmus, galima išugdyti tinkamą bendravimą kultūrinėje aplinkoje. Mokytojo pareiga – sukurti demokratišką kolektyvą klasėje. Mokytojo padedamas kiekvienas turėtų išmokti elgsenos grupėje, veikdamas savo iniciatyva. Nuo vaiko santykių su bendraamžiais priklauso jo laimėjimai ar nesėkmės pamokose ir per pertraukas, tiesiog visa jo vertybinė orientacija.

Asmenybės tapsmas labai priklauso nuo bendravimo su mokiniu būdo. Mažas žmogus, kuris augdamas nuolat patirdavo autokratišką mokymą ir auklėjimą, neturėdamas ar mažai turėdamas kitokios bendravimo patirties, užaugęs dažniausiai tampa baudėju ir reikalautoju. Su kitais jis elgiasi taip, kaip buvo elgiamasi su juo.

Ugdymas nėra tik tarpasmeninė sąveika, tik atskiro individo suformavimas. Ugdymas yra pirminis veikimas, kuris tobulina prigimtį, ją valdo. Pedagoginėje kūryboje tobulėja ne tik individas, bet ir pati žmogiškoji prigimtis.

Kai žmogus auga lygiateisiškai bendraudamas ir nuolat turi progų tarsi sustoti tyloje ir įsisąmoninti, kas jis yra, ką jaučia, ko nori iš savo sielos gilumos, „savaiame skleidžiasi jo dvasinė prigimtis – visa jo vidinė išmintis, meilė ir gera valia“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 67).

Galima teigti, kad visas ugdymo procesas mokykloje vyksta per bendravimą. Bendraudami klausiamo, atsakinėjame, aiškiname sąvokas, padedame mokiniams atskleisti ir realizuoti savo galimybes, paskatinti ir nubausti, įžiebtį norą siekti žvaigždžių arba sužadinti polinkį į savižudybę. Bendravimo pobūdis nulemia viso ugdymo rezultatyvumą. Neprofesionalus mokytojo bendravimas su mokiniais atstumia juos nuo pedagogo, dėl to sumenkėja ir viso ugdymo proceso efektyvumas. Pažeminimai, ironizavimas, pykčio protrūkiai, nenoras išklaudyti bei suprasti ir kitos prasto bendravimo apraiškos sukelia neigiamas mokinių emocijas ir silpnina jų norą mokytis, tobulėti.

Nors nūdienos ugdymo procesas paremtas humanizmo, demokratijos idėjomis, dar nemažai pedagogų į mokinius žiūri iš aukšto, nesistengia arba nemoka pozityviai bendrauti pamokose, nepakankamai rūpinasi, kad mokinių žinių, gebėjimų ir įgūdžių sistemoje neatsirastų esminių spragų, lemiančių atsilikimą, nepažangumą, o kartu ir asmenybės brandimo sutrikimą.

Taigi ugdytojas, svarbus asmenybės brandimo, formavimo proceso dalyvis, turi labai atsakingai bendrauti su mokiniais. Kita vertus, ne tik ugdymo aplinkoje esantys veikėjai turi rūpintis vaiko asmenybės branda. Patys mokiniai taip pat privalo rūpintis savo asmenybės tobulėjimu ir žinoti, kaip tai daryti.

Būti atsakingam mokytojui, vadinasi, sugebėti organizuoti, kreipti ir deleguoti pamokos eigą, jos veiklą. Tai reiškia reikalauti, parodyti ir padėti. Norėdamas sumaniai vadovauti mokymo procesui, siekdamas tautinio tapatumo ugdymo tikslų, mokytojas turi numatyti, ką ir kaip nori pasiekti. Mokytojui reikia rasti laiko kiekvieną išklaudyti ir kiek galima padėti, nukreipti norima bei tikslinga linkme. Kuo emocingiau, su užsidegimu mokinyš įsitraukia į mokymosi veiklą, tuo jo muzikinis ir bendrakultūrinis ugdymas tampa veiksmingesnis.

Pedagogas, norėdamas naujoviškai, sumaniai dirbti, kad patenkintų visų ugdytinių interesus, turi pats nuolat tobulėti. Išskyla mokytojo dvasingumo, jo vidinės kultūros problema. Ją spręsti mokytojams trukdo šiuo metu sunkios socialinės sąlygos: maži atlyginimai, ne kylantis visuomenės kultūros lygis, nepakankamas valstybės dėmesys švietimui. Mokytojo darbas šiuolaikinėje mokykloje reikalauja persiorientavimo, kitokio bendravimo su mokiniais, naujų profesinių žinių.

Vaikų ugdymas susijęs su žmogaus, kaip ugdymo objekto ir subjekto, samprata. Kaip ugdymo objektas, konkretus žmogus pasižymi specifine esme. Kaip ugdymo subjektas, žmogus – psichologinė struktūra, susidedanti iš išgyvenimų. Ugdymas plėtoja žmogaus galias kūrybiškai dirbti ir laimingai gyventi. Kūrybiškai taikant lietuvių liaudies meną kanklių pamokose, ne tik ugdomas mokinių tautinis identitetas, bet ir suteikiamos platesnės galimybės ugdyti asmenybės gebėjimus, susijusius su bendravimu, draugiškumu, komunikabilumu, aktyvumu, noru imtis bendros veiklos, padėti kitiems, rūpintis jų reikalais.

Įvairios meno šakos puoselėja žmogaus jausmus, turtina emocijas, aktyvina vaizduotę. Mokant skambinti kanklėmis taip pat metodiškai ir nuosekliai formuojama vaikų vaizduotė, atveriamas savitas, muzikiniu mąstymu grįstas pasaulis ir kartu ugdomi specifiniai vaiko muzikiniai gabumai: ritmo, intervalų sekos, harmoninių junginių sąrangos pajauta, tembro specifikos suvokimas ir t. t.

Mokytojo ir mokinio bendravimo, bendradarbiavimo pagrindas – abipusė pagarba ir pasitikėjimas, teigiamas emocinis ryšys. Pedagogas turi skatinti vaiko atvirumą pasauliui, padėti augti ir mokytis, drauge svarstyti opius klausimus, gebėti išklausti vaiką. Itin „pageidautini pedagogo bruožai: tiesumas, teisingumas sau ir kitiems, reiklumas sau, atvirumas kaitai ir kūrybingumas, gebėjimas natūraliai bendrauti, tam tikras emocionalumo laipsnis, humoro jausmas, objektyvumas ir taktas” (Bendrosios programos..., 2003).

Kaip rašo V. Matonis, tyrinėjant mokytojo kompetenciją jau seniai pastebėta, kad „labiausiai su mokinių nuostatų ugdymu ir jų meniniais pasiekimais koreliuoja mokytojo gebėjimas pamokų tikslus padaryti kuo artimesnius mokinių interesams ir poreikiams“ (2002, p. 62). Tačiau minėtas autorius taip pat pažymi, jog sėkmingam darbui vien šio atitikmens nepakanka. Dar labai svarbus tinkamos mokymo strategijos pasirinkimas.

Ugdyti tautiškumą gali tik kūrybinga ir turtinga asmenybė, nes augančią kartą paversti liaudies muzikos paveldėtoja, tęsėja – sudėtinga. Tautiškumo ugdymo įgyvendinimas susijęs su pedagogo pasirengimu, jo vidiniu pasauliu, mintimis, jausmais, išgyvenimais ir kt. Ugdytinis negali aprėpti visos tautos istorijos ar kultūros, suvokti ir išgyventi viso reikšmių įvairumo, tačiau gali daug perimti iš pedagogo patirties gyvenimo aplinkoje. Todėl mokytojui būtinas dvasinių tautos vertybių, ypač liaudies kūrybos pažinimo poreikis, skatinantis domėtis filosofija, menu, dorovinėmis savybėmis.

Nelengva reikiama linkme nukreipti fizines mokinių pastangas - tai didžiulis, su daugybe pedagoginių, meninių ir kitokių problemų susijęs darbas. Bet dar sunkiau išugdyti kiekvieno žmogaus tas dvasines savybes, kurios jam leistų suprasti, kodėl jis, kaip kanklininkas, daro taip, o ne kitaip, kad savo veiksmus jis išvystų bendrame meniniame kontekste ir juos įprasmintų.

Mokymo skambinti kanklėmis ir per tai ugdyti asmenybės tautinį identitetą viena būtinų sąlygų – turėti entuziazmo kupiną pedagoginio darbo nuostatą, gyventi bendromis visuomenės vertybėmis ir dirbti, kad jos būtų įgyvendintos praktiškai. Pedagogo gebėjimą ugdyti tautiškai sąmoningą asmenybę lemia jo paties intelektas, dorovinės ir estetinės pažiūros, taurios emocijos, dorinis jautrumas. Ugdymo uždavinius sėkmingai galėtų spręsti tas, kuriam būdingas kasdienis rūpestis ugdytinio vertybėmis, nuostata protingai pateikti savo tikslus, dėmesys individualybei, jautrumas jos poreikiams ir siekiams, sunkumams ir problemoms, sugebėjimas pritaikyti žinias veikloje su ugdytiniais, individualizuoti ugdymą formuojant jų sąmonę ir elgesio stilių, asmeniniu pavyzdžiu diegiant skelbiamas vertybes.

Remiantis I. Dirgėlienės (2002) mintimis, galima teigti, kad tautiškumo ugdymo tikslai ir uždaviniai rengiant pedagogus apibūdinami pagal bendruosius ugdymo tikslus ir

uždavinius juos orientuojant į bendrą tautiškumo sampratą turinį. Tautiškumą kanklių pamokose gali atspindėti ir lietuvių liaudies muzikos atlikimas, tačiau etninio ugdymo siekius įgyvendinti sugebės tik pedagogas, teisingai suvokiantis savo kultūros tautiškumą, jaučiantis tautos vertybių poreikį.

Pažindamas liaudies kūrybą vaikas lavėja, įgyja estetikos, etikos pagrindus, perima per ilgą laiką tautos sukauptas žinias bei išmintį. Ypač aktuali etninė muzika šiuolaikiniam miesto vaikui, kurio ryšiai su etnine kultūra tampa vis trapesni. Šiuo aspektu muzikos mokykloje mokant skambinti kanklėmis etninės muzikos panaudojimo galimybės yra nemažos.

Mokytojas, kaip informacijos nešėjas ir kaip asmenybės kūrėjas, yra pagrindinis ugdymo veikėjas. „Mokytojas yra asmenybių ugdytojas, savo kultūra pakilęs aukščiau už masinės kultūros vartotojo „normą“, todėl ir gebantis kreipti muzikinį ugdymą aukštųjų (idealiųjų) siekių linkme“ (Rinkevičius, 2002, p. 243). Muzikos mokytojas ne tik perima bei perduoda esamą muzikinę kultūrą, bet ją ir kuria, tobulina. Jis ugdo asmenybes, sugebančias save kelti į aukštesnę nei vidutinę meninio muzikinio gyvenimo lygmenį.

Pedagogas turėtų būti susipažinęs su tautos kultūra, kūryba ir jos poveikiu vaiko asmenybei. Jis turi gebėti atskleisti, apginti ir paaiškinti šių vertybių reikšmes, kad jos būtų suprastos, perimtos, didžiuotis jomis. Mokytojas veikia mokinį ne tik savo dalyko žiniomis, bet visa savo etninės muzikos supratimo esme. Anot O. Willmanno (pagal Paransevičių, 2000), „mokytojas moko ne tuo, ką jis sako, bet tuo, kas jis yra“.

2.3. Mokymo dokumentų ir programų apžvalga etniškumo ugdymo kankliuojant aspektu

Mokytojų pasirengimui, darbui ir bendram ugdymo efektyvumui didelę įtaką turi švietimo dokumentai, programos, vadovėliai, kuriais naudojamosi pedagoginėje veikloje. Pedagogams ir studentams išleista nemažai leidinių, kuriuose daug dėmesio skiriama vaikų etninės muzikinės kultūros puoselėjimui.

Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose teigiama, kad viena iš švietimui tenkančios misijos dalių yra „laiduoti tautos ir krašto kultūros tęstinumą, nuolatinį kūrimą, tapatybės išsaugojimą, puoselėti šios kultūros atvirumą ir dialogiškumą“ (Lietuvos

Respublikos Seimo nutarimas, 2003, p. 3). Tuo pabrėžiamas mokinio asmenybės tautinio tapatumo ugdymo aktualumas.

Ugdymo procesą reglamentuoja švietimo dokumentai. Bene svarbiausias jų yra Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2004). Čia apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, bendrosios nuostatos, nustatomi plačiausi, aktualiausi tikslai ir uždaviniai, siektini visose Lietuvos švietimo įstaigose.

Pirmame Švietimo įstatymo skirsnyje rašoma, kad švietimas yra asmens, visuomenės ir valstybės kūrimo būdas. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų. Kaip vienas iš švietimo tikslų, įstatyme pabrėžiama: „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą“ (LR švietimo įstatymas, 2004, 3 straipsnis).

Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme nusakytos švietimo sistemai šiuo įstatymu priskirtos funkcijos: „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“ (Valstybės žinios, 1999, Nr.82, p. 5). Visa tai neatsitiktinai, nes tas pats įstatymas mums primena, kad šiandien „įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus“ (ten pat). Tai reiškia, kad su tuo negalime susitaikyti, turime dėti kuo didžiausias pastangas mūsų tautos savitumui, išskirtinumui išsaugoti.

Kiekvienas pedagogas turėtų išmanyti, ką reglamentuoja Švietimo įstatymas, kiti svarbūs švietimo dokumentai, nes, žinant plačiausius tikslus, nuostatas, kiekvieno moksleivio ugdymas bus dar prasmingesnis, aktualesnis valstybės puoselėjimo kontekste. Kad eitum prie siauriausio, visuomet reikia žinoti plačiausią.

„Bendrosiose programose“ (2003) kaip reikšminga muzikinė veikla ugdant moksleivio asmenybę išskiriamas muzikavimas. Aktyviai muzikuojant turtėja mokinių muzikinės kalbos patirtis, formuojasi intonacinis žodynas, lavėja audiaciniai gebėjimai ir kt. Apskritai žinios apie muziką turi natūraliai rutuliotis iš muzikos, iš praktinės vaikų veiklos, būti natūraliai atrandamos ir įsisąmoninamos muzikinės veiklos metu. Itin pabrėžtina folkloro ugdimoji galia – tautosaka, tautodailė, muzikinis folkloras.

Kaip viena iš puoselėtinų meniniam ugdymui būdingų vertybinių orientacijų, „Bendrosiose programose“ pabrėžiamas tautiškumo ugdymas. Čia teigiama, jog reikia siekti, kad mokiniai „brangintų savo tautinį, kultūrinį tapatumą, rūpintųsi kultūriniu paveldu ir

tradicijų išlaikymu, puoselėjimu, jų kūrybingu plėtojimu“ (Bendrosios programos ir..., 2003, p. 509).

Muzikos mokyklų veiklą reglamentuoja, valstybinius muzikinio ugdymo kriterijus apibrėžia „Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai“, patvirtinti švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr.986 (2002). Šie programiniai reikalavimai sudaro sąlygas mokyklos bendruomenės kūrybinei veiklai plėtojant demokratinius santykius, tenkinant mokinių ugdymosi, gabumų ir kūrybiškumo atskleidimo, saviraiškos poreikius, suteikiant meninę brandą, laiduojant ugdymo tęstinumą meno profilio įstaigose. Reikalavimai numato galimybę mokykloje turėti mokomuosius kolektyvus, vykdyti neformaliojo švietimo ir kryptingo meninio ugdymo programas ir projektus siekiant reprezentuoti ir aktyvinti regiono kultūrinį gyvenimą, pedagogų meninę veiklą.

Šiame dokumente apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, iš kurių kelias norėtume išskirti:

- Muzikos mokykla - specializuota įstaiga, vykdanči muzikinio ugdymo programas ir užtikrinanti ugdymo kokybę, galimybę įgyti kompetenciją.
- Neformalusis švietimas - švietimo veikla, vykstanti pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomų kompetencijų įgijimo programas.
- Kryptingas ugdymas - bendrųjų meninių gebėjimų, integruojančių įvairias meno sritis, ugdymas, siekiant geresnių įgūdžių tam tikroje meninės veiklos srityje.
- Muzikinio ugdymo branduolys - moksleivių meninę raišką ir brandą užtikrinanti rekomenduojamų muzikos dalykų visuma.

Norėtusi išskirti dar kelis ugdymo organizavimo muzikos mokykloje reikalavimus. Pagrindinėmis muzikos mokyklos programomis laikomos Švietimo ir mokslo ministerijos rekomenduojamos pradinio ir pagrindinio muzikavimo programos. Kitas programą mokykla siūlo atsižvelgdama į mokinių poreikius, gebėjimus ir brandą.

Pedagogai rengia atskirų muzikos dalykų ir instrumentų bendras arba individualias programas. Šios programos konkretizuojamos rengiant kiekvieno mokinio muzikavimo programą (repertuarą). Parengtos programos aprobuojamos metodiniuose būreliuose (tarybose) ir tvirtinamos mokyklos direktoriaus.

Mokinių pasiekimų vertinimas ir atsiskaitymai baigus programą ar jos dalį vykdomi pagal metodiniuose būreliuose numatytą tvarką, aprobuotą mokyklos tarybos ir patvirtintą direktoriaus.

„Muzikos mokyklų programiniuose reikalavimuose“ (2002) pateikiamos ir programų rengimo pagrindinės nuorodos. Programa turi numatyti tokias sąlygas, kurios tenkintų mokinių meninių gabumų atskleidimo ir lavinimo poreikius, būtų orientuota į veiklą (projektus, koncertus ir kt), gebėjimų plėtojimą, vertybinių nuostatų brandinimą, kryptingą ir visapusišką asmenybės ugdymą. Ugdymo procese siūloma naudoti ir informacines technologijas, integruojančias sritis tarp muzikos ir kitų menų, siekti dermės tarp visų meninio ugdymo komponentų. Itin svarbu, kad muzikos teorijos, istorijos ir estetinių žinių perteikimas būtų natūraliai siejamas su kūrybine raiška ir meninių gebėjimų lavinimu.

Programą turi sudaryti šios dalys:

- Bendroji dalis (nusakomi konkretūs mokyklos tikslai ir uždaviniai, jų specifika, programos saitai su regiono ir vietos bendruomenės poreikiais).
- Programos paskirtis, tikslai ir uždaviniai (moksleivių, kuriems skiriama ši programa, apibūdinimas, tikslų ir uždavinių detalizavimas).
- Programos trukmė, struktūra ir sąsajos su kitomis mokykloje vykdomomis programomis bei projektais (trumpas apibūdinimas).
- Ugdymo turinio ir metodikos aprašymas.
- Programoje dalyvaujančių moksleivių pasiekimų vertinimas (nurodomos atsiskaitymo formos, terminai).
- Kitos nuorodos (nurodomi programos rengėjai, jų kvalifikacija, naudota literatūra).

Šie ir kiti švietimo dokumentuose reglamentuojami reikalavimai yra aktualūs kiekvienam pedagogui norinčiam tinkamai bei efektyviai organizuoti darbą.

Literatūros apie kankles šiuo metu išleidžiama nedaug, todėl svarbus kiekvienas kankliavimo menui tobulinti skirtas leidinys. 2005 m. išleista Klaipėdos J.Kačinsko muzikos mokyklos vyr. mokytojos L.Tumanovienės metodinė priemonė „Kankliavimo technikos vystymas I-V muzikos mokyklos klasėms“.

Autorė, remdamasi savo bei kolegų pedagogine patirtimi, apibendrina kankliavimo mokyklos pasiekimus techninių įgūdžių vystymo srityje. Metodinėse rekomendacijose trumpai, bet tiksliai ir aiškiai apibendrinami kankliavimo technikos vystymo elementai ir atlikimo būdai. Šalia pirštinio kankliavimo, nemažas dėmesys skiriamas brauktukiniam kankliavimui, pabrėžiama rankos svorio reikšmė gražaus ir gilaus garso išgavimui. Pateikiami nesudėtingi melodiniai deriniai, lengvai įsimenami pratimai, sekvencijos, gamos, etiudai.

Kaip rašo minėto leidinio autorė, šiuolaikiniai kankliavimo mokyklos pasiekimai skatina pedagogus ieškoti naujesnių, efektyvesnių ir kūrybiškesnių mokymo būdų, kurie padėtų kelti mokinių sąmoningumą, iniciatyvą, muzikinį mąstymą. Manytume, labai svarbu, kad ir aprašant techninio vystymo metodiką, nepamirštama pabrėžti, jog „gerų rezultatų pasiekama tik lavinant visapusiškai, ugdant pagarbą savo kultūrai“ (Tumanovienė, 2005, p.2).

Bendraujant su kanklių pedagogais teko pastebėti, kad daugelis jų vis dar dirba pagal muzikos mokyklos kanklių specialybės programą, išleistą 1983 m. Ši programa parengta vadovaujantis sovietmečio nuostatomis, yra morališkai ir metodiškai pasenusi. Tenka apgailestauti ne tik dėl to, kad ši sovietinė programa yra naudojama, dar apmaudžiau, kad jos nelabai yra kuo pakeisti. Ši kanklių specialybės programa yra kiekvienoje mokykloje, o naujos, šiuolaikinę dvasią atspindinčios individualios programos sunkiai pasiekia kanklių pedagogus. Reikia tikėtis, kad kanklių mokytojai, dirbantys pagal minėtą programą, patriotiškai, kūrybingai, šiuolaikiškai, individualiai ir originaliai traktuoja joje pateikiamus tikslus, uždavinius, repertuarą ir kt.

Yra pedagogų, labai kūrybingai dirbančių pagal savo sukurtas ir mokyklos vadovų patvirtintas kanklininkų ruošimo programas. Viena jų – Kauno 1-osios muzikos mokyklos mokytoja ekspertė Alvyda Česienė (2003), paruošusi mokymo programą muzikos mokyklų kanklininkams. Ši kanklių pedagogė yra sudariusi ir parengusi daug kanklių specialybės mokymui skirtų leidinių.

Be kankliavimo modifikuotomis kanklėmis, A.Česienė yra parengusi ir mokymo skambinti tradicinėmis kanklėmis programą. Čia supažindinama su įvairių tipų tradicinėmis kanklėmis, jų grojimo maniera. Šalia kankliavimo mokiniai mokosi liaudiško dainavimo, skudučiavimo. Liaudies kūrybos pamokose mokiniai dainuoja įvairių žanrų, visų Lietuvos regionų dainas. Šios visos disciplinos glaudžiai siejamos tarpusavyje ir papildo viena kitą. Pateikiame baigiamojo egzamino struktūrą, kuri atspindi mokinių ruošimą mokslo metų laikotarpiu:

I - rytų aukštaičių sutartinės, grojamos 5-stygėmis kanklėmis, solinis atlikimas, (2 kūriniai).

II - dainuojamosios – šokamosios sutartinės, ansamblinis atlikimas, (2 – 3 kūriniai).

III - dzūkiškas dainavimas, solinis atlikimas, (1 – 2 kūriniai).

IV - kankliavimas žemaitiškėmis kanklėmis, solinis atlikimas, (1 – 2 kūriniai).

V- žemaitiškas dainavimas, ansamblinis atlikimas (2 kūriniai).

VI - dainavimas pritariant suvalkietiškomis kanklėmis, ansamblinis atlikimas, (2 kūriniai).

VII - kankliavimas patobulintomis kanklėmis, solinis atlikimas, stambi forma arba polifonija, 2 pjesės (3 kūriniai).

VIII - patobulintų kanklių ansamblis, (3 kūriniai).

Apžvelgus baigiamojo egzamino struktūrą, galima teigti, kad vaikai, besimokantys pagal šią programą, gauna nemažai etninės kultūros žinių. Skambinimas patobulintomis kanklėmis taip pat nenukenčia, kadangi yra vykdomi visi programiniai reikalavimai kaip ir kitose muzikos mokyklose. Norėtusi atkreipti kanklių pedagogų dėmesį, kad muzikavimas tradicinėmis kanklėmis turi dideles galimybes ugdyti mokinių etniškumą.

Mūsų darbas yra ne toks platus, kad apimtų mokymą skambinti ir patobulintomis, ir tradicinėmis kanklėmis, todėl plačiau nagrinėti pasirinkome A.Česienės parengtą kanklių programą, skirtą šešeriems aštuoneriems kanklių specialybės mokymo metams. Ši programa, ją interpretuojant ir praplečiant, bus taikoma vykdant pedagoginį eksperimentą tiriant mokinio asmenybės etniškumo ugdymo galimybes kanklių pamokoje.

Aptariamoji programa sudaryta pagal tris meninio ugdymo pakopas: pradinę, pagrindinę ir išplėstinę. Kaip teigia A.Česienė (2003), kiekviena kanklių ugdymo programos pakopa skatina mokinius pažinti savo tautos muziką, rimtai žiūrėti į savo ir muzikos ateitį. Kaip viena pagrindinių šios programos nuostatų išskiriamas tautiškai sąmoningos ir doros asmenybės ugdymas. Taip pat pažymima, kad siekiama formuoti mokinių kankliavimo įgūdžius, pateikti teorinių žinių, tradicinę kultūrą sieti su šiuolaikinės kultūros pažinimu, išmokyti jausti pusiausvyrą tarp kultūros tradicijų ir naujovių, išsaugoti tautinės kultūros esmę.

Kaip akcentuoja programos autorė, kanklių ugdymo programa siejama su šiuolaikinės kultūros pažinimu, gretinama su muzikos istorijos, solfedžio pamokomis, siekiama rengti bendrus projektus su bendrojo lavinimo mokyklomis.

A.Česienės šešerių aštuonerių metų kanklių ugdymo programą sudaro keturios dalys. I dalis skirta šešeriems mokymo metams kanklių dalykui ir ansamblui. II dalis – šešeriems mokymo metams tradicinėms kanklėms. III dalis numatyta aštuoneriems mokslo metams kanklių dalykui ir ansamblui. IV dalis – aštuoneriems mokymo metams tradicinėms kanklėms. Programos turinyje sistemingai išdėstytas kankliavimas pirštais, brauktuku ir mišriuoju būdu, rekomenduojami kūriniai kanklėms solo bei jų ansamblui.

Programos autorė į kanklių mokymo repertuarą siūlo įtraukti daug lietuvių liaudies muzikos, kas, manytume, yra svarbi priemonė ugdyti mokinių tautinį tapatumą. Ypač daug lietuvių liaudies kūrinių autorė siūlo kanklių ansambliams.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniuose švietimo dokumentuose etniškumo ugdymo tikslas ir uždavinys užima reikšmingą vietą. Tačiau muzikos mokyklų bendrosiose ir individualiosiose programose, mokinio etniškumui puoselėti skiriama labai mažai dėmesio. Nors kanklių specialybės programose į mokymo repertuarą įtraukiama nemažai lietuvių etninių kūrinių, tačiau etniškumo ugdymas neakcentuojamas. Manytume, kad tai dar kartą patvirtina problemos aktualumą bei reikalingumą etniškumo ugdymo klausimus nagrinėti plačiau.

III. MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMAS

MOKANT SKAMBINTI KANKLĖMIS MUZIKOS MOKYKLOJE

3.1. Mokinių požiūris į mokymąsi skambinti kanklėmis

Tiriant asmenybės etniškumo ugdymo kankliuojant pedagogines sąlygas, buvo sudaryta anketa (žr. *1 priedas*) ir atlikta apklausa. Apklausti 46 mokiniai, besimokantys muzikos mokykloje ir pasirinkę kanklių specialybę. Apklausėme tiriamuosius iš įvairių Lietuvos miestų bei rajonų.

Anketa siekta sužinoti mokinių požiūrį į mokymąsi skambinti kanklėmis, etniškumo ugdymo nuostatas kanklių pamokoje.

Anketoje pateikiami dviejų tipų klausimai:

- 1) Klausimai, kur pateikiami keli atsakymai variantai ir iš jų reikia išrinkti bei pažymėti tinkamiausią;
- 2) Klausimai, kuriuose prašoma eilės tvarka įvertinti pateiktus atsakymus, kai 1 žymi aukščiausią įvertinimą.

Pirmuoju anketos klausimu pasiteiravome kas mokinius paskatino skambinti kanklėmis. Norėjome išsiaiškinti priežastis, kurios turėjo didžiausią įtaką mokymosi skambinti kanklėmis pasirinkimui. Atsakymų rezultatai pateikiami *1 lentelėje*.

1 lentelė

Skambinimo kanklėmis pasirinkimo priežasčių vertinimas

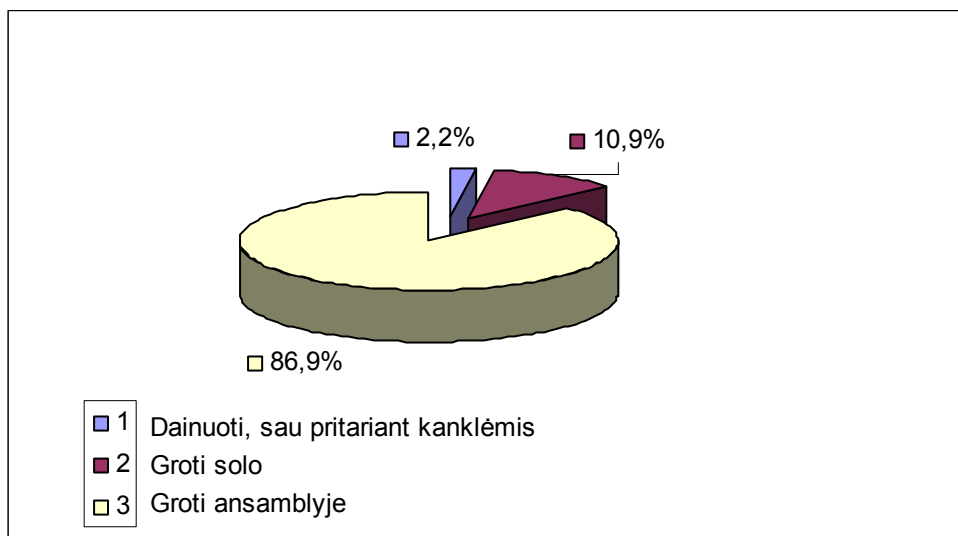
Atsakymų variantai	Tėvai	Mokytojai	Klasės draugai	Kita
Skaičius	21	5	3	17
Procentai (%)	45,7	10,9	6,5	36,9

Atsakymų rezultatai rodo, kad daugumai respondentų didžiausią įtaką paskatinant skambinti kanklėmis turėjo tėvai, šį atsakymą pasirinko 45,7% apklaustųjų.

36,9% tiriamųjų pasirinko atsakymo variantą „Kita“. Mokiniai pažymėjo, kad jų pasirinkimą skambinti kanklėmis skatina „instrumento grožis“, „patinka, nes susitinku su naujais draugais“, „patinka mokytoja“, „patinka skambinti kanklėmis“.

10,9% apklaustųjų atsakė, kad jų pasirinkimą lemia mokytojai, ir tik 6,5% nurodė, jog juos skambinti kanklėmis paskatino klasės draugai.

Toliau anketoje klausėme kaip muzikuoti kanklėmis mokiniams patinka labiausiai. Atsakymų rezultatai pateikiami 1 paveiksle.

1 pav. Kankliavimo būdų vertinimas

Kaip matyti diagramoje, dauguma apklaustų kanklininkų labiausiai mėgsta muzikuoti ansamblyje. Šį atsakymą pasirinko 86,9% tiriamųjų.

Kad labiausiai patinka kankliuoti *solo* pažymėjo 10,9% respondentų. Ir tik vienas apklaustųjų, 2,2%, parašė, kad jam labiausiai patinka dainuoti sau pritariant kanklėmis.

Paskutinėje vietoje pažymėtas atsakymas privertė susimąstyti, kad mokiniai galbūt nelabai mėgsta kanklėmis atlikti lietuvių liaudies dainas, nes būtent jos yra atliekamos dainuojant ir sau pritariant kanklėmis. Šiuo atveju, manytume, galėtų padėti mokytojas, įdomiai pristatydamas užduodamą liaudies dainą, papasakodamas apie lietuvių etninius papročius, tradicijas, kostiumą, kitus bruožus, būdingus to regiono ir žanro dainai.

Respondentų klausėme – „Ar kankliavimas padeda plačiau susipažinti su lietuvių liaudies muzika?“. Atsakymų rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

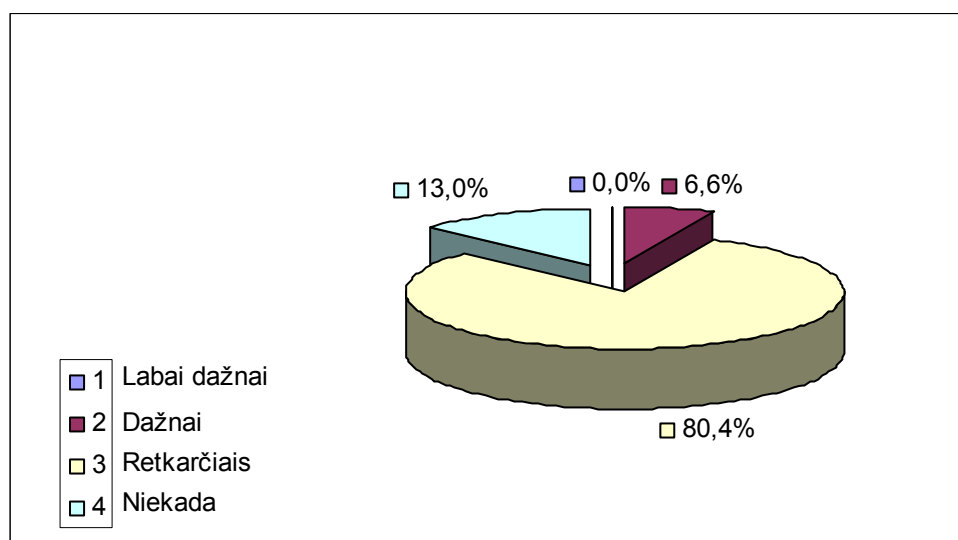
Kankliavimo įtakos lietuvių liaudies muzikos pažinimui vertinimas

Atsakymų variantai	Taip	Ne	Iš dalies
Skaičius	28	1	17
Procentai (%)	60,9	2,2	36,9

Gauti duomenys rodo, kad dauguma, 60,9%, tiriamųjų mano, jog kankliavimas turi įtakos išsamesniam lietuvių liaudies muzikos pažinimui. 36,9% apklaustų mokinių nuomone kankliavimas su lietuvių liaudies muzika plačiau padeda susipažinti iš dalies. Vienas tiriamųjų, 2,2%, į šį klausimą atsakė neigiamai.

Remiantis atsakymų į pastarąjį klausimą duomenimis, galima teigti, kad respondentams lietuvių liaudies muzika ir mokymasis groti kanklėmis atrodo gana glaudžiai susiję. Lietuvių liaudies muzika yra begalinis vertybių šaltinis. Reikia pažymėti, kad etniškumas ugdomas lietuvių liaudies kultūros perliukus perteikiant ugdytiniais.

Norėdami sužinoti ar apklausti mokiniai ir kitoje aplinkoje, ne tik kanklių pamokoje susiduria su liaudies dainomis, pasidomėjome, ar jie dažnai dainuoja lietuvių etnines dainas su draugais ar šeimoje. Atsakymų rezultatai pateikiami 2 paveiksle.

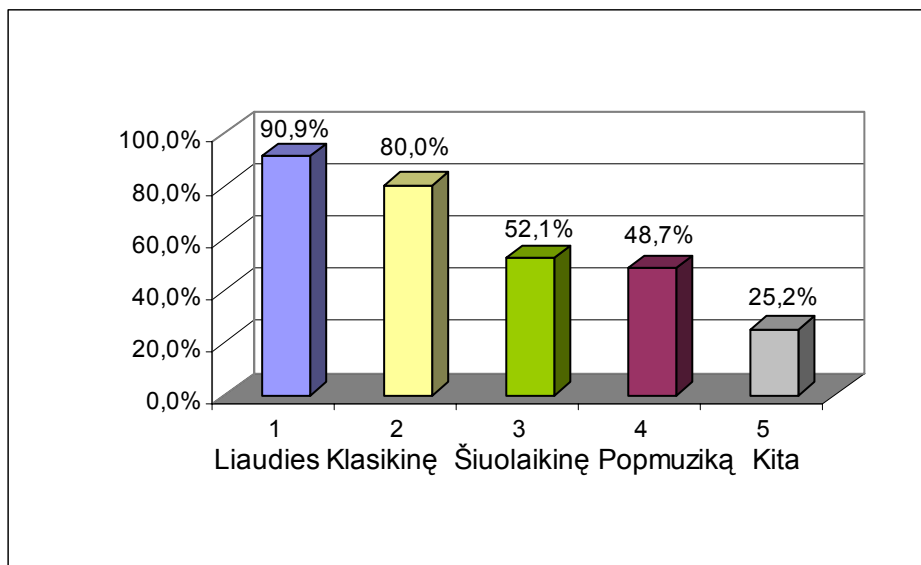

2 pav. Lietuvių liaudies dainų atlikimo ne pamokoje dažnumo pasiskirstymas

Kaip matyti diagramoje, dauguma tiriamųjų – 80,4% - lietuvių liaudies dainas ne pamokoje atlieka tik „Retkarčiais“. 13,0% respondentų pažymėjo atsakymo variantą „Niekada“. „Dažnai“ lietuvių liaudies dainas su draugais ar šeimoje dainuoja tik 6,6% apklaustų mokinių, o atsakymo „Labai dažnai“ nepasirinko niekas.

Rezultatai nedžiugina. Matyti, kad etninė savo tautos muzika labai retai skamba lietuvių kasdiniame gyvenime. Ir nors vaikas muzikos mokykloje mokosi groti vienu tautiškausių instrumentų – kanklėmis, tai nerodo, kad šeimoje praktiškai puoselėjama lietuvių etninė kultūra. Manytume, jog, ugdamt mokinio asmenybės etniškumą, reikia siekti, kad jis liaudies dainas grotų ir dainuotų ne tik pamokose ar viešų pasirodymų metu. Reikia siekti, kad ugdytinis taip pamiltų šias dainas, jog įlietų jas į šeimos ir draugų ratą.

Klausdami, kokią muziką kanklėmis tiriamiesiems patinka skambinti labiausiai, prašėme atsakymus pažymėti pagal patikimo laipsnį, kai 5 žymi labiausiai patinkantį, o 1 – mažiausiai. Atsakymų rezultatai atskleidžiami 3 paveiksle.

3 pav. Muzikos rūšių atliekant kanklėmis vertinimas

Paveiksle pateikti duomenys rodo, kad labiausiai tiriamiesiems patinka groti liaudies muziką. Jai apklaustieji skyrė pirmąją vietą pagal patikimo laipsnį įvertindami 90,9%.

Antrojoje vietoje apklaustų mokinių pasirinkimu atsidūrė klasikinė muzika. Ją tiriamieji įvertino 80,0%.

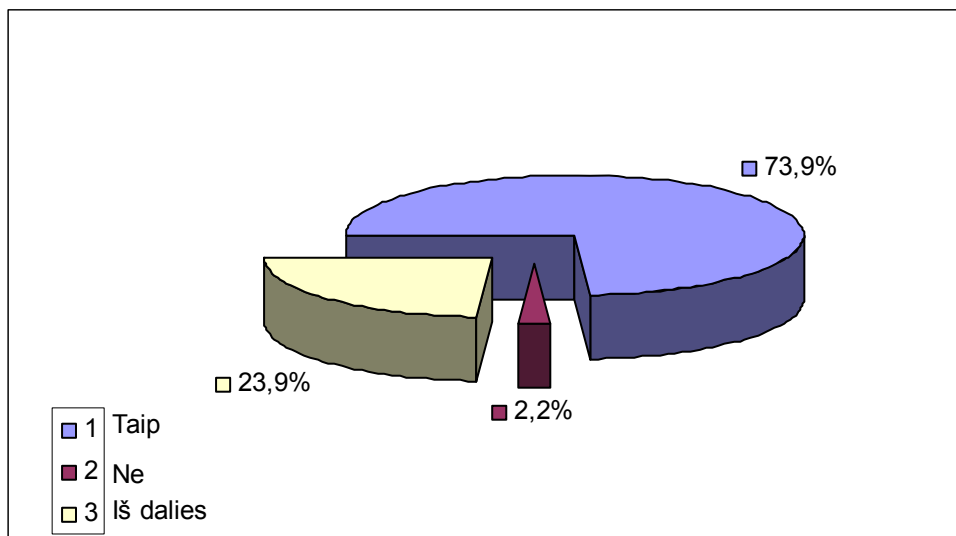
Trečiąją vietą pagal patikimo laipsnį tiriamieji skyrė šiuolaikinei muzikai – 52,1%.

Ketvirtojoje vietoje apklaustieji pažymėjo popmuziką – 48,7%. Klausdami tikėjomės, kad tiriamieji šiai muzikai skirs paskutinę vietą. Manytume, kad kanklėmis popmuzika atliekama itin retai, o tokį mokinių pasirinkimą lėmė bendras šios muzikos populiarumas.

Žemiausiai, penktojoje vietoje, tiriamieji įvertino atsakymo variantą „Kita“ – 25,2%. Apmadu, tačiau mokiniai muzikos rūšies pavadinimo, apie kurį galvojo žymėdami šį atsakymo variantą, neparašė.

Tai, kad liaudies muziką apklaustiems mokiniams patinka kankliuoti labiausiai, rodo, jog per ją galima pasiekti efektyviausių rezultatų. Ir ne tik ugdant asmenybės etniškumą. Juk pomėgis tai pagrindinis motyvas, veiklos variklis, kurį pedagogai turi kūrybiškai ir veiksmingai išnaudoti.

Toliau anketoje teiravomės, ar kankliavimas padeda išsaugoti etniškumą. Norėjome išsiaiškinti, kokia, tiriamųjų nuomone, kankliavimo įtaka etniškumo išsaugojimui. Atsakymų rezultatai pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Tiriamųjų vertinimo pasiskirstymas pagal kankliavimo įtaką etniškumo išsaugojimui

Kaip matyti diagramoje, dauguma apklaustų mokinių – 73,9% – mano, kad kankliavimas padeda išsaugoti tautiškumą. Jie pasirinko atsakymo variantą „Taip“.

23,9% tiriamųjų nuomone, kankliavimas etniškumo išsaugojimui jokios įtakos neturi. Jie pažymėjo atsakymą „Ne“.

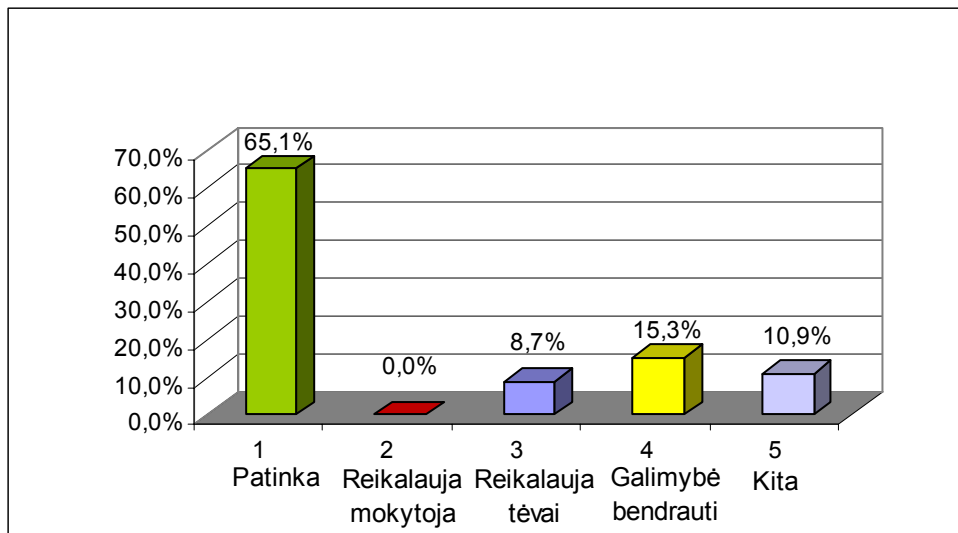
Vienas apklaustųjų, 2,2%, pasirinko atsakymo variantą „Iš dalies“.

Norėtusi pažymėti, kad dauguma ugdytinių mano, jog kankliavimas padeda išsaugoti etniškumą nepakanka. Reikia siekti, kad patys mokiniai norėtų išsaugoti ir puoselėti savo lietuviškumą, tautiškumą. Sužadinus šį norą etniškumo ugdymas bus daug efektyvesnis.

Klausėme, ar respondentams patinka klausytis liaudiškos muzikos. Siekėme sužinoti, ar mokiniai laisvalaikiu domisi lietuvių liaudies muzika, ar skiria jai dėmesio ne mokykloje.

Kiek daugiau nei pusė tiriamųjų – 58,7% – pasirinko atsakymo variantą „Ne“. Mažesnę apklaustųjų dalis pažymėjo atsakymą „Taip“. Tai, kad lietuvių etninės muzikos patinka klausytis 41,3% apklaustųjų yra džiuginantis ir etniškumo puoselėjimui vilties teikiantis rezultatas. Ypač šiais laikais, kai mūsų visuomenės gyvenimas sunkte persunktas popkultūros.

Aiškindamiesi mokinių požiūrį į mokymąsi kankliuoti namie ir poreikį tai daryti, teiravomės, kodėl tiriamieji kankliuoja. Atsakymų duomenys parodyti 5 paveiksle.

5 pav. Tiriamųjų požiūrio į kankliavimo motyvus pasiskirstymas

Kaip matyti diagramoje, 65,1% apklaustųjų nurodė kankliuojantys todėl, kad jiems patinka tai daryti. Motyvą, kaip galimybę bendrauti, pasirinko 15,3% tiriamųjų. 10,9% respondentų pažymėjo atsakymo variantą „kita“, bet konkrečių motyvų nenurodė. Kad kankliuoja verčiami tėvų, parašė 8,7% apklaustųjų mokinių, o atsakymo, jog groja kanklėmis todėl, kad reikalauja mokytojai, nepažymėjo nė vienas respondentas.

Galima teigti, kad dauguma tiriamųjų mokosi ne tik todėl, kad reikia, bet ir todėl, kad jiems patinka tai daryti. Nes jei ugdytiniais nepatiks mokytis groti kanklėmis, jie nejaus malonumo tai darydami, tai nebus įmanoma pasiekti teigiamų rezultatų nei mokant kankliuoti, nei ugdant etniškumą.

Anketos pabaigoje prašėme pateikti duomenis apie save. Paaiškėjo, kad apklaustųjų mokinių amžius – nuo 10 iki 17 metų, o kankliavimo laikotarpis – nuo 2 iki 7 metų. Galima teigti, kad tiriamieji yra ganėtinai patyrę kanklininkai ir jų atsakymai objektyvūs bei apgalvoti. Didesnė dalis apklaustųjų – 73,9% gyvena mieste, o 26,1% tiriamųjų nurodė esantys Lietuvos rajoninių vietovių gyventojai.

Apibendrinant anketinio tyrimo duomenis galima teigti, kad mokinių požiūris į mokymąsi skambinti kanklėmis, jų nuostatos dėl etniškumo ugdymo kanklių pamokoje yra pakankamai teigiamos ir pedagogų pareiga ši procesą profesionaliai bei kūrybiškai efektyvinti. Anketinio tyrimo rezultatai rodo, kad muzikos mokykloje kanklių pamokoje yra palankios pedagoginės sąlygos ugdyti mokinio asmenybės tautinį tapatumą. Tiriamieji gana palankiai atsiliepia apie lietuvių liaudies muziką, kuri turi būti pagrindinė priemonė ugdant tautiškumą mokymo skambinti kanklėmis procese.

3.2. Mokytojų požiūris į mokinių etniškumo ugdymą kanklių pamokose

Tiriant mokinio asmenybės etniškumo ugdymą muzikos mokykloje kanklių pamokoje pedagogines sąlygas bei galimybes, buvo sudaryta anketa. Apklaustas 21 kanklių mokytojas, dirbantis įvairiose Lietuvos muzikos mokyklose.

Anketa siekta išsiaiškinti, koks kanklių pedagogų požiūris į mokinio asmenybės etniškumo ugdymą, kokios galimybės ir sąlygos ugdyti tautiškumą yra jų vedamose kanklių pamokose.

Anketą sudaro 10 klausimų (žr. 2 priedas). Joje pateikiami trijų tipų klausimai:

1. Klausimai, kurių atsakymai pateikiami keliais variantais ir iš jų reikia išrinkti labiausiai tinkamiausią;
2. Klausimai, kuriuose prašoma tiriamųjų asmeninės nuomonės ir komentarų;
3. Klausimai, kuriuose prašoma įvertinti ir eilės tvarka sunumeruoti pateiktus atsakymus.

Pirmuoju klausimu pasidomėjome, ar, respondentų nuomone, mokinio asmenybės etniškumo ugdymas yra aktuali problema šiandienos visuomenei. Atsakymų rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė

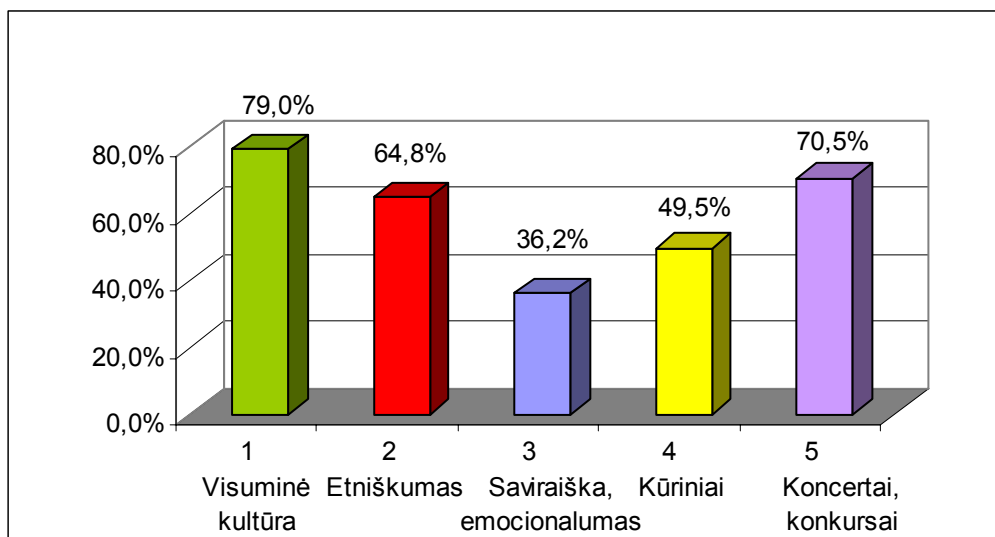
Asmenybės etniškumo ugdymo aktualumo vertinimas

Atsakymų variantai	Labai aktuali	Aktuali	Nelabai aktuali	Neaktuali
Skaičius	1	16	4	0
Procentai (%)	4,8	76,2	19,0	0,0

Kaip rodo atsakymų duomenys, daugiausiai tiriamųjų – 76,2% – pasirinko atsakymo variantą „aktuali“. 19,0% apklaustų pedagogų mano, kad asmenybės etniškumo ugdymas yra „nelabai aktuali“ problema, o kad ši problema „neaktuali“ nepažymėjo niekas.

Kaip matome, kanklių pedagogai suvokia tautiškos asmenybės ugdymo svarbą šiandieninėje visuomenėje, nors ir ne tokiu lygiu kaip mums norėtusi – atsakymo variantą „labai aktuali“ pasirinko tik vienas apklaustųjų – 4,8%.

Buvo svarbu sužinoti, kokiems ugdymo tikslams įgyvendinti kanklių pedagogai skiria daugiausiai dėmesio. Tyrimo rezultatai atsiskleidžia 6 paveiksle.

6 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal keliamus ugdymo tikslus

Svarbiausia mokymo skambinti kanklėmis procese, respondentų manymu, yra „Ugdyti mokinių visuminę muzikinę kultūrą“. Šis tikslas pagal reikšmingumą užėmė pirmąją vietą – 79,0%. Rezultatas patvirtina mūsų lūkesčius. Juk bendroji muzikinė kultūra yra labai svarbi harmoningos asmenybės dalis, nes menas, muzika turi dideles galias asmenybei tobulinti, turtinti.

Antrojoje vietoje pagal reikšmingumą tiriamieji įvertino siekį „Parengti mokinius dalyvavimui koncertuose, konkursuose“ – 70,5%. Šis tikslas yra muzikos mokyklų mokytojų kasdienybė. Mūsų nuomone, didžiausią reikšmę asmenybės ugdymui turi ne galutinis rezultatas, o procesas, kurio metu to rezultato siekiama. Mokinių rengimas dalyvauti koncertuose, festivaliuose, projektuose, konkursuose ir kituose renginiuose yra pagrindinė muzikos pedagogų darbo atsiskaitymo bei įvertinimo forma. Manytume, tai ir lėmė tokį aukštą šio ugdymo tikslo įvertinimą.

Trečiojoje vietoje, tiriamųjų vertinimu, yra tikslas „Ugdyti mokinio asmenybės etniškumą“. Šį tikslą apklausti pedagogai pagal reikšmingumą įvertino 64,8%. Etniškumo ugdymas, mūsų nuomone, yra vienas svarbiausių tikslų mokymo groti kanklėmis procese. Tikėjome, kad respondantai šiam siekiui skirs antrąją vietą, tačiau, kaip matyti, praktiniai tikslai vertinami kiek aukščiau.

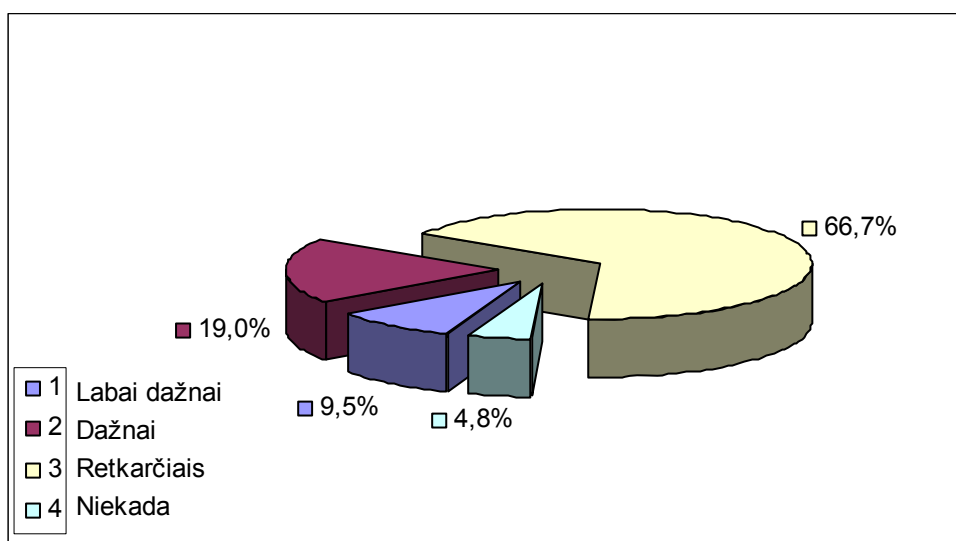
Ketvirtojoje vietoje kanklių mokytojai išskyrė siekį „Išmokyti mokinius kuo daugiau įvairių kūrinių“ – 49,5%. Šis tikslas taip pat labai svarbus, nes per kūrinius, per atlikėjišką veiklą priartiname ugdytinius prie muzikos ir prie tautinės kultūros.

Žemiausiai pagal reikšmingumą tiriamieji vertina tikslą „Skatinti mokinio kūrybinę saviraišką, emocionalumą“ – 36,2%. Kūrybiškumas yra asmenybės savybė, kuri atsiskleidžia bei ugdo žmogaus valią, emocijas, charakterį, vaizduotę, mąstymą,

intelektą ir kt. O emocijos, jausmingumas be galo svarbūs muzikos atlikėjui. Reikia pripažinti, kad neįmanoma visiems tikslams skirti pirmosios vietos. Tačiau tai, kad tiriamieji pastarąjį tikslą vertina žemiau nei siekį parengti mokinius dalyvauti koncertuose ar išmokyti juos kuo įvairesnių kūrinių, rodo, jog kanklių pedagogikoje apčiuopiamais rezultatais rūpinamasi labiau nei mokinių pasitenkinimu, saviraiška mokymosi procese. Tiriamųjų vertinimai, manytume, rodo gana aukštą ir praktišką jų sąmoningumo lygį, kai kūrinių rengimas koncertams, konkursams ir kt. sujungiamas su visuminės mokinių muzikinės kultūros bei etniškumo ugdymu.

Anketoje teiravomės, ar, tiriamųjų nuomone, patobulintos kanklės yra lietuvių liaudies instrumentas. Šiuo metu, kai kanklės turi labai plačias technines atlikimo galimybes, kai atlikėjai pasiekia labai aukštą profesionalumą, buvo įdomu sužinoti, ar kanklių muzikos specialistai mano kankles esant lietuvių liaudies instrumentu. Į šį klausimą tiriamieji vienareikšmiškai – 100% atsakė teigiamai.

Pasidomėta, ar apklausti pedagogai savo vedamose kanklių pamokose dažnai pasakoja mokiniams apie lietuvių etninę kultūrą (tradicijas, papročius, kostiumus, instrumentus, skirtingus regionų muzikos bei tradicijų bruožus). Atsakymų rezultatai atskleidžiami 7 paveiksle.

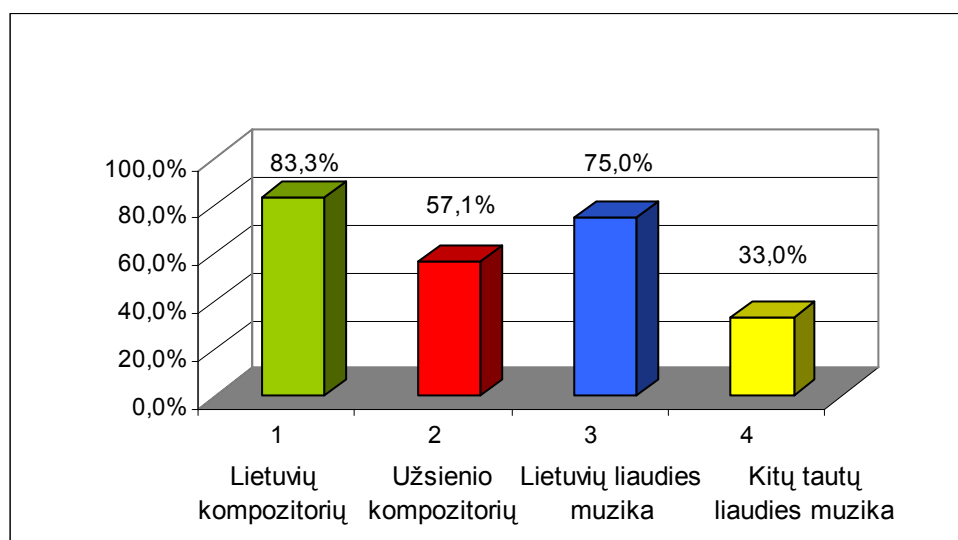

7 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal žinių apie lietuvių etninę kultūrą teikimo dažnumą

Kaip parodyta paveiksle, daugiausiai tiriamųjų pasirinko atsakymo variantą „Retkarčiais“ – 66,7%. Keletas apklaustųjų apie lietuvių etninę kultūrą mokiniams pasakoja „Dažnai“ – 19,0%, 9,5% respondentų pažymėjo atsakymą „Labai dažnai“, o vienas iš apklaustųjų mokytojų (4,8%) teigia, jog apie tai nepasakoja „Niekada“.

Remiantis šiuo tiriamųjų pasiskirstymu, galima teigti, kad apskritai apie etninę kultūrą kanklių pamokose suteikiama per mažai žinių. Mūsų nuomone, mokymo kankliuoti procese susidaro dėkinga terpė tautinio sąmoningumo ugdymui, o tam didelę įtaką turi ne tik atliekama lietuvių liaudies muzika, bet ir žinios apie lietuvių liaudies tradicijas, papročius, kostiumus, instrumentus, skirtingus regionų muzikos bei tradicijų bruožus. Ši teorinė medžiaga, pateikta šalia praktinių, kankliavimo pagrindų, dar labiau įprasmintų mokinio asmenybės etniškumo ugdymą.

Klausėme, kokius kūrinis tiriamieji dažniausiai įtraukia į mokinių repertuarą. Siekdami sužinoti vertinimų pasiskirstymą šiuo klausimu, prašėme mokytojų pažymėti atsakymų variantus eilės tvarka pagal dažnumą, kai 4 žymi dažniausią, o 1 – rečiausią. Rezultatai atskleidžiami 8 paveiksle.

8 pav. Kūrinių vertinimas pagal įtraukimą į repertuarą

Kaip rodo atsakymų duomenys, dažniausiai apklaustieji kanklių pedagogai – 83,3% – į mokinių repertuarą įtraukia lietuvių kompozitorių profesionalų kūrinius. Antrojoje vietoje, 75,9%, tiriamųjų vertinimu, yra lietuvių liaudies muzikos kūrinėliai. Trečiąją vietą, 57,1%, respondentai skyrė užsienio kompozitorių kūriniams, kuriuos jie perdirba ar pritaiko kanklėms iš kitiems instrumentams parašytų kūrinių. Paskutinėje, ketvirtojoje, vietoje apklausti mokytojai nurodė kitų tautų liaudies muziką – 33,3%.

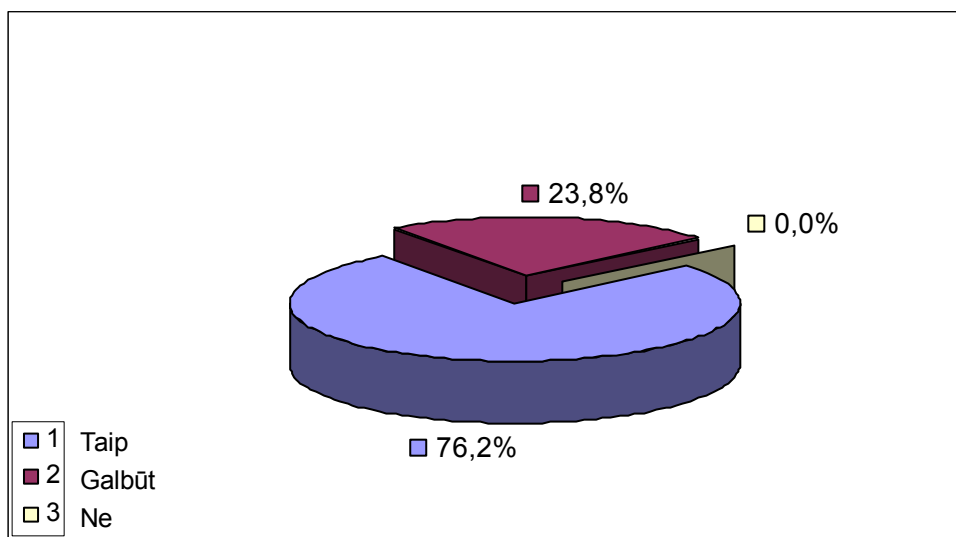
Manytume, kad muzikos mokykloje kanklių specialybę pasirinkusių mokinių repertuaro didesnę dalį turėtų sudaryti lietuvių liaudies muzikos kūriniai. Lietuvių liaudies dainos, šokiai teikia ugdytiniams moralinį emocinį pasitenkinimą ir padeda įgyvendinti specialiuosius tikslus, taip pat būtent per šią muziką labiausiai ugdomas tautinis tapatumas.

Kanklių pedagogų teiravomės, kokias programas jie naudoja savo darbe. Daugiausia apklaustųjų, 90,5%, pažymėjo, kad naudojami įvairiomis programomis. 9,5% respondentų atsakė, kad dirba tik pagal savo sudarytas, individualias programas.

Pasidomėjome, kokią dalį apklaustų kanklių pedagogų mokiniais per metus parenkamos programos sudaro lietuvių liaudies muzika. Išaiškėjo, kad daugiausiai, 57,1%, respondentų per metus užduodamų kūrinių lietuvių liaudies muzika sudaro mažiau nei pusę programos. Net 33,4% apklaustų mokytojų mokinių per metus groja tik vieną kitą lietuvių etninį kūrinių ir tik 9,5% tiriamųjų pažymėjo, kad jų parenkamos programos didžiąją dalį sudaro lietuvių liaudies muzika.

Manytume, kad lietuvių liaudies dainos, šokiai turėtų sudaryti didžiąją kanklių specialybę pasirinkusių mokinių repertuaro dalį. Tai ypač aktualu besimokantiems žemesniųjų klasių mokiniams ir kanklininkams mėgėjams, nes per liaudies muziką labiausiai atsiskleidžia kanklių skambėjimo grožis, subtilumas, išraiškingumas.

Norėdami išsiaiškinti tiriamųjų nuomonę apie mokymo skambinti kanklėmis reikalingumą ir reikšmingumą ugdant tautišką asmenybę, pasidomėjome, ar, jų manymu, kanklių pamokoje ugdomas mokinio asmenybės etniškumas. Atsakymų į šį klausimą rezultatai atskleidžiami 9 paveiksle.

9 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas mokinio asmenybės etniškumo ugdymo atžvilgiu

Kaip parodyta paveiksle, didesnė dalis apklaustų mokytojų, 76,2%, mano, kad kanklių pamokoje yra ugdomas mokinio asmenybės etniškumas. Jie pasirinko atsakymo variantą „*Taip*“. Nė vienas tiriamųjų nepažymėjo atsakymo „*Ne*“, tačiau net 23,8% respondentų išreiškė abejonę ir pasirinko atsakymą „*Galbūt*“. Pastaroji

nuomonė verčia kiek sunerimti, nes absoliuti dauguma apklaustųjų pažymėjo, jog kanklės yra lietuvių liaudies instrumentas ir kad etniškumo ugdymas yra aktuali problema. Tačiau ketvirtadalio tiriamųjų abejonė verčia ieškoti priežasčių bei skatinti mokinių etniškumo ugdymą mokymo skambinti kanklėmis procese.

Siekdami sužinoti, ar kanklių pedagogai dirbdami naudojami etniškumą akcentuojančia bei įvairia mokomąja medžiaga, tiriamųjų pasiteiravome, kokia metodine, muzikine literatūra jie naudojami mokydami kankliuoti. Respondentai vardijo šiuos leidinius: P.Steplio „*Kanklės*“ ir kt., A.Žebrauskienės „*Skumbina kunklaliai*“, V.Bagdono „*Vaivorykštė*“, autorių J.Slipkuvienės, A.Česienės, Alf.Mikulskio darbus.

Kaip teko sužinoti pedagoginio stebėjimo metu, taip pat įsitikinti savo darbe, kai trūksta kūrinių kanklėms mokytojai ieško repertuaro įvairovės kitiems instrumentams (fortepijono, arfos, gitaros ir kt.) skirtose kompozicijose. Atsakydami į šį anketos klausimą kanklių pedagogai nepaminėjo nė vieno kitam instrumentui skirto leidinio. Galima manyti, kad lietuviškos kanklių literatūros pasirinkimą lemia profesinio specifiškumo bei etniškumo pagrindas.

Paprašius respondentų pateikti duomenis apie save, išsiaiškinta, kad jų darbo stažas yra labai įvairus – nuo vienerių iki dvidešimt ketverių metų. 90,5% apklaustųjų pedagogų turi aukštąjį išsilavinimą, 9,5% – specialųjį vidurinį. Buvo įdomu sužinoti, kokia tiriamųjų mokytojų kvalifikacinė kategorija. Išaiškėjo, jog daugiausiai apklaustųjų, 57,1%, turi vyresniojo muzikos mokytojo kvalifikacinę kategoriją, kiek mažiau – 33,3% – mokytojo metodininko ir 9,5% – mokytojo kvalifikacinę kategoriją. Taigi dauguma apklaustųjų yra ganėtinai patyrę ir kvalifikuoti muzikos mokytojai.

Apibendrinant anketinės apklausos rezultatus, galima teigti, kad mokytojai mano, jog mokinių etniškumo ugdymas muzikos mokykloje kanklių pamokoje yra gana aktuali problema. Reikia pažymėti, kad tiriamieji lietuvių liaudies muzikos kūrinių įtraukia mažiau nei buvo tikėtasi. Labai reikšminga tai, kad bene svarbiausiais ugdymo tikslais respondentai išvelgė mokinių visuminės muzikinės kultūros bei etniškumo ugdymą.

Buvo laukta, kad tiriamieji kiek aukščiau įvertins etniškumo ugdymą kanklių pamokoje. Taip pat, kaip parodė atsakymai, kanklių pedagogai į mokinių repertuarą įtraukia ne tiek daug lietuvių liaudies kūrinių kiek norėtusi ir gana retai kalbasi, pasakoja ugdytiniams apie lietuvių etninę kultūrą.

Ir mokinių, ir mokytojų anketinio tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad mokinių etniškumo ugdymas mokymo skambinti kanklėmis procese nėra pakankamas ir tai dar kartą įrodo pasirinktos tyrimo temos aktualumą.

3.3. Eksperimentinio tyrimo organizavimas

Tikrinant tyrimo hipotezę ir sprendžiant jo uždavinius, 2005 metais (nuo sausio iki gruodžio mėnesio) Alytaus muzikos mokykloje buvo atliekamas eksperimentinis tyrimas.

Eksperimentinio tyrimo tikslas – ištirti lietuvių liaudies muzikos, istorijos žinių bei kitos etnokultūrinės medžiagos taikymo galimybes kanklių pamokoje ugdant mokinio asmenybės etniškumą.

Tyrimo metodai:

- pedagoginis stebėjimas, pokalbis;
- anketinė mokinių ir mokytojų apklausa;
- tyrimo duomenų analizė, apibendrinimas, rezultatų pateikimas.

Tyrimo eiga – vykdant eksperimentą buvo tiriami 26 kanklių specialybę pasirinkę Alytaus muzikos mokyklos mokiniai, besimokantys skambinti 2 – 7 metus. Kanklių pamokos tiriamiesiems vyko du kartus per savaitę po 45 min.

Eksperimentinėje grupėje buvo dirbama pagal darbo autorės sudarytą programą. Ji parengta remiantis A.Česienės kanklių specialybės programa, ją praplečiant bei interpretuojant. Eksperimentinę grupę sudarė 12 kanklių specialybės mokinių, grojančių 2 – 7 metus.

Vedant kanklių pamokas kontrolinėje grupėje, taikyta Alytaus muzikos mokyklos kanklių specialybės programa jos nepildant ir nekeičiant. Kontrolinę grupę sudarė 14 mokinių, kankliuojančių 2 – 7 metus.

Hipotezei patvirtinti buvo parengta (papildant bei interpretuojant A.Česienės kanklių programą (2003-2005) etniškumo kankliuojant ugdymo programa. Formuojamojo eksperimento metu (nuo 2004 m. sausio iki 2005 m. gruodžio) pagal šią programą buvo dirbama su eksperimentinės grupės mokiniais siekiant efektyvinti jų etninę muzikinę ugdymą bei mokymą skambinti kanklėmis.

Terminas “efektyvus” reiškia veiksmingas, duodantis geriausių rezultatų. Mokymo efektyvumas parodo mokymo rezultatų kokybę.

Programa parengta pagal muzikos mokyklų programinius reikalavimus. Eksperimentine programa siekėme praplėsti mokymo turinį papildydami jį mokomąja medžiaga, tiesiogiai ugdančia mokinio asmenybės etniškumą.

A.Česienės kanklių specialybės programą pasirinkome todėl, kad ji savo turiniu labiausiai atitiko viziją, kurią matėme ruošdamiesi hipotezės patvirtinimui. Minėta autorė daug dėmesio skiria lietuvių liaudies muzikai, į siūlomą repertuarą įtraukta nemažai lietuvių liaudies dainų, šokių. O etninė muzika, mūsų manymu, yra pagrindinė priemonė ugdat mokinių asmenybės etniškumą kanklių pamokoje.

Į pasirinktą programą įtraukėme daugiau mokomosios medžiagos apie lietuvių etninę kultūrą (lietuvių liaudies tradicijos, papročiai, kostiumo istorija, atskiriems regionams būdingų bruožų pristatymas ir kt.). Ji eksperimento metu papildė kanklių pamokos turinį ir buvo pritaikoma lietuvių liaudies kūrinio ypatumams (žanrui, regionui ir kt.).

Kiekvienas eksperimentinės grupės mokinys, be kitų mokyklos ugdymo planuose numatytų kūrinių, nuolat mokėsi skambinti bent vieną lietuvių liaudies kūrinėlį. Mokomoji medžiaga buvo rengiama atsižvelgiant į mokinio psichofiziologines savybes, bendruosius ir specialiuosius muzikinius gebėjimus bei įgūdžius.

Lietuvių etninės muzikos kūriniai buvo parenkami iš įvairių lietuvių liaudies dainų, šokių rinkinių ir šaltinių (*priedas 4*).

Teorinė medžiaga apie lietuvių etninę kultūrą buvo rengiama remiantis įvairiais folkloristikos bei etnografijos darbais (*priedas 5*).

Teorinės mokomosios medžiagos apie lietuvių etninę kultūrą, mokant lietuvių liaudies muzikos kūrinį, pateikimo planas:

1. Regiono papročių, tradicijų aptarimas;
2. Kūrinio (dainos ar šokio) žanro charakterizavimas;
3. Kūrinio kilmės kraštui būdingų muzikos instrumentų, dainavimo, šokio tradicijų, melodikos bruožų apžvalga;
4. Regionui būdingų kostiumo, darbo įrankių, namų apyvokos daiktų ir pan. aptarimas;
5. Supažindinimas su kūrinio tematiką atitinkančiu darbu, kalendorine švente, vestuvėmis, vaikų folkloru ar kt., jų tradicijomis, ypatumais;

6. Teorinės medžiagos iliustravimas smulkiosios tautosakos pavyzdžiais (mįslės, greitakalbės, pasakojimai ir pan.).

Pamokų skaičius, skirtas lietuvių liaudies kūrinio mokymui, priklauso nuo kūrinio sudėtingumo, mokinio gebėjimų ir kankliavimo įgūdžių bei patirties. Eksperimento metu etninės muzikos kūrinio mokymui buvo skiriamos 9-10 pamokų, 10-12 min. per akademinę valandą. Teorinei medžiagai pateikti buvo skiriama maždaug 5 min. per pamoką.

Etninė kultūra neturi būti vien tik pažinimo objektas. Reikėtų siekti, kad ji taptų vaiko savastimi, saviraiškos priemone. Norint išvengti nutautėjimo, labai svarbu ugdyti teisingą jaunosios kartos požiūrį į etninę kultūrą. Tačiau dažnai kartojamos tiesos įgrysta, tampa nepatrauklios. Vien kalbomis pagarbos ir meilės etninei kultūrai nepelnysi. Čia nemažai gali nuveikti kanklių pedagogas, mokymo kankliuoti procese supažindindamas ugdytinius su lietuvių liaudies kūryba bei papročiais. Nuo to, kaip pateikiamas tautos kūrybinis palikimas, priklauso ir visuomenės požiūris į etninę kultūrą, taip pat ir mūsų krašto estetinis vaizdas bei savitumas. Jei mokytojas savo darbe etninės kultūros palikimą kūrybiškai ir išradingai, lietuvių liaudies kūryba taps ne tik pažinimo, bet ir pasigėrėjimo, žavėjimosi šaltiniu. Mokinys bus ne tik tradicinės kultūros perėmėjas, bet ir jos tęsėjas bei kūrėjas.

Lietuvių tauta sukūrė bendravimo tradicijas, etiketo papročius, praturtinančius ir nūdienos kultūrą. Šiuo metu tai ypač aktualu, nes žmonių tarpusavio santykiams vis labiau stinga šilumos, supratimo, užuojautos ir natūralumo. Tradicinė kultūra suformavusi ir tam tikras žmogaus elgesio taisykles, kuriose atsispindi pagarba tėvams, vyresniam žmogui, atjauta moteriai, dėmesingumas svečiui, mandagumas, paslaugumas ir kt.

Dvasinė liaudies kūryba ir joje užkoduota tautos išmintis yra svarbus vaiko ugdymo šaltinis, nes išreiškia ne tik žinias, bet ir mintis, jausmus, pažiūras, idealus. Anot M. Martinaičio, "folklorinė kalba per žmonių lūpas mums perteikia savo didžiausias tiesas, kurios kartų kartoms galėjo būti jau nesuprantamos, bet kurias dar mes galime ir turime perskaityti kaip įrašus. Tautosaka - mūsų dantiraštis, molio lentelės, mūsų papirusai iš mirusiųjų kapų" (Martinaitis, 1992, p. 143).

Kalendorinės šventės sujungia visa, ką etninė kultūra yra išsaugojusi geriausio. Šventės išskirdavo monotonišką dienų tekėjimą. Kalendorinės šventės žymėdavo kuo nors nepaprastą laiką: ilgiausią naktį, saulėgrįžą, žiemos pabaigą, pavasario pradžią, ilgiausią dieną ir kt. Kasmetiniai papročiai ir apeigos – tai marga įvairių veiksmų, būsenų visuma, suderinta su gamtos ir darbų kalendoriumi.

Kūčios - šeimos santarvės diena. Kalbant apie Kūčių vakarą nedera užmiršti burtų, ateities spėjimų ir kitų ritualų, žavinčiu savo mistiškumu. Verta pakalbėti apie Kūčių stalo

tradicijas – čia atsispindi visa mūsų gyvenimo pilnatvė (kiekvienas patiekalas įgyja gilia prasme).

Kalėdos – senovinė šventė, skirta laiko tvarkytojui. Būdavo prisimenama daug burtų ir prietarų, skambėdavo geriausi linkėjimai.

Užgavėnės – baigiamasis pokalėdinio laikotarpio linksmybių akcentas. Reikšmingiausia jose – persirengėlių vaikštynės, kaukės, improvizacijos, dainos, muzika, žaidimai, šokiai, juokas, vaišinimasis blynais. Galima pasidalyti išpūdžiais, aptarti mokinių patyrimus. Kalbant apie Užgavėnių papročius, šalia visų linksmybių mokiniams būtina paaiškinti apeigų prasme, vaišių svarbą ir kt.

Velykos – pati didžiausia pavasario šventė. Velykiniuose papročiuose ypatinga reikšmė skiriama kiaušiniui – gyvybės atsiradimo, gamtos prisikėlimo simboliui. Vertėtų vaikus supažindinti su kiaušiniavimo ir kitais papročiais, atskleisti jų prasme.

Mokinys pagal galimybes turėtų būti supažindinamas ir su senaisiais amatais, tautodaile, tautinio kostiumo ypatumais, atspindinčiais lietuvių liaudies kultūros turtingumą. Tai svarbu vaiko darbiniam, estetiniam, doroviniam bei etniniam ugdymui.

Visi stebimės senųjų audimų raštų harmonija ir ritmu. Analogiški "raštai" ir ritmai aptinkami ir liaudies dainose, sutartinėse. Tai rodo lietuvių darnos ir pusiausvyros pojūtį. Tai estetinės vertybės, neatskiriamos nuo gyvenimo būdo, pasaulio suvokimo. Ritmo pažeidimai tradicinėje pasaulėjautoje prilyginami katastrofai, nelaimėi. Taigi, jei pavyktų perimti mūsų tautos dvasinės kultūros turtus, išsaugotume ir gyvenimo harmoniją.

Darbas – visais laikais yra daugumos žmonių būtinybė. Senovėje kaimo žmonės dainas į pagalbą pasitelkdavo savo nuotaikai, jausmams išreikšti, ūpui pakelti.

Skirtingiems darbams buvo kuriamos vis kitos dainos. Dainos, kaip ir darbai, turėjo savo tvarką, suderintą su metų laikais, ypač ryškiai tai atsispindi lauko darbų dainos. Pavasarį skambėdavo arimo, vasarą – šienapjūtės, javapjūtės, grikių rovimo, vėliau – linarovio, o rudenį ir žiemą – kūlimo dainos. Natūraliai prie gamtos derinosi ir gyvulių ganymas: prasidėdavo pavasarį ir baigdavosi vėlu rudenį. Pavasarį ir vasarą per patį darbymetį nebuvo nei verpiama, nei audžiama, tuomet neskambėdavo ir verpimo, audimo dainos. Tik malimo dainos buvo dainuojamos ištisu metus. Taigi net sunkiausius darbus lietuviai sugebėjo pagražinti daina.

Daug linksmų akimirku mokiniai išgyvena mindami mįsles. Tai savotiška proto mankšta, intriguojantis minčių žaidimas, lavinantis mąstymą ir vaizduotę. Teisingą mįslės atsakymą dažnai būna sunku rasti net ir suaugusiajam. Tačiau ne čia slypi mįslės vertė. Svarbiausia - pats atsakymo ieškojimo procesas. Mįslės užminimas sukelia ugdytiniui atsakymo ieškojimo įtampą, o įminimas - atradimo džiaugsmą, pasitenkinimą savo protinėmis galiomis.

Mokiniai mielai "dirba" šį minties darbą, nes mįslėse glūdintis humoras, vaizdingos metaforos, netikėti sprendimai intriguoja ir žavi, skatina aktyvumą ir kūrybiškumą.

Mįslės užminimas – puiki pedagoginė pertraukėlė, galbūt perėjimas nuo pratimo, lavinančio techninius kankliavimo įgūdžius, prie etninio kūrinėlio mokymo. Mindamas mįslę ugdytinis ne tik pailsės, bet ir natūraliai įsilies į etninės muzikos pasaulį. Tai pasakytina ir apie kitus smulkiosios tautosakos žanrus – patarles, priežodžius, greitakalbes, užkalbėjimus, skaičiuotes, trumpus pasakojimus ir kt.

Lietuvių tauta yra sukūrusi daug dainų, pasakojimų, skirtų įvairaus amžiaus vaikams, turiniu bei forma atitinkančių jų suvokimo galimybes. Todėl, supažindinant su etnine kūryba, reikia atsižvelgti į ugdytinių amžių, jų sąmoningumą, galimybes bei polinkius. Svarbu įdiegti lietuvių liaudies kūrybos vertės suvokimą, atskleisti pasaulėvaizdžio, etikos ir grožio pagrindus, kuriuos įkūnija poetiniai dainų, pasakų, oracijų simboliai, lemiantys ir tautosakos gelmę bei tobulumą.

Rengiant kanklininką, reikia ieškoti būdų, kaip derinti pedagoginį poveikį su asmens interesais, jo muzikinės etninės kultūros kokybe bei specifiniais mokymosi kankliuoti sukeltais poreikiais. Siekiant asmenybės tautinio tapatumo ugdymo tikslų kanklių pamokoje, būtina akcentuoti savirealizacijos poreikius, meno (muzikos) realizavimo tikslus, raišką. Anot J.Kievišo, „muzikinio ugdymo kokybė keisis, kai taikomos meninio turinio užduotys taps ištisa sistema ir remiantis jomis bus sudaromos galimybės moksleiviui reikštis, realizuoti savo interesus, poreikius” (2001, p.35).

Be saviraiškos poreikio ne mažiau svarbūs ir pažintiniai poreikiai, kurie tenkinami mokiniams perprantant naujas žinias. Šiems poreikiams tenkinti kanklių pamokoje ugdant etniškumą, labai svarbi muzikinės medžiagos kokybė ir jos pateikimo forma. Užduočių, mokomosios medžiagos dėstymo, repertuaro, metodų, skirtų mokinio meniniam bei etniniam ugdymui, eiliškumą, sudėtingumą reikia keisti kūrybingai, prie kiekvieno mokinio prieinant individualiai. Kiekviena pamoka turi būti ryški, aktyvi, lakoniška, įdomi, kūrybiška. Svarbu aiški mokytojo kalba, sugebėjimas bendrauti ir dirbti, atsižvelgiant į psichologinį vaiko lygį. Pedagogas pamokoje turi būti ne tik mokytojas, bet ir šiek tiek artistas (menininkas), kuris kryptingai ugdantis tautiškai sąmoningą kanklininką.

Individualiose kanklių pamokose išryškėja labai skirtingi fiziniai, psichiniai bei muzikiniai mokinių gebėjimai, poreikiai, tačiau visi mokiniai pradeda mokytis kankliuoti turėdami begalinį norą ir užsidegimą tai daryti. Todėl pedagogas turi sukurti tokią atmosferą, kurioje kiekvienas ugdytinis jaustųsi pakankamai gabus muzikantas, o jo muzikiniai gabumai būtų toleruojami ir tobulinami tokie, kokie yra. Pamokoje reikia nepersistengti mokant, leisti mokiniui pačiam kai ką atrasti. Nes tai, „ką mes atrandame, išlieka su mumis ir turi mums

prasmę” (*John Dewey* – V. Lepeškieienė, 1996). Darbo būdas, mokomoji medžiaga, repertuarui parenkami kūriniai turi kelti vaikų susidomėjimą, atitikti jų amžiaus sugebėjimus, patenkinti norus ir siekius.

Į mokymo skambinti kanklėmis procesą reikėtų įtraukti kuo daugiau lietuvių liaudies kūrinių ir nuolat teikti etninės kultūros žinių. Tai būsimos meninės, muzikinės, etninės patirties brandinimas praktinėje veikloje, o ne abstrakčių teorinių žinių perteikimo pozicija. Ji dera su asmenybės etniškumo ugdymu mokant kankliuoti.

3.4. Mokinių etniškumo ugdymo galimybių tyrimo analizė

Siekiant išsiaiškinti eksperimentinės programos efektyvumą ir jos poveikį mokinių požiūriui, nuostatoms, vertybinėms orientacijoms ugdant etniškumą skambinti kanklėmis procese, eksperimento pabaigoje tiriamiesiems buvo pateikta anketa. Šiuo tyrimu siekėme palyginti bei atskleisti skirtumus tarp eksperimentinės ir kontrolinės klasės tiriamųjų mokinio asmenybės etniškumo ugdymo aspektu. Anketą eksperimentinės ir kontrolinės grupės mokiniai pildė patys, dalyvaujant šio darbo autorei ir su mokiniais dirbančiam mokytojui. Daug dėmesio buvo skirta įžanginiam pokalbiui, siekiant sukurti nuoširdumą, atvirumą skatinančią atmosferą.

Anketą sudaro 14 klausimų (žr. 3 priedą). Anketoje pateikiami dviejų tipų klausimai:

1. Klausimai, kurių atsakymai pateikiami keliais variantais ir iš jų reikia išrinkti labiausiai tinkamiausią;
2. Klausimai, kuriuose prašoma kvadratėlyje eilės tvarka įvertinti ir pažymėti pateiktus atsakymus.

Anketoje klausėme, ar mokymasis skambinti kanklėmis padeda plačiau susipažinti su lietuvių liaudies muzika. Norėjome išsiaiškinti, ar, apklaustų mokinių požiūriu, kankliavimas daro įtaką etninės kultūros pažinimui. Atsakymų rezultatai parodyti 4 lentelėje.

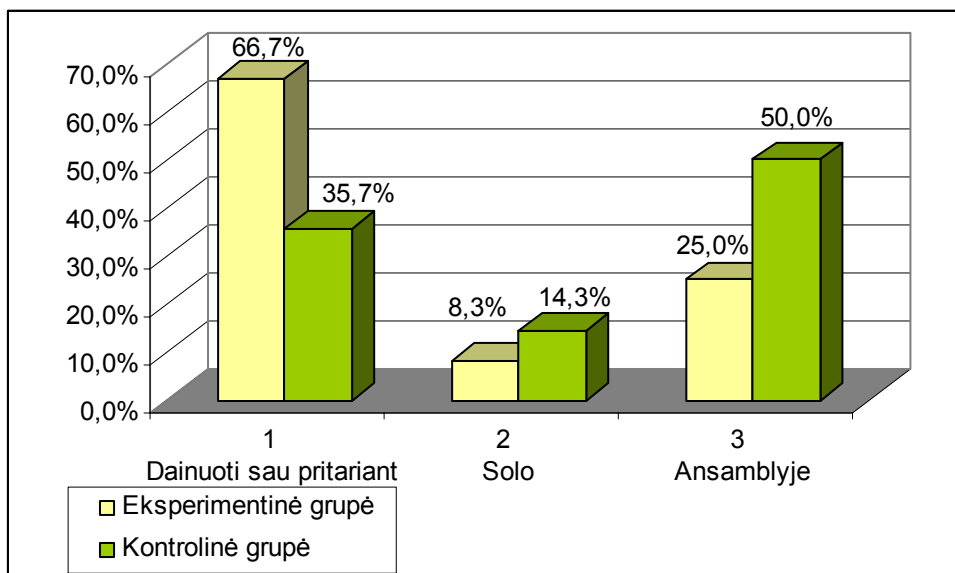
Kankliavimo įtakos platesniam lietuvių liaudies muzikos pažinimui vertinimas

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Atsakymų variantai</i>	<i>Eksperimentinė grupė</i>		<i>Kontrolinė grupė</i>	
		<i>Skaičius</i>	<i>%</i>	<i>Skaičius</i>	<i>%</i>
1.	Taip	9	75,0	5	35,7
2.	Ne	0	0,0	1	7,1
3.	Iš dalies	3	25,0	8	57,2

Lentelėje pateikti duomenys atskleidžia, kad dauguma eksperimentinės grupės mokinių, 75,0%, tvirtai mano (atsakymo variantas „*Taip*“), jog kankliavimas turi įtakos platesniam lietuvių liaudies muzikos pažinimui. Taip mano ir mažesnė kontrolinės grupės mokinių dalis – 35,7%. Dauguma kontrolinės grupės apklaustųjų, 57,2%, abejoja ir renkasi atsakymą „*Iš dalies*“. Pastarąjį atsakymo variantą pasirinko 25,0% apklaustų eksperimentinės grupės mokinių. Atsakymą „*Ne*“ pažymėjo 7,1% kontrolinės grupės tiriamųjų. Šio atsakymo nepažymėjo niekas iš eksperimentinės grupės.

Manytume, kad tokį tiriamųjų nuomonių pasiskirstymą lėmė etninių žinių perteikimas kanklių pamokoje. Galima daryti prielaidą, kad, daugiau dėmesio skiriant etniškumo ugdymui ir kankliavimo pamokos turinį papildant įvairesnėmis etninėmis žiniomis, mokinių požiūris į lietuvių liaudies muziką yra tvirtesnis, o vertybinės orientacijos aukštesnio lygio.

Teiravomės, kaip mokiniams kankliuoti patinka labiausiai. Buvo svarbios mokinių nuostatos dėl trijų kankliavimo būdų bei norėjome palyginti eksperimentinės ir kontrolinės grupės nuomones. Atsakymai pateikiami *10 paveiksle*.

10 pav. Kankliavimo būdų vertinimas

Kaip rodo atsakymų duomenys, abiejų grupių nuomonės išsiskyrė vertinant du kankliavimo būdus. Daugumai eksperimentinės grupės mokinių labiausiai patinka „*Dainuoti sau pritariant kanklėmis*“ – 66,7%. Kontrolinės grupės tiriamųjų dauguma kaip labiausiai mėgstamą išskyrė kankliavimą „*Ansamblyje*“ – 50,0%. Labiausiai mėgsta groti ansamblyje 25,0% apklaustų eksperimentinės grupės narių. Kiek mažiau kitos grupės tiriamųjų, 35,7%, pažymėjo, kad jiems labiau patinka skambinti kanklėmis tuo pat metu dainuojant. Mažiausia abiejų grupių mokinių dalis pasirinko grojimą po vieną. 8,3% eksperimentinės grupės tiriamųjų ir 14,3% kontrolinės grupės mokinių pažymėjo kankliavimą „*Solo*“.

Pedagoginio eksperimento metu dirbant pagal parengtą programą į eksperimentinės grupės mokinių repertuarą buvo įtraukiama daugiau lietuvių liaudies kūrinų, taip pat dainų. O jos atliekamos dainuojant sau pritariant kanklėmis. Tai, kad eksperimentinės grupės mokiniai dainavo ir skambino daugiau lietuvių liaudies dainų, manytume, lėmė didesnę šio kankliavimo būdo vertinimą nei kontrolinės klasės tiriamųjų.

Domėjomės, ar tiriamieji dažnai koncertuoja tose bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose mokosi. Norėtusi pažymėti, kad mokinių požiūris, vertybinės orientacijos geriausiai atsispindi jiems aktualioje praktinėje veikloje, todėl siekėme išsiaiškinti mokinių aktyvumą demonstruojant savo gebėjimą kankliuoti mokslo draugams, pedagogams ir kt. Atsakymų rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal koncertavimo savo bendrojo lavinimo mokykloje dažnumą

Eil. Nr.	Atsakymų variantai	Eksperimentinė grupė		Kontrolinė grupė	
		Skaičius	%	Skaičius	%
1.	Labai dažnai	2	16,7	1	7,1
2.	Dažnai	4	33,3	3	21,4
3.	Retkarčiais	5	41,7	6	42,9
4.	Niekada	1	8,3	4	28,6

Kaip parodyta lentelėje, atsakymų rezultatų skirtumas tarp eksperimentinės ir kontrolinės grupių nėra didelis. Tačiau matyti, kad pirmosios grupės tiriamieji savo bendrojo lavinimo mokykloje koncertuoja dažniau. Dauguma apklaustų eksperimentinės ir kontrolinės grupių mokinių, atitinkamai 41,7% ir 42,9%, savo bendrojo lavinimo mokykloje koncertuoja „Retkarčiais“. Kad „Dažnai“ kankliuoja minėtoje ugdymo įstaigoje, pažymėjo 33,3% eksperimentinės grupės tiriamųjų ir kiek mažiau – 21,4% kontrolinės grupės mokinių. Atsakymo variantą „Labai dažnai“ pasirinko 16,7% eksperimentinės ir 7,1% kontrolinės grupių ugdytinių, o „Niekada“ pažymėjo atitinkamai 8,3% ir 28,6% apklaustųjų.

Šiuo metu visuomenei, o ypač jaunimui, paaugliams, stinga teigiamo požiūrio į etninę kultūrą. Pabrėžiant kanklių pedagogo vaidmenį ugdant tautišką asmenybę, reikia pažymėti, kad būtina žadinti ugdytinių pasididžiavimą tuo, jog jie groja lietuvių tautiniu instrumentu, ir skatinti juos atskleisti savo gebėjimus aplinkiniams. Aktyvus mokinių dalyvavimas pasirodymuose savo bendrojo lavinimo mokyklose rodo aukštą jų etninio sąmoningumo lygį, atskleidžia meilę tautiniam instrumentui.

Tiriamųjų klausėme – „Ar patinka klausyti lietuvių liaudies muzikos per radiją, televiziją?“. Šiuo klausimu siekėme išsiaiškinti, ar mokiniai nori, jaučia poreikį klausytis lietuvių liaudies muzikos ne pamokų metu.

Daugumai abiejų tiriamų grupių narių klausytis lietuvių etninės muzikos patinka „Kartais“. Taip atsakė 50,0% eksperimentinės ir 57,2% kontrolinės grupių narių. Atsakymo variantą „Taip“ pasirinko 41,7% eksperimentinės ir 21,4% kontrolinės grupių apklaustųjų. Kad jiems nepatinka klausytis lietuvių etninės muzikos, pažymėjo 8,3% eksperimentinės grupės mokinių. Atsakymą „Ne“ pažymėjo ir 21,4% kontrolinės grupės tiriamųjų.

Kaip matyti, savarankiškas mokinių domėjimasis lietuvių liaudies muzika silpnokas. Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad televizija, radijas nedažnai transliuoja etninės muzikos koncertus, muzikos įrašai kainuoja gana brangiai, o kiti gal neturi klausymosi aparatūros. Bet

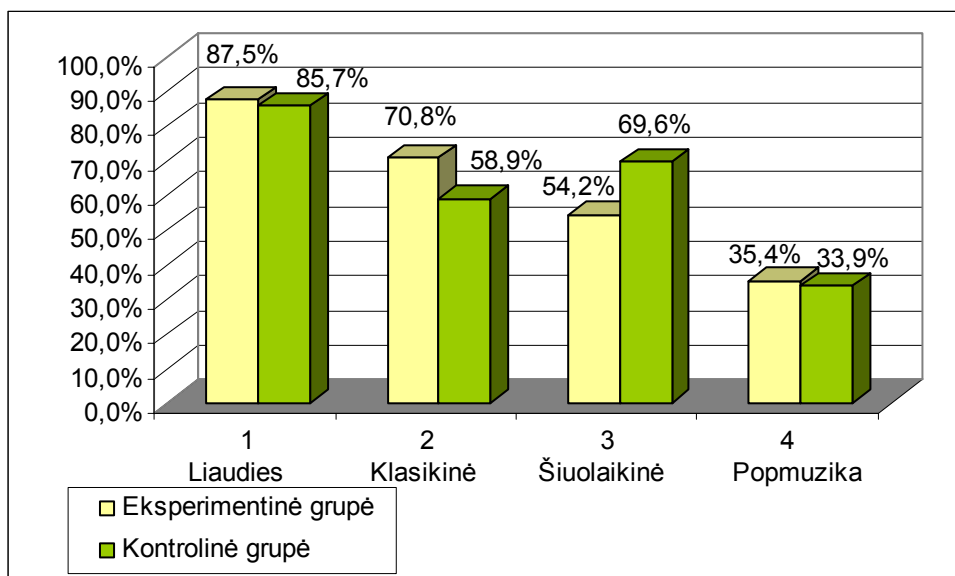
nereikia pamiršti, kad nemaža dalis atsakomybės tenka ir kanklių mokytojui bei kitiems pedagogams. Mokytojai turi sudominti mokinius, uždegti juos, išugdyti lietuvių etninės muzikos poreikį.

Klausėme, ar dažnai tiriamieji dainuoja lietuvių liaudies dainas su draugais, šeimoje. Norėjome atskleisti, ar etninė daina, kaip tautiškumo išraiška, vyrauja ugdytinių laisvalaikiu. Siekėme sužinoti, ar tai, kad eksperimentinės grupės mokiniai buvo dažniau mokomi atlikti liaudies dainas, turėjo įtakos jų dainavimo su draugais ar šeimoje dažnumui.

Paaiškėjo, kad dauguma eksperimentinės grupės tiriamųjų, 58,3%, su draugais ar šeimoje lietuvių liaudies dainas dainuoja „Dažnai“. Šį atsakymo variantą pažymėjo ir nemažai kontrolinės grupės apklaustųjų – 42,8%. Mažiau eksperimentinės ir kontrolinės grupių ugdytinių pasirinko atsakymą „Retkarčiais“ – atitinkamai 25,0% ir 35,8%. „Labai dažnai“ su artimaisiais lietuvių etnines dainas dainuoja 16,7% eksperimentinės ir 7,1% kontrolinės grupių tiriamųjų. Atsakymo varianto „Niekada“ nepasirinko nė vienas pirmosios grupės mokinys – 0,0%, antrosios – 14,3%.

Lietuvių liaudies dainos yra neatsiejama mūsų etninės kultūros dalis, tai neišsenkantis visapusiško asmenybės ugdymo šaltinis. Šią tiesą turi suvokti kiekvienas sąmoningas lietuvis – nuo mažiausio iki vyriausio – ir nemažą atsakomybę tvirtinant šį suvokimą turi prisiimti kanklių mokytojas.

Anketoje teiravomės, kokią muziką tiriamiesiems patinka kankliuoti labiausiai. Mokinių prašėme pateiktas muzikos rūšis įvertinti pažymint pagal patikimo laipsnį: 4 žymi labiausiai patinkantį, 1 – mažiausiai. Atsakymų rezultatai parodyti 11 paveiksle.

11 pav. Muzikos rūšių kankliuojant vertinimo pasiskirstymas

Kaip matyti paveiksle, abiejų grupių apklaustųjų atsakymų duomenys mažai kuo skiriasi. Pirmąją vietą ir eksperimentinės (87,5%), ir kontrolinės grupės (85,7%) mokiniai skyrė „Lietuvių liaudies“ muzikai. Tiriamųjų vertinimai rodo, kad jiems labai patinka kankliuoti lietuvių etninę muziką. Į tai turėtų atsižvelgti kanklių pedagogai ir į mokymo programas, repertuarą įtraukti kuo daugiau lietuvių liaudies kūrinių.

Antrojoje vietoje eksperimentinės grupės apklaustieji pažymėjo „Klasikinę“ muziką. Šią muziką rūsį jie įvertino 70,8%. Kontrolinės grupės tiriamieji klasikinę muziką pagal patikimo laipsnį įrašė trečiojoje vietoje – 58,9%.

Trečiąją vietą eksperimentinės grupės kanklininkai skyrė „Šiuolaikinei“ muzikai – 54,2%. Kontrolinės grupės apklaustųjų mokinių vertinimu šiai muzikai atitiko antroji vieta – 69,6%.

Ketvirtoji vieta, abiejų grupių tiriamųjų nuomone, skirta „Popmuzikai“. Eksperimentinės grupės mokiniai ją įvertino 35,4%, o kontrolinės – 33,9%. Pastarasis vertinimas parodė, kad apklaustųjų kanklininkų nuomonei neturėjo įtakos asmeninis požiūris į mėgstamą muziką, nes, kaip žinoma, popmuzika tarp jaunimo ypač populiari.

Domėjomės, ar kankliavimas padeda išsaugoti ir puoselėti etniškumą. Stengėmės išsiaiškinti mokinių požiūrį, nuostatas, kokią įtaką etniškumo ugdymui turi mokymasis skambinti kanklėmis.

Išaiškėjo, kad dauguma, 83,3%, eksperimentinės grupės tiriamųjų mano, jog kankliavimas padeda išsaugoti bei puoselėti etniškumą. Atsakymo variantą „Taip“ pažymėjo ir 57,2% kontrolinės grupės mokinių. 16,7% eksperimentinės grupės apklaustųjų pasirinko atsakymą „Iš dalies“. Šį atsakymą pasirinko daugiau nei dvigubai kontrolinės grupės narių – 35,7%. Atsakymo varianto „Ne“ nepažymėjo nė vienas eksperimentinės grupės tiriamasis – 0,0%, o kontrolinėje grupėje pasirinko 7,1% apklaustųjų.

Iš tiriamųjų atsakymų matyti, kad eksperimentinės grupės mokiniai aukščiau nei kontrolinės grupės nariai vertina kankliavimo įtaką etniam ugdymui. Manytume, kad tai nulėmė pedagoginio eksperimento metu skirtas ypatingas dėmesys eksperimentinės grupės mokinių etniškumo ugdymui, taip pat eksperimentinės programos taikymas.

Anketoje klausėme, kaip dažnai tiriamiesiems kanklių pamokoje tenka skambinti lietuvių liaudies dainas, šokius. Siekėme išsiaiškinti mokinių požiūrį į etninės muzikos kūrinių atlikimo dažnumą. Atsakymų rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

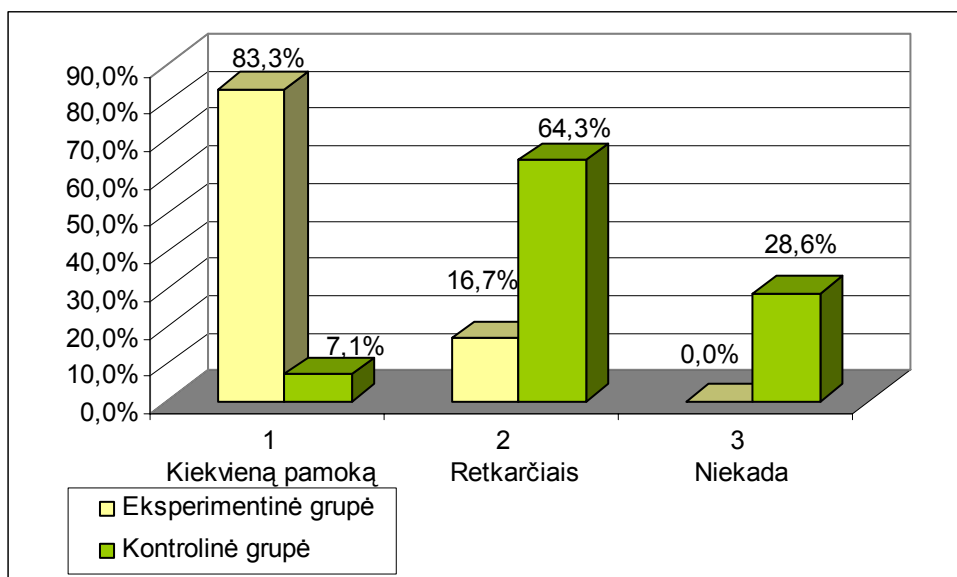
Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lietuvių liaudies muzikos atlikimo dažnumą

Eil. Nr.	Atsakymų variantai	Eksperimentinė grupė		Kontrolinė grupė	
		Skaičius	%	Skaičius	%
1.	Labai dažnai	5	41,7	1	7,1
2.	Dažnai	7	58,3	8	57,2
3.	Retkarčiais	0	0,0	5	35,7

Kaip rodo atsakymų duomenys, abiejų tiriamų grupių mokiniai lietuvių etninės muzikos kūrinis kanklių pamokoje groja – atsakymo varianto „Retkarčiais“ nepasirinko nė vienas eksperimentinės grupės tiriamasis, o kontrolinėje grupėje šį atsakymą žymėjo 35,7% mokinių. Kad „Labai dažnai“ pamokoje skambina lietuvių liaudies dainas bei šokius, mano 41,7% eksperimentinės ir tik 7,1% kontrolinės grupių apklaustųjų. Daugiausiai abiejų grupių tiriamųjų rinkosi atsakymą „Dažnai“ – 58,3% eksperimentinės ir 57,2% kontrolinės grupių narių.

Galima teigti, kad eksperimentinės grupės mokiniai lietuvių etninės muzikos kūrinis kanklių pamokoje skambina dažniau nei kontrolinės grupės apklaustieji. Pedagoginio eksperimento metu eksperimentinės grupės tiriamiesiems buvo užduodama daugiau lietuvių etninės muzikos kūrinių ir tai patvirtino abiejų grupių apklaustųjų atsakymai į minėtą klausimą.

Tiriamųjų klausėme, ar jie su kanklių mokytoja kalbasi apie lietuvių liaudies kultūrą (tradicijas, papročius, gyvenimo būdą, kostiumą ir kt.). Siekėme išsiaiškinti, ar kanklių pamokoje mokiniams teikiamos teorinės žinios apie lietuvių etninę kultūrą. Atsakymų rezultatai vaizduojami 12 paveiksle.

12 pav. Žinių teikimo apie lietuvių etninę kultūrą dažnumo vertinimas

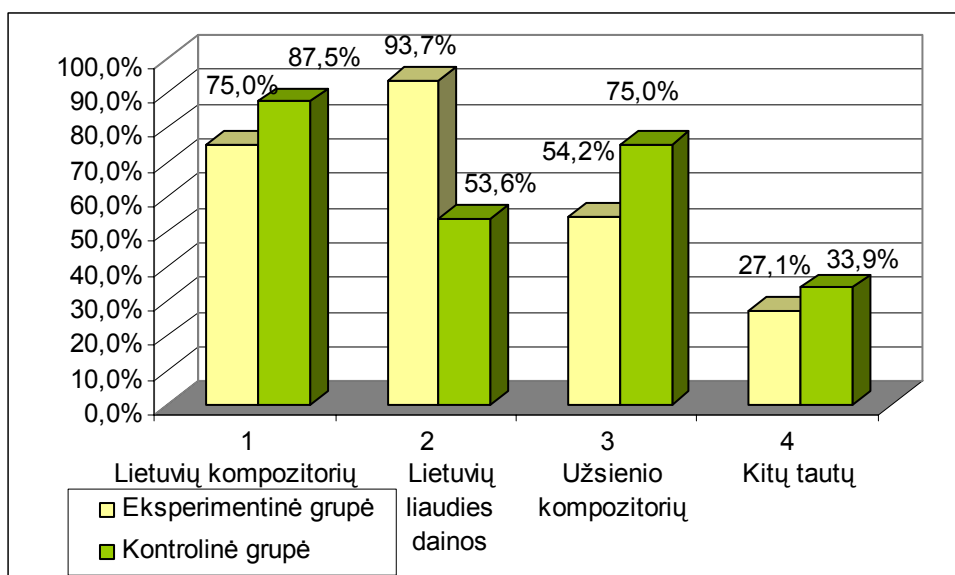
Ekspirimentinės ir kontrolinės grupių atsakymų rezultatai akivaizdžiai skiriasi. Dauguma pirmosios grupės narių, 83,3%, teigia, kad apie lietuvių etninę kultūrą „*Kalbasi kiekvieną pamoką*“. Šį atsakymą pasirinko tik 7,1% antrosios grupės mokinių. Atsakymo variantą „*Retkarčiais mokytoja papasakoja*“ žymėjo 16,2% eksperimentinės grupės ir didesnę dalis, 64,3%, kontrolinės grupių mokinių. Net 28,6% kontrolinės grupės tiriamųjų pažymėjo, kad apie lietuvių liaudies kultūrą kanklių pamokoje nesikalba „*Niekada*“. Šio atsakymo nepasirinko nė vienas eksperimentinės grupės apklaustųjų – 0,0%.

Pedagoginio eksperimento metu mokant kankliuoti eksperimentinės grupės mokinius taikyta A.Česienės kanklių mokymo programa, kuri buvo papildyta žiniomis apie lietuvių liaudies kultūrą (tradicijas, papročius, gyvenimo būdą, kostiumą ir kt.). Kaip paaiškėjo iš atsakymų, kontrolinės grupės mokiniai kanklių pamokose gavo labai mažai etninės kultūros žinių. O jų teikimas kanklių pamokoje stiprina ugdytinių akiratį, gilina Lietuvos kultūrinės patirties suvokimą, efektyvina mokinių asmenybės etniškumo ugdymą.

Buvo įdomu sužinoti, ar patobulintos koncertinės kanklės, mokinių nuomone, yra lietuvių liaudies instrumentas. Paaiškėjo, kad tiek eksperimentinės, tiek kontrolinės grupių tiriamieji 100% mano, jog kanklės yra lietuvių etnis instrumentas.

Šiuolaikinės koncertinės kanklės yra labai ištobulėjusios, pasižymi plačiomis techninėmis atlikimo galimybėmis, įvairiomis meninės išraiškos priemonėmis, o atlikėjų profesionalumas nenusileidžia klasikiniai instrumentais grojančių muzikantų meistriškumui. Tačiau ugdytinių, besimokančių kankliuoti, mintyse ir širdyse kanklės išlieka lietuvių tautinis instrumentas.

Toliau siekta sužinoti mokinių vertinimą apie įvairių rūšių kūrinų atlikimo dažnumą kanklių pamokoje. Prašėme įvertinti atsakymus, kai 4 žymi dažniausią, o 1 – rečiausią. Tiriamųjų vertinimų pasiskirstymas matyti *13 paveiksle*.

13 pav. Kūrinių atlikimo kanklių pamokoje dažnumo vertinimas

Paveiksle pateikti atsakymų duomenys rodo, kad abiejų grupių vertinimai skiriasi. Eksperimentinės grupės mokiniai pirmąją vietą pagal atlikimo dažnumą skyrė lietuvių etninės muzikos kūriniams – 93,7%. Kontrolinės grupės vertinimu „*Lietuvių liaudies dainos ir šokiai*“ yra trečiojoje vietoje – 53,6%.

Antrojoje vietoje 75,0% eksperimentinės grupės tiriamųjų pažymėjo „*Lietuvių kompozitorių kūrinius*“. Šiuos kūrinius kontrolinės grupės apklaustieji kankliuoja dažniausiai, jiems skirta pirmoji vieta – 87,5%.

Vertindami „*Užsienio kompozitorių kūrinių*“ atlikimo dažnumą, eksperimentinės grupės nariai jiems skyrė trečiąją – 54,2%, o kontrolinės grupės tiriamieji antrąją vietą – 75,0%.

Sutapo paskutinės, ketvirtosios, vietos tiriamųjų vertinimas. „*Kitų tautų liaudies muzikos*“ atlikimo dažnumą eksperimentinės grupės mokiniai įvertino 27,1%, kontrolinės – 33,9%.

Kaip matyti iš apklaustų kanklininkų atsakymų, eksperimentinės grupės tiriamieji lietuvių liaudies muziką skambina dažniau nei kontrolinės grupės tiriamieji. Etninė muzika yra vertingiausia ir prieinamiausia tautiškumo perteikėja. Būtent per ją kanklių pamokoje bus natūraliausiai bei efektyviausiai ugdomas mokinių tautinis tapatumas.

Pasidomėjome, „*Ar reikia rūpintis lietuvių tautiškumo išsaugojimu ir puoselėjimu?*“. Siekėme sužinoti mokinių nuostatas dėl lietuviybės išsaugojimo reikšmingumo.

Nudžiugino eksperimentinės grupės tiriamųjų atsakymas. Jie visi 100% mano, kad būtina rūpintis lietuvių tautiškumu. 78,6% kontrolinės grupės mokinių pažymėjo atsakymą „*Taip*“, tačiau 21,4% apklaustųjų išreiškė abejonę pasirinkdami atsakymo variantą „*Galbūt*“.

Tautiškumo išsaugojimas ir puoselėjimas yra kiekvieno lietuvių pareiga. Ypač tai turi rūpėti jaunajai kartai, nes lietuvių išsaugojimas – jos rankose.

Teiravomės kokią muziką apklaustieji kanklininkai atlieka koncertuodami savo bendrojo lavinimo mokykloje. Manytume, kad koncertuodami savo bendraamžiams, pedagogams, tėvams ir dažnai savarankiškai pasirinkdami pasirodyme atliekamus kūrinius jie natūraliai atskleidžia savo požiūrį, vertybines orientacijas į atliekamą muziką.

Išaiškėjo, kad dauguma, 58,3%, eksperimentinės grupės tiriamųjų koncertuodami savo bendrojo lavinimo mokykloje dažniausiai atlieka „Lietuvių kompozitorių kūrinius“. Kad atlieka šią muziką pažymėjo 28,6% kontrolinės grupės mokinių. 25,0% eksperimentinės grupės apklaustųjų pasirinko atsakymo variantą „Užsienio kompozitorių kūrinius“. Kontrolinės grupės tiriamųjų pasiskirstymas rodo, kad jie pastaruosius kūrinius pasirodydami savo bendrojo lavinimo mokykloje kankliuoja dažniausiai – 57,2%. Gana mažas procentas apklaustųjų mokinių pažymėjo, jog atlieka „Lietuvių kompozitorių kūrinius“: eksperimentinė grupė 16,7%, kontrolinė grupė 21,4%. „Kitų tautų liaudies muzikos“, kaip ir tikėtasi, abiejų grupių apklausti nariai koncertuodami savo bendrojo lavinimo mokykloje negroja visai – 0,0%.

Tai, kad eksperimentinės grupės mokiniai savo bendrojo lavinimo mokykloje dažniausiai atlieka lietuvių etninės muzikos pavyzdžius, manytume, rodo aukštą tautinio sąmoningumo lygį, atskleidžia jų meilę bei pagarbą savo tautos kultūrai ir muzikai.

Paskutiniu klausimu norėjome išsiaiškinti tiriamųjų amžių ir kelintus metus jie mokosi kankliuoti. Paaiškėjo, kad eksperimentinės grupės mokinių amžius nuo 8 iki 17 metų, jie kankliuoja 2 – 7 metus. Kontrolinės grupės apklaustieji yra 8 – 16 metų ir skambinti kanklėmis mokosi taip pat 2 – 7 metus.

Apibendrinant anketinio tyrimo duomenis, galima daryti šias išvadas:

Eksperimentinės grupės mokymo skambinti kanklėmis procese taikyta programa, įtraukiant daugiau lietuvių liaudies kūrinių bei mokomosios medžiagos apie etninę kultūrą, mokinių buvo įvertinta teigiamai.

Mokiniai, su kuriais buvo dirbama pagal eksperimentinę programą, lietuvių liaudies kūrinius kanklių pamokoje skambina dažniau nei kontrolinės grupės tiriamieji, kuriuos mokant eksperimentinė programa netaikyta. Lietuvių etninę muziką eksperimentinės grupės tiriamieji vertina aukščiau nei kitų rūšių muziką, kurias mokosi kanklių pamokoje. Lietuvių liaudies kūrinius jie dažniau savarankiškai renkasi koncertuodami savo bendrojo lavinimo mokykloje, dažniau dainuoja lietuvių liaudies dainas su draugais, šeimoje. Visa tai turi didelę reikšmę mokinių etniškumo ugdymui mokant skambinti kanklėmis.

Pirmosios grupės tiriamieji geriau suvokia kankliavimo (kanklių pamokos) įtaką lietuvių etninės muzikos, etninės kultūros pažinimui nei kontrolinės grupės mokiniai. Reikia

pažymėti, kad skiriasi ir lietuvių etninės muzikos vertinimas – eksperimentinės grupės apklaustieji ją vertina aukščiau nei kontrolinės. Visi pirmosios grupės apklaustieji mano, kad reikia rūpintis lietuvių tautiškumo išsaugojimu ir puoselėjimu. Tai, manytume, rodo aukštą asmenybės tautinio tapatumo lygį.

Lyginant eksperimentinės ir kontrolinės klasių tyrimo duomenis, galima teigti, kad, užduodant daugiau lietuvių liaudies kūrybinių bei etninės kultūros žiniomis praplėtus kankliavimo mokymo turinį, mokinių asmenybės etniškumo ugdymas tapo veiksmingesnis.

Tyrimo rezultatai rodo, kad, pritaikius eksperimentinę darbo programą, tiriamųjų požiūris, nuostatos, vertybinės orientacijos tautinio sąmoningumo atžvilgiu tampa aukštesnio lygio. Tai leidžia daryti prielaidą apie parengtos programos efektyvumą.

IŠVADOS

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad:

1. Etninė kultūra - reikšminga bendrosios ir muzikinės kultūros dalis, o etninė muzikinė kultūra yra nacionalinio savitumo prielaida.
2. Muzikinio ugdymo procese būtina kuo daugiau rūpintis ugdytinio jausmų pasaulio, kultūros, intelekto, dvasinio gyvenimo turtinimu. To pasiekti neįmanoma nepažinus savo tautos kultūrinio palikimo.
3. Norėdami išsaugoti ir ugdyti etniškumą, turime kruopščiai puoselėti savo tradicijas, papročius, kalbą, etninę muziką.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti:

4. Taikant eksperimentinę programą, mokymo turinį praplečiant ir papildant mokomąja medžiaga apie lietuvių etninę kultūrą bei lietuvių liaudies muzikos kūrinių gausa mokinio asmenybės etniškumo ugdymas tapo efektyvesnis.
5. Mokinio asmenybės etniškumo ugdymas mokant skambinti kanklėmis muzikos mokykloje yra efektyvus tuo, kad:
 - ugdomas teigiamas mokinių požiūris, vertinimas, nuostatos lietuvių etninės kultūros atžvilgiu;
 - mokymasis skambinti kanklėmis mokiniams tampa reikšmingesnis etninės muzikinės kultūros kontekste.

Mokinio asmenybės etniškumo ugdymas mokant skambinti kanklėmis – sudėtinga ir plati problema. Reikia pripažinti, kad magistro darbo apimtis neleido pilnai atskleisti visų išylančių problemos aspektų. Tai tolesnių pedagoginių tyrinėjimų uždavinys.

SANTRAUKA

Edita Radvilavičienė

MOKINIO ASMENYBĖS ETNIŠKUMO UGDYMAS MOKANT SKAMBINTI KANKLĖMIS MUZIKOS MOKYKLOJE

Raktiniai žodžiai: etniškumo ugdymas, kankliavimas, muzikalumo ugdymas.

Etninė kultūra- reikšminga bendrosios ir muzikinės kultūros dalis. Etninė muzikinė kultūra yra nacionalinio savitumo prielaida, nenykstanti vertybė, ugdanti ir palaikanti žmogiškumą, perduodanti sukauptą patirtį. Etniškumo ugdymas mokymo skambinti kanklėmis procese turi būti veiksmingas, taikomas praktiškai, dar labiau priartinantis mokinius prie etninės muzikinės kultūros. Pedagogikos teorija ir praktika lietuvių liaudies dainos vaidmenį tyrusi nedaug, nėra daug ir bendrųjų žinių apie lietuvių etninės kultūros reikšmingumą ugdant mokinių etniškumą kanklių pamokose, todėl šiuo darbu tikimės prisidėti prie dvasingos ir išsilavinusios asmenybės tobulinimo.

Darbe siekiama tirti pedagoginio poveikio galimybes kanklių pamokoje ugdant tautiškai sąmoningą asmenybę. Tyrimo objektas – asmenybės etniškumo ugdymas mokant kankliuoti. Tyrimo hipotezė: į mokymo repertuarą įtraukiant daugiau lietuvių liaudies muzikos kūrinių ir gausiau teikiant platesnių etninės kultūros žinių mokymosi skambinti kanklėmis procese mokinių etniškumo ugdymas tampa veiksmingesnis.

Mokslinės literatūros analizė ir pedagoginis tyrimas buvo atliekamas trimis etapais nuo 2003 iki 2006 metų. Alytaus muzikos mokykloje vykdytas pedagoginis eksperimentas, kurio metu sudarytos bei tirtos eksperimentinė ir kontrolinė kanklių klasės mokinių grupės. Anketinis tyrimas taikytas ir kitose Lietuvos muzikos mokyklose, apklausti kankliuoti besimokantys mokiniai ir kanklių pedagogai. Tyrimo hipotezei patvirtinti buvo parengta mokinių etniškumo ugdymo mokant skambinti kanklėmis programa, į kurią įtraukėme daugiau mokomosios medžiagos apie lietuvių etninę kultūrą (lietuvių liaudies tradicijos, papročiai, kostiumo istorija, regionams būdingų bruožų pristatymas ir kt.). Formuojamojo eksperimento metu pagal šią programą buvo dirbama su eksperimentinės grupės moksleiviais siekiant efektyvinti jų etninį muzikinį ugdymą bei mokymą skambinti kanklėmis.

Eksperimentinio tyrimo rezultatai įrodo, kad taikant eksperimentinę programą, mokymo turinį praplečiant ir papildant mokomąja medžiaga apie lietuvių etninę kultūrą bei lietuvių liaudies muzikos kūrinių gausa mokinių asmenybės etniškumo ugdymas tapo efektyvesnis. Ugdomas teigiamas mokinių požiūris, vertinimas, nuostatos dėl lietuvių etninės kultūros. Mokymasis skambinti kanklėmis mokiniams tampa reikšmingesnis etninės muzikinės kultūros kontekste.

SUMMARY

Edita Radvilavičienė

THE DEVELOPMENT OF SCHOOL-CHILDREN PERSONALITY ETHNIC THROUGH KANKLĖS TEACHING AT THE MUSIC SCHOOL

Key words: the development of ethic, kanklės playing, the development of musicianship.

Ethnic culture – an important part of common and musical culture. Ethnic, musical culture is a presumption of national individuality, not vanishing value, raising and maintaining humanity, transferring cumulative experience. Ethnics raising, in a process of playing with kanklės, should be effective, should be used practically and must close children to ethnic musical culture more and more. The theory and practice of pedagogy did not research the role of Lithuanian folksong much; there is not much common information about the importance of Lithuanian ethnic culture, which helps to develop children's national identity, so we hope to forward a development of spiritual and educative personality in this work.

The aim of this work is to examine the possibilities of pedagogic effect during the kanklės lesson by developing nationally conscious personality. The object of the work – the development of personality ethnic through kanklės. The hypothesis of the work – the development of personality ethnic becomes more effective when you put more Lithuanian folk plays into teaching repertoire and give lack of information on ethnic culture during the process of kanklės teaching.

The nonfiction analysis and pedagogical research were carried out at three stages since 2003 till 2006. During the pedagogical experiment in Alytus music school were formed and examined experimental and auditorial children groups from kanklės class. The questionnaire method was also practiced in other Lithuanian music schools, all school-children and pedagogues from kanklės classes were questioned. For the conformation of a research hypothesis the program of the children ethnic development through kanklės teaching was formulated in which there was much more teaching material on Lithuanian ethnic culture (the traditions of Lithuanian folk, customs, the history of costume, the presentation of regional features and others). During the formative experiment, according to this program, work with children from experimental group was developed in order to effective their ethnic musical education and kanklės playing.

The results of experimental research proves that using the experimental program, extending the context and supplementing with the teaching material about Lithuanian ethnic culture and plenty of Lithuanian folk music, the development of children personality ethnic becomes more effective. The positive overview, evaluation and attitude towards Lithuanian ethnic culture of school-children are developed. For school-children playing with kanklės becomes more important in the context of ethnic musical culture.

LITERATŪRA

1. Alenskas V. Ant devinto kalnelio. - Kaunas, 1997.
2. Apanavičius R., Palubinskienė V., Alenskas V., Virbašius N. Senosios kanklės ir kankliavimas. - Vilnius, 1994.
3. Aš išdainavau visas daineles. Pasakojimai apie liaudies menininkus - dainininkus ir muzikantus / Krištopaitė R. - Vilnius, 1985.
4. Baltrėnienė M., Apanavičius R. Lietuvių liaudies muzikos instrumentai. – Vilnius, 1991.
5. Bartusevičius V. Liaudies meno baruose. - Vilnius, 1983.
6. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. – Vilnius, 2003.
7. Bitinas Br. Ugdymo filosofija. – Vilnius, 2000.
8. Butkienė G., Kepalaitė A. Mokymasis ir asmenybės brendimas. – Vilnius, 1996.
9. Česienė A., Kanklių programa 2003/2005 m.m. – Kaunas, 2003.
10. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. – Vilnius, 1969.
11. Dirgėlienė I. Tautiškumas ir jo ugdymas. – Šilutė, 2002.
12. Dundulienė P. Lietuvių etnologija – Vilnius, 1991.
13. Etkindas M. Pasaulis kaip didelė simfonija. – Vilnius, 1976.
14. Etninės kultūros valstybinės globos reglamentas / Valstybės žinios. Nr.82. – Vilnius, 1999.
15. Filosofijos žodynas. – Vilnius, 1975.
16. Gaudrimas J. Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos III d. (1940-1965). - Vilnius, 1967.
17. Jakavičius V. Žmogaus ugdymas. – Klaipėda, 1998.
18. Jovaiša L. Hodegetika. Auklėjimo mokslas. – Vilnius, 2003.
19. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. – Kaunas, 1993.
20. Jovaiša L. Vaitkevičius J. Pedagogikos pagrindai. 1 knyga. – Kaunas, 1987.
21. Juodelė P. Skamba kankliai. - Vilnius, 1994.
22. Juška A., Kučinskas V. Metodiniai patarimai rašantiems kursinius, diplominius, magistro baigiamuosius darbus ir daktaro disertacijas. – Klaipėda, 1998.
23. Kievišas J. Vaiko muzikinė raiška. – Šiauliai, 1997.
24. Kievišas J., Jakštonienė Z., Bagdonienė A. Muzikos specialisto ugdymas. – Šiauliai, 2001.
25. Leimontas V. Su meile ir pasišventimu / Muzikos barai. 1996. - 5, [2] p.
26. Lepeškieienė, V. Humanistinis ugdymas mokykloje. – Vilnius, 1996.

27. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas / Valstybės žinios, Nr. 63-2853. – Vilnius, 2003.
28. Lietuvos švietimo koncepcija. – Vilnius, 1992.
29. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės 2003 – 2012 metų nuostatos. – Vilnius, 2002.
30. Lietuvos švietimo reformos gairės. – Vilnius, 1993.
31. Lukšienė M. Jungtys. – Vilnius, 2000.
32. Maceina A. Tautinis auklėjimas. – Kaunas, 1991.
33. Matonis V. Muzika. Asmenybė. Kultūra. – Vilnius, 1991.
34. Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai / Įsakymas Nr.986. – Vilnius, 2002.
35. Muzikinio ugdymo aktualijos. II - metodinių straipsnių rinkinys studentams ir mokytojams. – Šiauliai, 2002.
36. Palubinskienė V. Ar diegsime kankles mokykloje? / Muzikos barai, 1997. - 16, [18] p.
37. Palubinskienė V. Kanklės lietuvių etninėje kultūroje: tradicijos ir jų kaita (XIX a. II pusė – XXI a. pradžia) – Daktaro disertacija. [Rankraštis]: – Kaunas, 2005.
38. Paransevičius J. S. Tautinis auklėjimas pagal A.Maceiną. / Mokytojų konferencijos pranešimas. – Vilnius, 2000.
39. Rinkevičius Z. Muzikos pedagogika. – Klaipėda, 1998.
40. Rinkevičius Z. Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas. – Klaipėda, 2002.
41. Sirutienė L. Darnu dainų dainuškėli... – Vilnius, 1997.
42. Stepulis P. Kanklės. - Vilnius, 1955.
43. Šalkauskis S. Raštai. I tomas. – Vilnius, 1990.
44. Šatkauskienė V. Folkloras - universali vaikų ugdymo terpė. – Vilnius, 1989.
45. Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos. / Matonis V. – Vilnius, 2000.
46. Švedas J. Teoriniai - metodiniai darbai. - Vilnius, 1978.
- 47.
48. Tautinė muzika ir jaunimas. / Mokslinės - metodinės konferencijos pranešimai. – Vilnius, 2004.
49. Tautos skambesiai. / Naikelienė L., Lapinskas A. – Vilnius, 2005.
50. Tumanovienė L. Kankliavimo technikos vystymas I-V muzikos mokyklos klasėms. Mokymo priemonė. – Klaipėda, 2005.
51. Vaikai ir liaudies kūryba. / J.Kudirka. – Vilnius, 1989.
52. Vaikų muzikos mokyklos kanklių specialybės programos. – Kaunas, 1983.
53. Velička E. Kanklės mano rankose. - Kaunas, 1997.

54. Vitkauskas R. Muzikos mokytojo profesinė savirealizacija, galimybės, prielaidos ir ypatumai. - Daktaro disertacijos santrauka. – Vilnius, 2003.
55. Vyžintas A. Liaudies muzika ir jaunimas: raiškos ir tautiškumo aspektai / Metodinės - mokslinės konferencijos „Tautinė muzika ir jaunimas“ pranešimas. - 2004.
56. Zimavičienė A. Kankliavimas muzikos mokyklose / Liaudies kultūra. 1992. - 5 [21], [35] p.
57. Zimavičienė A. Kankliavimo tradicijos ir novatoriškumas / Tradicija ir novatoriškumas meninėje kūryboje. Mokslinės konferencijos medžiaga. - Klaipėda, 1994.

Priedai

MOKINIŲ ANKETA

Prašome Tavęs užpildyti šią anketa. Tavo nuomonė ir nuoširdūs atsakymai mums labai svarbūs atliekant pedagoginį tyrimą. Anketa anoniminė, jos duomenys nebus viešai skelbiami, o tyrime panaudosime tik apibendrintus duomenis.

Anketoje pateikiami dviejų tipų klausimai:

1. Klausimai, kurių atsakymus reikia pažymėti "X" langelyje .
2. Klausimai, kuriuose prašoma kvadratėlyje eilės tvarka pažymėti atitinkamą numerį. Iš anksto dėkojame.

1. Kas paskatino skambinti kanklėmis?

- tėvai;
- mokytojai;
- klasės draugai;
- kita (parašyti)

2. Kaip Tau patinka kankliuoti?

- dainuoti, sau pritariant kanklėmis;
- groti solo;
- groti ansamblyje;

3. Ar kankliavimas padeda plačiau susipažinti su lietuvių liaudies muzika?

- taip;
- ne;
- iš dalies;

4. Ar dažnai dainuojate lietuvių liaudies dainas su draugais, šeimoje?

- labai dažnai;
- dažnai;
- retkarčiais;
- niekada;

5. Kokią muziką kanklėmis patinka skambinti labiausiai? (pažymėti pagal patikimo laipsnį, kai 5 žymi labiausiai patinkantį, o 1 – mažiausiai).

- liaudies;
- klasikinę;
- šiuolaikinę;
- popmuziką;
- kita (parašyti)

6. Kaip manai, ar kankliavimas padeda išsaugoti tautiškumą?

- taip;
- ne;
- iš dalies;

7. Ar patinka klausytis liaudiškos muzikos?

- taip;
- ne;

8. Kodėl kankliuojai?

- patinka;
- reikalauja mokytojas;
- reikalauja tėvai;
- galimybė bendrauti;
- kita (parašyti)

9. Prašome pateikti informaciją apie save.

- 1) amžius; (parašyti).....
- 2) kiek metų kankliuojai? (parašyti)
- 3) gyvenamoji vieta: miestas, rajonas (pabraukite).

Anketą parengė:
Edita Radvilavičienė

Darbo vadovė:

doc. Vida Palubinskiene

ANKETA

Gerbiamas MOKYTOJAU,

Kreipiamės į Jus, prašydami užpildyti šią anketą. Jūsų nuomonė ir nuoširdūs atsakymai mums labai svarbūs atliekant pedagoginį tyrimą. Anketa anoniminė, jos duomenys nebus viešai skelbiami, o tyrime panaudosime tik apibendrintus duomenis.

Anketoje pateikiami trijų tipų klausimai:

1. Klausimai, kurių atsakymus reikia pažymėti “X” langelyje .
 2. Klausimai, kuriuose prašome Jūsų nuomonės ir komentarų.
 3. Klausimai, kuriuose prašoma kvadratėlyje eilės tvarka pažymėti atitinkamą numerį.
- Iš anksto dėkojame.

1. Jūsų nuomone, ar moksleivio asmenybės tautinio tapatumo ugdymas yra aktuali problema šiandieninėje visuomenėje?

- labai aktuali;
- aktuali;
- nelabai aktuali;
- neaktuali;

2. Kokiems tikslams įgyvendinti kanklių pamokoje skiriate daugiausiai dėmesio? (pažymėkite pagal reikšmingumą, kai 5 žymi aukščiausią įvertinimą, 1 – žemiausią).

- ugdyti mokinių visuminę muzikinę kultūrą;
- išmokyti mokinius kuo daugiau įvairių kūrinių;
- skatinti mokinių kūrybinę saviraišką, emocionalumą;
- ugdyti mokinio asmenybės tautinį tapatumą;
- parengti mokinius dalyvauti koncertuose, konkursuose;

kita (parašyti)

3. Kaip manote, ar patobulintos kanklės yra lietuvių liaudies instrumentas?

- taip;
- ne;

4. Ar savo vedamose kanklių pamokose dažnai pasakojate mokiniams apie lietuvių liaudies kultūrą (tradicijas, papročius, kostiumą, instrumentus, skirtingus regionų muzikos bei tradicijų bruožus)?

- labai dažnai;
- dažnai;
- retkarčiais;
- niekada;

5. Kokius kūrinius dažniausiai įtraukiate į savo mokinių repertuarą? (pažymėti pagal dažnumą, kai 4 žymi dažniausią, 1 – rečiausią).

- lietuvių kompozitorių profesionalų kūrinius;
- kitų tautų liaudies muziką;
- užsienio kompozitorių kūrinius;
- lietuvių liaudies dainas, šokius;

6. Kokiomis programomis naudojotės dirbdami kanklių specialybės mokytojais?

- individualiomis (savo sudarytomis);
- muzikos mokyklų;
- naudojotės įvairiomis

(parašyti);.....

.....
.
.....
.

7. Kokią dalį moksleiviams parenkamos metinės programos sudaro lietuvių liaudies muzika?

- didžiąją dalį;
- mažiau nei pusę;
- įtraukiu tik vieną kitą kūrinių;

8. Jūsų manymu, ar kanklių pamokoje ugdomas moksleivio asmenybės tautinis tapatumas?

- taip;
- galbūt;
- ne;

9. Kokia metodine, muzikine literatūra naudojātės mokydami kankliuoti? (parašyti)

.....
.....
.....
.....

10. Maloniai Jūsų prašome pateikti duomenis apie save:

1) Koks Jūsų išsilavinimas?

aukštasis;

spec. vidurinis;

2) Koks Jūsų, kaip kanklių specialybės mokytojo, darbo stažas?
(parašyti)

3) Kokia Jūsų kvalifikacinė kategorija?

mokytojas;

vyresnysis mokytojas;

mokytojas metodininkas;

mokytojas ekspertas.

Dėkojame už nuoširdžius atsakymus

Anketą parengė:
Edita Radvilavičienė

Darbo vadovė:
doc. Vida Palubinskienė

MOKINIŲ ANKETA

Prašome Tavęs užpildyti šią anketa. Tavo nuomonė ir nuoširdūs atsakymai mums labai svarbūs atliekant pedagoginį tyrimą. Anketa anoniminė, jos duomenys nebus viešai skelbiami, o tyrime panaudosime tik apibendrintus duomenis.

Anketoje pateikiami dviejų tipų klausimai:

1. Klausimai, kurių atsakymus reikia pažymėti "X" langelyje .
2. Klausimai, kuriuose prašoma kvadratėlyje eilės tvarka pažymėti atitinkamą numerį.

Iš anksto dėkojame.

10. Ar kankliavimas padeda plačiau susipažinti su lietuvių liaudies muzika?

- taip;
- ne;
- iš dalies;

11. Kaip Tau labiau patinka kankliuoti?

- dainuoti, sau pritariant kanklėmis;
- groti solo;
- groti ansamblyje;

12. Ar savo bendrojo lavinimo mokykloje dažnai skambini kanklėmis?

- labai dažnai;
- dažnai;
- retkarčiais;
- niekada;

13. Ar patinka klausytis lietuvių liaudies muzikos per radiją, televiziją ir pan.?

- taip;
- ne;
- kartais;

14. Ar dažnai dainuojate lietuvių liaudies dainas su draugais, šeimoje?

- labai dažnai;
- dažnai;
- retkarčiais;
- niekada;

15. Kokią muziką kanklėmis patinka skambinti labiausiai? (pažymėti pagal patikimo laipsnį, kai 4 žymi labiausiai patinkantį, o 1 – mažiausiai).

- liaudies;
- klasikinę;
- šiuolaikinę;
- popmuziką;

16. Kaip manai, ar kankliavimas padeda išsaugoti ir puoselėti tautiškumą?

- taip;
- ne;
- iš dalies;

17. Kaip dažnai kanklių pamokoje tenka kankliuoti lietuvių liaudies dainas, šokius?

- labai dažnai;
- dažnai;
- retkarčiais;
- niekada;

18. Ar kalbatės su kanklių mokytoja apie lietuvių liaudies kultūrą (tradicijas, papročius, gyvenimo būdą, kostiumą ir kt.)?

- kalbamės kiekvieną pamoką;
- retkarčiais mokytoja papasakoja;
- niekada nesikalbame;

19. Kokią muziką dažniausiai atlieki koncertuodamas savo bendrojo lavinimo mokykloje?

- lietuvių kompozitorių kūrinius;
- kitų tautų liaudies muziką;
- užsienio kompozitorių kūrinius;
- lietuvių liaudies dainas, šokius;

20. Tavo nuomone, ar patobulintos kanklės yra lietuvių liaudies instrumentas?

- taip;
- ne;

21. **Kokius kūrinius kanklių pamokoje groji dažniau?** (pažymėti, kai 4 žymi dažniausią, o 1 – rečiausią).

- lietuvių kompozitorių kūrinius;
- kitų tautų liaudies muziką;
- užsienio kompozitorių kūrinius;
- lietuvių liaudies dainas, šokius;

22. **Tavo nuomone, ar reikia rūpintis lietuvių tautiškumo išsaugojimu ir puoselėjimu?**

- taip;
- ne;
- galbūt;

23. **Prašome pateikti informaciją apie save.**

- 4) amžius; (parašyti).....
- 5) kiek metų kankliuojai? (parašyti)

Anketą parengė:
Edita Radvilavičienė

Darbo vadovė:
doc. Vida Palubinskienė

Lietuvių liaudies dainų, šokių rinkiniai ir šaltiniai

1. Atbėga elnias devyniaragis. R.Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė / Sudarė ir parengė P.Jokimaitienė, N.Vėlius. V., 1986.
2. Aukštaičių melodijos / Parengė L.Burkšaitienė, D.Krištopaitė. V., 1990.
3. Barčas Ch. Dainų balsai / Parengė J.Čiurlionytė, L.Burkšaitienė, V.Daniliauskienė. V., 2000.
4. Bėgau jūružem. Klaipėdos krašto dainos / Sudarė L.Petrošienė, J.Bukantis. Klaipėda, 1997.
5. Čiulba ulba sakalas. P.Zalansko pateiktos tautosakos rinkinys / Sudarė ir parengė D.Krištopaitė, N.Vėlius. V., 1983.
6. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainos vaikams. V., 1990.
7. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies melodijos // Tautosakos darbai. T. 5. K., 1938.
8. Daukantas S. Žemaičių tautosaka. T. 1. Dainos. V., 1983.
9. Dzūkų melodijos / Sudarė ir parengė G.Četkauskaitė. V., 1981.
10. Jonišio krašto vaikų folkloras. Šiauliai, 1995.
11. Kakarykalnio aidai. J.Ramanauskaitės pateikta tautosaka. V., 1996.
12. Kelmės krašto dainos. V., 1998.
13. Lietuvininkų žodis / Parengė K.Grigas, Z.Kelmickaitė, B.Kerbelytė, N.Vėlius. K., 1995.
14. Lietuviškos dainos, užrašytos A.Juškos. T. 1-3. V., 1954.
15. Lietuvių liaudies dainynas. Darbo dainos. T. 6. V., 1993; T. 12. V., 1997.
16. Lietuvių liaudies dainynas. Karinės-istorinės dainos. T. 3. V., 1985; T. 9. V., 1995.
17. Lietuvių liaudies dainynas. T. 1. Vaikų dainos. V., 1980.
18. Lietuvių liaudies dainynas. T. 10. Jaunimo dainos. Meilės dainos. V., 1995.
19. Lietuvių liaudies dainynas. T. 15. Dainos apie gamtą. V., 2000.
20. Lietuvių liaudies dainynas. T. 7. Šeimos dainos. V., 1994.
21. Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai / Parengė J.Jaronienė. V., 1985.
22. Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai. V., 1991.
23. Lietuvių tautosaka. T. 1. V., 1962.
24. Lietuvių tautosaka. T. 2. V., 1964.
25. Lietuvių tautosaka. T. 5. Smulkioji tautosaka. Žaidimai ir šokiai / Medžiagą parengė K.Grigas. V., 1968.
26. Linėlius roviau, dainavau. O.Biuzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė / Sudarė B.Stundžienė ir kt. V., 1990.
27. Lopšinės ir žaidinimai / Sudarė J.Šemetaitė. V., 1992.
28. Oi tu, kregždėle. A.Čepukienės pateiktos tautosakos rinkinys / Sudarė ir

- parengė D. Krištopaitė, N. Vėlius. V., 1983.
29. Oi oi oi matula. Obelių krašto dainos / Parengė Z. Ramoškaitė. V., 1987.
 30. Pas močiutę augau. Lietuvių liaudies rateliai, žaidimai ir šokiai vaikams. Klaipėda, 1996.
 31. Rėza L. Lietuvių liaudies dainos. T. 1. V., 1958; T. 2.. V., 1964.
 32. Sirutienė L. Dainų dainų dainuškėlių. V., 1997.
 33. Stanevičius S. Dainos žemaičių. V., 1967.
 34. Šalavijo rūtelė. I dalis / Sudarė J. Čapaitė. Klaipėda, 1994.
 35. Šalavijo rūtelė. II dalis / Sudarė J. Čapaitė. Klaipėda, 1998.
 36. Šokiai / Sudarė E. Venskauskaitė. V., 1994.
 37. Šokiai ir rateliai / Sudarė E. Venskauskaitė. V., 1989.
 38. Vaikai vaikai vanagai. Švenčionių krašto vaikų ir piemenų folkloras. V., 1997.
 39. Vaikučiams pabiručiams / Sudarė A. Katkienė. K., 1990.

Folkloristika ir etnografija

1. Apanavičius R. Etninė muzika. K., 2001.
2. Aukštaičių melodijos / Parengė L. Burkšaitienė, D. Krištopaitė. V., 1990.
3. Balys J. Lietuvių kalendorinės šventės. V., 1993.
4. Baltrėnienė M. Lietuvių liaudies muzikos instrumentai. V., 1980. Kn. 1-2.
5. Baltrėnienė M., Apanavičius R. Lietuvių liaudies muzikos instrumentai. V., 1991.
6. Bartninkas M. Senovės lietuviai. V., 1993.
7. Čepienė I. Etninė kultūra ir etnologija. V., 1997.
8. Čiurlionytė J. Kasdieniniai darbai. V., 1984.
9. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainos. V., 1955.
10. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. V., 1969.
11. Daukantas S. Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių. K., 1993.
12. Daukantas S. Žemaičių tautosaka. T. 1. V., 1983; T. 2. V., 1984.
13. Dundulienė P. Duona lietuvių liaudies buityje ir papročiuose. K., 1989.
14. Dundulienė P. Lietuvių etnologija. V., 1991.
15. Dundulienė P. Lietuvių kalendoriniai agrariniai papročiai. V., 1979.
16. Dundulienė P. Lietuvių liaudies kosmologija. V., 1988.
17. Dundulienė P. Lietuvių liaudies šventės: tradicijos, papročiai, apeigos. V., 1991.
18. Dundulienė P. Medžiai senovės lietuvių tikėjimuose. V., 1979.
19. Dundulienė P. Namų židinio kultas Lietuvoje // Istorija. T. 6. 1984.
20. Dundulienė P. Paukščiai lietuvių tikėjimuose ir liaudies mene. V., 1982.
21. Dundulienė P. Saulė lietuvių liaudies mene ir tautosakoje // Istorija. T. 15 (1). 1974.
22. Dundulienė P. Senieji lietuvių šeimos papročiai. V., 1999.
23. Dundulienė P. Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje. V., 1979.
24. Galaunė P. Lietuvių liaudies menas. V., 1988.
25. Gimbutienė M. Baltai priešistoriniais laikais. V., 1985.
26. Girtautas S. Lietuvių liaudies kalendorius. V., 1991.
27. Greimas A. J. Apie dievus ir žmones. Čikaga, 1979.
28. Jonynas A. Lietuvių folkloristika. V., 1984.
29. Jurkuvienė T. Tautinis kostiumas vaikams ir jaunimui. V., 1993.
30. Juška A. Lietuviškos dainos. T. 1-3. V., 1954.
31. Kerbelytė B. Liaudies pasakos prasmė. V., 1997.
32. Kerbelytė B. Lietuvių liaudies padavimai. V., 1965.

33. Kerbelytė B. Lietuvių liaudies padavimų katalogas. V., 1973.
34. Kudirka J. Joninės. V., 1991.
35. Kudirka J. Jurginės. V., 1997.
36. Kudirka J. Kūčių stalas. V., 1989
37. Kudirka J. Lietuvių liaudies meno šaltiniai. K., 1968.
38. Kudirka J. Motinos diena. V., 1989.
39. Kudirka J. Užgavėnės. V., 1992.
40. Kudirka J. Vaikai ir liaudies kūryba. V., 1989.
41. Kudirka J. Vėlinės. V., 1991.
42. Kudirka J. Velykos. V., 1990.
43. Laurinkienė N. Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose. V., 1990.
44. Laurinkienė N. Senovės lietuvių dievas Perkūnas. V., 1996.
45. Liaudies kūrybą II. V., 1974.
46. Liaudies kūryba, I. V., 1969.
47. Liaudies kūryba, III. V., 1992.
48. Liaudies kūryba, IV. V., 1996.
49. Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje. K., 1989.
50. Lietuvių kalendorinės šventės / Sudarė B. Imbrasienė. V., 1990.
51. Lietuvių liaudies dainynas. T. 1. Vaikų dainos / Parengė P. Jokimaitienė. V., 1980.
52. Lietuvių mitologija. T. 1-2 / Sudarė N. Vėlius. V., 1997.
53. Morkūnienė E. Lietuvių liaudies choreografijos bruožai. V., 1982.
54. Niemis A. Lituanistiniai raštai. Lyginamieji dainų tyrinėjimai. V., 1996.
55. Paliulis S. Lietuvių liaudies instrumentinė muzika. V., 1959.
56. Račiūnaitė-Vyčiniene D. Sutartinių atlikimo tradicijos. V., 2000.
57. Rėza L. Lietuvių liaudies dainos. T. 1. V., 1958; T. 2. V., 1964.
58. Sauka D. Lietuvių tautosaka. V., 1982.
59. Sauka D. Tautosakos savitumas ir vertė. V., 1970.
60. Sauka L. Lietuvių liaudies dainų eilėdara. V., 1978.
61. Sauka L. Lietuvių tautosaka. Vadovėlis vyresniųjų klasių moksleiviams. K., 1998.
62. Sauka L. Tikra ir netikra liaudies kūryba. V., 1983.
63. Senosios kanklės ir kankliavimas / Parengė R. Apanavičius. V., 1994.
64. Stanevičius S. Dainos žemaičių. V., 1954.
65. Šeškauskaitė D. Sutartinės - senovės apeiginės giesmės. K., 2001.
66. Tamošiūnienė A. Kalendorinės šventės. Klaipėda, 1998.
67. Trinkūnas J. Baltų tikėjimas. V., 2000.

68. Vėlius N. Laumės lietuvių liaudies sakmėse ir tikėjimuose. V., 1967.
69. Vėlius N. Mitinės lietuvių sakmių būtybės. V., 1977.
70. Velykų margučiai / Parengė B. Imbrasienė. V., 1990.
71. Vyšniauskaitė A. Lietuvių šeimos tradicijos. V., 1967.
72. Vyšniauskaitė A. Mūsų metai ir šventės. K., 1993.